ØKONOMI og POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 44. Årgang . Nummer 4 . 1970
Munksgaards Forlag . København 1971

ØKONOMI OG POLITIK

44. ÅRGANG NR. 4 1970

INDHOLD

HANS BOSERUP: Perspektivplanlægning: Et nyt redskab i den økonomiske politik 359

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER: De små stater: Sokraterne i international politik? 380

JOHN E. MARTINUSSEN: Neutralismen i Ægyptens og den forenede arabiske republiks udenrigspolitik under Nasser (1952–70) 394

Den internationale økonomiske situation 417

Den danske økonomiske situation 423

Politisk kronik 436

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1971

FORFATTERNE

HANS BOSERUP, kontorchef i Finansministeriet, cand. polit.

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER, cand. mag., medarbejder ved Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, Københavns Universitet.

JOHN E. MARTINUSSEN, stud. scient. pol., Aarhus Universitet.

Den løbende økonomiske oversigt udarbejdes af amanuensis, cand. oecon. Jørn Henrik Petersen, Odense Universitet, og sekretær, cand. polit. Palle Mikkelsen, Det økonomiske Sekretariat. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 40 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 13 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Økonomisk konsulent, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionssekretær: BIRTE NYHOLM. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN og lektor, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Prags Boulevard 47, 2300 København S, tlf. Asta 7030. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkeri A/S.

Udsendt i boghandelen den 15. marts 1971.

PERSPEKTIVPLANLÆGNING: ET NYT REDSKAB I DEN ØKONOMISKE POLITIK?

HANS BOSERUP

1. FORELØBIG AFGRÆNSNING

I statsministerens skriftlige redegørelse ved folketingets åbning den 7. oktober 1969 hedder det bl. a. (jfr. Folketingets forhandlinger 1969–70 spalte 32):

> »Regeringen lægger stor vægt på at fortsætte og udbygge den langtidsbudgettering, som blev indledt af den forrige regering. Arbejdet med en langsigtet perspektivplanlægning er nu sat igang i alle departementerne og ventes afsluttet i løbet af 1970 med en redegørelse, som vil danne grundlag for en principiel debat om de store linjer i den offentlige udgiftspolitik. Sigtet med perspektivplanerne er at give et bedre grundlag for de beslutninger, der skal træffes om anvendelsen af landets ressourcer.«

Perspektivplanlægning indgår også i statsministerens åbningstale den 6. oktober 1970 (jfr. Folketingets forhandlinger 1970–71 spalte 11–12):

> »På denne baggrund kan man regne med, at statsfinanserne vil høre til de faktorer, der bidrager til at mindske efterspørgselspresset i den danske økonomi. Det har været afgørende for regeringen at få lagt tingene således til rette, at denne linje fortsættes gennem hele næste år.
>
> Linjen vil blive fulgt op ved den langsigtede planlægning, som blev sat i gang for to år siden, og som nu går ind i sin afsluttende fase. Det er regeringens hensigt at fremlægge redegørelser vedrørende perspektivplanlægningen i løbet af vinteren.«

Den bebudede perspektivplanredegørelse foreligger ikke på tidspunktet (januar 1971) for udarbejdelsen af denne artikel, hvis formål alene er at belyse enkelte sider af det udredningsarbejde, som regeringen har sat igang. Ordet »perspektivplanlægning« er nyt i den offentlige samfundsøkonomiske debat, og dets betydning er endnu uafklaret. Den debat, der ventes at følge efter forelæggelsen af regeringens redegørelse, vil formentlig bringe

en vis afklaring, og »Økonomi og Politik« vil senere bringe en artikel herom.

Denne artikel søger

at belyse baggrunden for regeringens beslutning om at iværksætte perspektivplanlægning,

at vise sammenhængen mellem perspektivplanlægning og de senere års udbygning af statens langsigtede udgiftsplanlægning, og

at påpege nogle metodeproblemer.

2. BAGGRUNDEN FOR REGERINGENS BESLUTNING OM AT IVÆRKSÆTTE PERSPEKTIVPLANLÆGNING

Den danske økonomi har i en årrække været præget af fundamentale ligevægtsproblemer. Befolkningens ønsker om en hurtig forbedring af levestandarden har medført en forskydning i balancen mellem forbrug og opsparing her i landet i retning af et øget forbrug. Trods en betydelig produktionsudvidelse har denne forbrugsstigning kun kunnet dækkes ved øget import, og resultatet er blevet et stadigt underskud på betalingsbalancen over for udlandet. Underskuddet er efterhånden blevet af en sådan størrelsesorden, at tilvejebringelse af ligevægt i betalingerne over for udlandet er blevet det dominerende økonomiske balanceproblem i Danmark. Dette skærper kravene til den økonomiske planlægning.

Under de vilkår, der gælder i det danske samfund, vil en egentlig planlægning af den samlede økonomi ikke være mulig. I modsætning til de østeuropæiske lande og mange af de nye lande i Asien og Afrika, hvor planlægningen er baseret på en stærk central dirigering af hele økonomien, er den danske økonomi en markedsøkonomi.

En væsentlig del af de problemer, der vedrører forøgelsen af produktionen og produktionens tilpasning til behovene og dermed også fordelingen af produktionen på forskellige anvendelser, løser sig uden politiske indgreb. Det sker gennem tilpasning af udbud og efterspørgsel via markedsmekanismen.

Godt trefjerdedel af den samlede produktion her i landet styres på denne måde gennem prisdannelsesprocessen. Den resterende del består af offentlige ydelser, der af staten og kommunerne stilles gratis til rådighed for befolkningen, dvs. betales via skatter, afgifter og sociale kontingenter.

Det er først og fremmest den offentlige del af økonomien, planlægningen tager sigte på. Det indenlandske efterspørgselspres har navnlig været kraftigt for den del af forbruget, der traditionelt stilles til rådighed for befolkningen af det offentlige. Ønskerne om forbedrede undervisningsforhold, øgede sociale ydelser, et mere avanceret sundhedsvæsen, en udbygning af

trafiknettet osv., har været stærke, og stigningen i de offentlig udgifter er blevet gennemført af et stort set enigt folketing.

Der har været politisk diskussion om enkeltheder i udgiftsforslagene, men de store linjer har ikke givet anledning til væsentlig debat.

Den offentlige debat har navnlig drejet sig om finansieringen af de stigende offentlige udgifter. Denne stigning er nemlig blevet modsvaret af stigende skatter, og dette har fremkaldt en tiltagende modvilje i befolkningen.

Modvilje mod nye skatter er ikke noget nyt. Det har alle finansministre mærket. Styrken i modviljen er afgørende, og den er delvis knyttet til skattetrykkets højde. I Estrups tid tid – og Estrup var som bekendt ikke blot statsminister, han var også sin egen finansminister i 19 år – udgjorde skattetrykket 8–9 procent af nationalindkomsten. Da Buhl var finansminister i slutningen af 30'erne og lancerede slagordet »Betal din skat med glæde«, var skattetrykket ca. 16–17 pct., altså en fordobling på ca. 50 år. Nu, under Poul Møller er det kommet om mod 50 pct. Disse skattetryksprocenter må ikke tages for håndfast, bl. a. fordi der er en del beregningstekniske vanskeligheder, men tendensen er utvetydig: En fortsat større del af borgernes indkomst kanaliseres gennem de offentlige kasser. Eller sagt på en anden måde: Det offentlige og navnlig staten lægger beslag på en stadig voksende del af samfundets økonomiske ressourcer, ikke mindst arbejdskraften, og der er herigennem sket en forskydning mellem den private og offentlige sektor. Derfor betyder de offentlige kasser og navnlig statskassen mere og mere for den enkelte og for den samlede økonomi.

Samtidig synes der at være en tendens mod, at befolkningen vurderer den del af forbruget, der tilvejebringes gennem den disponible indkomst, dvs. indkomsten efter fradrag af skat, højere end de ydelser, der stilles til rådighed af det offentlige. Offentlige ydelser bliver i voksende grad betragtet som noget selvfølgeligt og noget, som det offentlige skal tilvejebringe uden begrænsning af befolkningens disponible indkomst.

Offentlige ydelser er normalt mere personalekrævende end andre dele af produktionen. Det forhold, at undervisning, sociale institutioner, sundhedsvæsen osv., er kommet til at spille en voksende rolle i den samlede økonomi, har da også afspejlet sig i arbejdsstyrkens beskæftigelse. En voksende del af den samlede arbejdsstyrke er beskæftiget af det offentlige. Med tendensen mod fortsat vækst i de offentlige ydelser må man regne med, at det offentliges andel af den samlede arbejdskraft også vil vokse og måske skabe arbejdskraftsproblemer for de private erhverv.

Disse ligevægtsproblemer – betalingsbalancen over for udlandet, balancen mellem forbrug og investering og balancen mellem den private og den offentlige sektor samt arbejdskraftsbalancen – indgår som de centrale led i den kortsigtede økonomiske politik og konjunkturpolitikken, og heri er

der ikke noget nyt. Det nye er, at disse balanceproblemer i løbet af 1960'erne er trådt mere og mere skarpt frem og dermed gjort den overordnede, langsigtede styring af samfundsøkonomien til et påtrængende problem.

Finansministeren kom ind på problemet ved forelæggelsen af finanslovforslaget for 1970–71 den 28. november 1969. Over for de mange kritiske røster, der har hævet sig mod den voldsomme stigning i statens udgifter og ekspansionen af den offentlige administration, fremhævede finansministeren, at skatteyderne i disse år må betale omkostningerne ved en række reformlove, som er blevet gennemført i 60'erne og som oftest med et overvældende flertal i folketinget. Han gav eksempler på de mest udgiftskrævende reformer og tilføjede (jfr. Folketingets forhandlinger 1969–70 spalte 1621):

> »Hele denne række af nydannelser og reformplaner er, som jeg allerede har berørt, gennemført med bred tilslutning i folketinget. De er udtryk for, at vi har tillagt hver af disse opgaver en så høj prioritet, at vi fandt det rigtigt at gå ind for dem, selv om det ville bidrage til at sætte skattetrykket i vejret.
>
> Det vil næppe være en helt uberettiget kritik i dag at sige, at vi på de tidspunkter, da vi tiltrådte disse reformforslag, ikke fuldt ud gjorde os klart, hvor store de sammenlagte udgiftsstigninger ville blive. Vi tog stilling til hver reform for sig, men havde ikke foran os en samlet oversigt over, hvorledes de fremtidige udgiftskonsekvenser ville blive.
>
> Det er netop for at undgå, at vi igen kommer i samme situation, at regeringen har lagt vægt på at udbygge og styrke den flerårige budgetlægning, og at regeringen har taget initiativ til at iangsætte en perspektivplanlæning frem til 1985.«

3. FINANSLOVFORSLAGET

Den statslige budgetlægning, således som den kommer til udtryk i finanslovforslaget, er i de senere år blevet ændret på væsentlige punkter, således at den nu mere har karakter af planlægning end for blot fem år tilbage.

Det karakteristiske ved den *traditionelle* budgetprocedure var, at hvert ministerium udarbejdede bidrag til finanslovforslaget ud fra selvvalgte forudsætninger. Den indkaldelsesskrivelse, som finansministeriet om foråret sendte til de enkelte styrelser, indeholdt da kun få bemærkninger om bidragenes størrelse, og disse bemærkninger var som regel meget generelle henvisninger til sparsommelighed. Styrelsernes udgiftsforslag kunne ikke undgå at blive præget af, at hver styrelse naturligvis prioriterede sit eget udgiftsområde højt. Når finansministeriet fik bidragene ind i begyndelsen af september og foretog den første sammentælling, udløste denne ofte lidt

af et chok i regeringen. Det samlede udgiftsniveau var for højt. Man startede så en forrygende budgetkampagne gående ud på, at skære ned og trække fra og file til, således at udgiftsstigningerne blev bragt ned på et politisk acceptabelt niveau. Tidsfristen var kort. Ifølge grundloven skal finanslovforslaget forelægges folketinget fire måneder før finansårets begyndelse, dvs. forelæggelsen skal finde sted inden udgangen af november, og da trykningen tager flere uger, skal regeringen i realiteten have godkendt forslaget i begyndelsen af november.

Grundloven kunne jo ikke ændres, og de nedskæringer og tilpasninger, der blev foretaget, kom nemt til at være præget af tilfældigheder. Man skar, hvor det var nemmest. Hertil kom, at alle de kloge styrelser – og i denne henseende var alle styrelserne kloge – havde foruddiskonteret denne nedskæringskampagne ved at puste »luft« ind i bidragene. En del af budgetkampagnen bestod da i, at finansministeriet søgte at lokalisere denne »luft« med henblik på at skabe et mere reelt udgangspunkt for budgetdrøftelserne i regeringen. Men al »luft« er næppe blevet presset ud, og man kan ikke udelukke, at selve budgetproceduren har givet mulighed for udgiftsforslag, som ville være blevet taget ud under en mere planorienteret procedure. Det er næppe helt forkert at hævde, at den traditionelle budgetprocedure førte til, at finanslovforslagets udgiftsside i stedet for at være resultatet af en samlet planlægning blot var en talsammenstilling nødvendiggjort af grundlovens § 46, der fastslår, at »ingen udgift må afholdes uden hjemmel i den af folketinget vedtagne finanslov«.

Manglerne ved den traditionelle budgetlægning var i en årrække åbenbare, og der blev i flere år foretaget en række mere budgettekniske ændringer i finanslovforslagets opstilling med henblik på at bane vejen for en fuldstændig omlægning af budgetproceduren. Nydannelsen – de såkaldte *budgetteringsrammer* – blev anvendt første gang i 1968. Grundlaget for styrelsernes bidrag til finanslovforslaget er rammer, som regeringen har fastsat, før disse bidrag afleveres til finansministeriet omkring 1. september.

For de finanslovforslag, der blev forelagt i 1969 og 1970, var der således fastsat 65 budgetteringsrammer. Hensynet til at give styrelserne mulighed for at tilpasse aktiviteten inden for de fastlagte budgetteringsrammer og til at sikre et vist spillerum ved den efterfølgende udarbejdelse af bidragene talte for at begrænse antallet af rammer. På den anden side forekom det ikke hensigtsmæssigt at fastsætte budgetteringsrammer for hele ministerområder, idet der på en række ministres budgetter afholdes udgifter af vidt forskellig karakter, f. eks. civilforsvar og sygehusvæsen under indenrigsministeriet og det administrative budget og bistandsbevillingerne under udenrigsministeriets område.

Der blev som hovedregel også fastsat særskilte budgetteringsrammer for investeringsudgifter og driftsudgifter.

Omkring halvdelen af statsudgifterne vedrører områder, hvor udgiftsudviklingen er beroende på den eksisterende lovgivning, det gælder navnlig de lovbundne refusions- og tilskudsordninger. På disse områder kan der ikke fastsættes budgetteringsrammer, så de anførte 65 rammer omfattede kun omkring halvdelen af statsudgifterne.

Med henblik på at dæmpe væksten i statens personaleforbrug blev budgetteringsrammerne i 1969 suppleret med *personalelofter*. Disse blev fastsat for hvert ministerområde som helhed og angav overgrænser for det samlede personaletal. Tanken bag disse personalelofter var ikke alene at sikre en mere balanceret vækst i det statslige personaleforbrug, men også at skabe et stærkere incitament til at overføre stillinger og personale fra områder med svindende betydning samt for at gennemføre personalereduktioner gennem rationalisering, herunder erstatning af arbejdskraft med maskiner og andre hjælpemidler.

4. DEN FLERÅRIGE BUDGETTERING

Budgetteringsrammer og personalelofter for styrelsernes bidrag til finanslovforslaget indebærer et væsentligt skridt henimod en samlet udgiftsplanlægning, men rammerne og lofterne er ikke i sig selv planlægning. Det afgørende er det grundlag, hvorpå regeringen fastsætter disse rammer og lofter. Her kommer den flerårige budgettering ind i billedet.

4. 1. *De offentlige byggebudgetter*

Det første tilløb til det, der nu er blevet budgetoverslag for statens udgifter – vedrørte kun indirekte statsfinanserne. Det var det såkaldte *offentlige byggebudget* for 1963–64, 1964–65 og 1965–66, der blev godkendt af regeringen den 22. marts 1963 og samme dag sendt til finansudvalget af økonomiministeren.

Det offentlige byggebudget omfattede alt offentligt nybyggeri og angav, hvor meget nybyggeri, der måtte iværksættes inden for de anførte perioder. Reparationer og vedligeholdelsesarbejder blev holdt udenfor.

Baggrunden for byggebudgettet var, at der gennem hele efterkrigsperioden var en høj beskæftigelsesgrad i byggefagene og kun begrænsede muligheder for at sætte byggeproduktionen i vejret. Man anså det derfor for hensigtsmæssigt, at staten havde direkte kvantitativ indseende med omfanget af igangsættelser af nybyggeri, og med hjemmel i boligloven krævedes boligministeriets forudgående tilladelse til igangsætning af nye offentlige byggearbejder. Da en rimelig udvælgelse af de projekter, der skulle iværksættes, ikke kunne ske ved løbende stillingtagen til de enkelte ansøgninger

om igangsættelsestilladelse, var det i en længere årrække praksis, at regeringen hvert forår tog stilling til, hvilke offentlige byggearbejder, der skulle påbegyndes i det kommende finansår.

Den fremgangsmåde, der anvendtes ved udarbejdelsen af de årlige byggebudgetter, var imidlertid behæftet med forskellige svagheder.

Den vigtigste af disse svagheder var, at grundlaget for bedømmelsen af, hvilke arbejder, der skulle påbegyndes, alene var den udgift, som de pågældende nye arbejder ville medføre i det finansår, hvor de blev igangsat. Denne »førsteårsudgift« androg en højst varierende del af den samlede byggesum alt efter, om det drejede sig om et lille eller et langvarigt byggearbejde, og alt efter om igangsættelsen skete ved finansårets begyndelse eller langt inde i året. Det måtte forekomme utilfredsstillende, at bedømmelsen af, om et større byggeprojekt skulle iværksættes, kom til at bero på den oftest beskedne udgift i det første byggeår.

En videre følge var, at byggebudgettet ikke gav nogen brugelig vejledning med hensyn til den mængde ressourcer, der ville blive lagt beslag på i de kommende år. Dette betød bl. a., at man løb en risiko for senere at måtte udskyde gennemførelsen af vigtige projekter, fordi tidligere igangsatte arbejder havde et meget stort omfang. Denne risiko var så meget mere udtalt, som der ikke ved behandlingen af byggebudgettet forelå oplysninger om, hvilke arbejder de forskellige styrelser ønskede at få påbegyndt i de kommende år.

De videre virkninger af disse svagheder ved et årligt byggebudget var bl. a., at der ikke var tilstrækkelig tilskyndelse for de enkelte styrelser til at planlægge deres investeringer på længere sigt, og at den begrænsede projekteringskapacitet undertiden blev dårligt udnyttet.

På baggrund heraf besluttede regeringen i 1962 at udarbejde byggebudgetter gældende for en 3-årig periode, således at forstå, at der for hvert år skulle udarbejdes et budget for igangsættelserne i de nærmest følgende 3 år.

Ved udvælgelse af de projekter, der blev optaget på det første tre-års budget, der altså kom i marts 1963 og omfattede perioden 1963–64, 1964–65 og 1965–66, lagde man ikke som i tidligere år afgørende vægt på udgifter i det første år, men tog udgangspunktet i den samlede byggesum ved arbejdet og dennes fordeling over de efterfølgende år. For hvert af de tre år udgjorde den samlede byggesum ca. 700 mill. kr.

Da man samtidig havde et vist skøn over afløbet af de igangværende arbejder, opnåede man at få en vis vejledning med hensyn til den mængde byggeressourcer, der ville blive lagt beslag på i disse år. Betydningen heraf må dog ikke overdrives. Det var navnlig en svaghed, at budgettet kun omfattede byggearbejder, således at anlægsarbejder som f. eks. broer, veje og havne ikke var medregnet. En række projekter bl. a. bane- og elværksar-

bejder indeholdt både anlægs- og byggearbejder, og for disse medregnedes kun en skønsmæssig fastsat byggeandel.

Byggebudgettet var ret detaljeret. Det omfattede ca. 225 enkeltarbejder – ca. 75 hvert år – med en byggesum på over 1 mia. kr., hvoraf det største var den ny landbohøjskole på Frederiksberg på i alt 70 mill. kr. og det mindste Grindsted Handelsskole på 1 mill. kr. Folkeskolebyggeriet – en af de største poster – var ikke specificeret, der var i stedet afsat en årlig ramme, som undervisningsministeriet kunne disponere over. Desuden havde hvert ministerium en ramme til mindre arbejder, dvs. arbejder med en byggesum på under 1 mill. kr.

Til illustration af størrelsesordenen af byggebudgettet kan anføres, at de påregnede aktuelle udgifter i 1963–64 på 600 mill. kr. – nemlig 450 mill. kr. fra igangværende arbejder og 150 mill. kr. fra nye arbejder – udgjorde mellem en fjerdedel og en femtedel af de samlede offentlige udgifter til faste investeringer i nyanlæg, altså faste investeringer bortset fra reparation og vedligeholdelse.

Men det flerårige byggebudget rejste også visse problemer. Dels kunne det betyde en begrænsning af den konjunkturpolitiske bevægelsesfrihed, dels måtte der naturligvis ikke blive tale om at foregribe folketingets stilling til de arbejder, der krævede statsbevilling. Det er de to vanskeligheder, man møder igen i al planlægning af offentlige udgifter. Det blev derfor fastsat i byggebudgettet, at for så vidt angår arbejder til påbegyndelse i 1964–65 og 1965–66, altså budgettets 2. og 3. år, betød optagelsen på budgettet ikke, at disse arbejder automatisk ville få igangsættelsestilladelse, men alene, at de pågældende styrelser kunne påregne, at der senere ville blive givet igangsættelsestilladelse.

Den konjunkturpolitiske vanskelighed trådte navnlig frem, fordi den daværende regering lagde stor vægt på at kunne regulere dele af de offentlige investeringer direkte. Man mente gennem det offentlige byggebudget at have et instrument, der gav mulighed for en finere, en mere nøjagtig justering af den samfundsøkonomiske balance end den generelt virkende finanspolitik og rentepolitik. Byggebudgettet blev anset for at være et vigtigt supplement til finanspolitikken og rentepolitikken. Man lagde især vægt på at kunne iværksætte nye offentlige byggearbejder i områder, der truedes af voksende ledighed. Men hvis man på forhånd bandt sig til et offentligt byggeri af et nærmere fastlagt omfang i de tre førstkommende år, gav man tilsvarende afkald på sin konjunkturpolitiske handlefrihed.

Derfor endte man i den lige omtalte noget »bløde« udformning af betydningen af, at et arbejde var optaget på byggebudgettets andet og tredje år.

De arbejder, der blev optaget på byggebudgettet, kunne i relation til statsfinanserne deles i tre grupper:

Arbejder uden statsfinansiering.
Arbejder med fuld statsfinansiering.
Arbejder, der finansieredes delvis af staten.

For arbejderne med enten delvis eller fuld statsfinansiering indebar byggebudgettets andet og tredje år en vis vejledning for styrelsens bidrag til de efterfølgende finanslovforslag. Da det kun drejede sig om arbejder med en direkte statsudgift på under 100 mill. kr. årligt, og de samlede statslige investeringer i disse år androg op mod 2000 mill. kr., var der tale om et meget beskedent bidrag til vurdering af den statsfinansielle udvikling. Om planlægning af statsfinanserne kan man ikke tale i denne sammenhæng.

Hovedsynspunktet bag byggebudgettet var regulering af den knappe byggekapacitet, og finansieringsspørgsmålet kom i anden række.

Den fremgangsmåde for regulering af det offentlige byggeri, der blev taget i brug med det første 3-års byggebudget viste sig i praksis at indebære fordele for både de politisk ansvarlige myndigheder og de administrerende styrelser. I løbet af vinteren 1963–64 lod regeringen derfor udarbejde udkast til det næste 3-årsbudget omfattende finansårene 1964–65, 65–66 og 66–67. Det blev godkendt af regeringen den 19. marts 1964 og sendt til finansudvalget af økonomiministeren.

Det første år på budgettet, altså 1964–65 indebar en videreførelse af det i marts 1963 godkendte program.

Budgettet for 1965–66 – altså det andet år – blev betegnet som foreløbigt. Styrelserne fik meddelelse om, at de på budgettet optagne arbejder, der krævede statsfinansiering, ville blive optaget på finansloven for 1965–66.

For 1966–67 blev godkendt foreløbige budgetrammer for de enkelte styrelser, dog med forbehold om at en del arbejder måske først kunne forventes igangsat i 1967–68. For budgettets tredje år er der altså en væsentlig forskel fra det første budget i 1963. Det er, som om regeringen er blevet bange for sin egen dristighed året før, hvor man gav specifikationer for det tredje år. Nu nøjes man med foreløbige rammer.

Som nævnt omfattede byggebudgettet ikke offentlige anlægsarbejder. Disse havde med få undtagelser kunnet udføres frit, og regeringen ophævede samtidig de sidste igangsættelsesrestriktioner, således at alle offentlige anlægsarbejder kunne udføres frit fra 1. april 1964.

Men alle, der dengang beskæftigede sig med problemerne omkring de offentlige investeringer, erkendte det utilfredsstillende i, at man havde fået belyst de nærmeste års udvikling i en sektor – nemlig byggesektoren – relativt godt, medens man faktisk stod uden viden om de offentlige anlægsudgifter.

I forbindelse med det andet treårs byggebudget havde man derfor udarbejdet en oversigt over de forventede offentlige anlægsarbejder i 1964–65 og 1965–66.

4. 2. *Program for de offentlige investeringer 1964–65 til 1967–68*

Den næste fase i den flerårige budgettering er programmet for de offentlige investeringer i perioden 1964–65 til 1967–68. Det forelægges folketinget af økonomiministeren den 19. januar 1965 i forbindelse med en omfattende redegørelse for de offentlige investeringer.

Det nye program omfattede både offentlige bygge- og anlægsarbejder samt de offentlige materielinvesteringer. Der var således for første gang tale om en samlet vurdering af alle offentlige investeringer.

Disse blev anslået til at stige fra knap 3900 mill. kr. i 1964–65 til ca. 5300 i 1968–69 målt i april 1964-priser. Dette svarede til en årlig stigning på 7 pct.

Der er dog ikke tale om et egentligt investeringsprogram, men en oversigt over planer og overslag af meget forskellig karakter. Rygraden i budgettet udgjordes af de arbejder, som staten har fuld eller næsten fuld kontrol med i kraft af reguleringen af det offentlige byggeri eller gennem deltagelse i finansieringen. Disse regulerede investeringer udgjorde ca. halvdelen af det samlede program. Den anden halvdel var de arbejder, der udførtes af kommuner og offentlige forsyningsvirksomheder, og statens direkte indflydelse var her meget ringe. For disse »uregulerede« investeringer repræsenterede tallene i budgettet i nogle tilfælde planer og overslag stillet til rådighed af de pågældende institutioner og i andre tilfælde forholdsvis usikre skøn udarbejdet på basis af foreliggende regnskabstal. En vigtig post blandt de uregulerede arbejder, var de kommunale vejarbejder, der udføres med statsrefusion.

Økonomiministeren fremhævede i sin redegørelse, at denne noget uensartede karakter af forslagene medførte, at oversigternes oplysninger var behæftet med en vis usikkerhed, men tillige at den samtidig var udtryk for en reel begrænsning af regeringens mulighed for at påvirke de samlede investeringers omfang og retning.

Der var dog *ikke tale om planlægning* – selv på de områder, hvor staten havde reguleringsmulighed. For de finanslovregulerende investeringer fulgte man ikke det løst skitserede rammeprogram op med en egentlig finansiel planlægning, og for de byggebudgetregulerede investeringer var der i planlægningsmæssig henseende tale om et tilbageskridt, idet der slet ikke kom noget byggebudget.

Når der ikke blev tale om planlægning, var en af årsagerne, at forudsætningen for at skabe en effektiv planlægning for det offentliges aktivitet som helhed, var at 3-årsbudgetterne for de offentlige investeringer blev

suppleret med 3-års budgetter for det offentliges driftsudgifter. Derudover var det ønskeligt, om der kunne udarbejdes perspektivplaner rækkende i hvert fald en halv snes år frem i tiden, men som selvfølgelig måtte blive af mindre konkret og bindende karakter end de 3-årige budgetter.

4. 3. *Folketingets investeringsudvalg*

Økonomiministerens investeringsredegørelse blev modtaget med stor interesse i folketinget, og den efterfølgende debat resulterede i, at folketinget den 3. marts 1965 nedsatte et stående udvalg med den opgave løbende at modtage oplysninger af økonomiministeren vedrørende de offentlige investeringer.

4. 4. *Program for de offentlige investeringer 1966–67 til 1969–70*

Den 1. december 1965 forelagde økonomiministeren et program for de offentlige investeringer i perioden 1966–67 – 1969–70. Programmet var ledsaget af en detailleret redegørelse fra det økonomiske sekretariat om de almene udsigter for den danske økonomi frem til 1969.

I denne oversigt regnede man med, at der fortsat var mulighed for stærk vækst i nationalproduktet i femåret 1964/69, omend i en noget svagere stigningstakt – nemlig indtil 4 pct. om året – end i det foregående femår. Regeringen mente, at behovet for offentlige investeringer i en række henseender var meget betydelig, og at det derfor var nødvendigt at fastholde en noget stærkere stigningstakt i de offentlige investeringer end den, der kunne påregnes i det samlede nationalprodukt.

I investeringsprogrammet var dog som helhed regnet med en svagere stigningstakt i de offentlige investeringer i femåret 1964/69 end i det foregående femår. Programmet regnede med en stigning fra ca. 3900 mill. kr. i 1964–65 til ca. 5500 mill. kr. i 1969–70, målt i faste priser, hvilket svarede til en gennemsnitlig årlig stigning på 7 pct.

Ved udarbejdelsen af investeringprogrammet var der taget hensyn til, at statens muligheder for at bestemme eller indvirke på udviklingen på de forskellige områder var meget varierende. På nogle områder kunne man opstille planer, som i det omfang de blev tiltrådt politisk kunne gennemføres programmæssigt, medens der på andre områder, navnlig de kommunale investeringer, kun kunne blive tale om rene skøn.

De muligheder, staten havde for at styre forløbet af de offentlige investeringer, var:

a. Bevillinger over statsbudgettet, der berørte dels statens egne bygge- og anlægsarbejder, samt materielanskaffelser, dels en række tilskuds- eller lånefinansierede arbejder iværksat af kommuner, selvejende institutioner og lignende.

b. Udstedelsen af igangsættelsestilladelser fra boligministeriet, der alene berørte byggearbejder og kun et udsnit heraf.
c. Kreditpolitikken, der havde en vis regulerende indvirkning på omfanget af kommunernes og de koncessionerede selskabers investeringsaktivitet.

Den praktiske betydning af de forskellige former for regulering kan illustreres derved, at man ved hjælp af finanslovbevillingerne styrede godt 40 pct. af samtlige offentlige investeringer. En del af disse, nemlig byggearbejderne, omfattende ca. 20 pct. af samtlige offentlige investeringer, styredes tillige via boligministeriets igangsætningstilladelser. Alt i alt skønnede man, at ca. halvdelen af de offentlige investeringer var under en eller anden form for statsregulering, medens den anden halvdel kunne udføres frit.

Som det fremgår af det lige anførte, kan man ikke karakterisere dette investeringsprogram som planlægning. Der var endnu tale om *indledende forpostfægtninger*. Det politiske klima var endnu ikke egnet til at tage skridtet fuldt ud. Man trådte vande, men selve det, at man jævnligt havde planlægningsproblemerne til debat i folketinget, var betydningsfuldt. Der foregik en modningsproces, som siden skulle bære frugt.

4. 5. *Folketingsbeslutningen af 2. juni 1966*

Under den politiske debat i folketinget den 2. juni 1966 i tilslutning til 3. behandling af forslaget til lov om tillægsbevilling for 1965–66 kom alle de politiske ordførere ind på betydningen af en flerårig planlægning af de offentlige udgifter, og der var enighed om, at den statsfinansielle planlægning burde udbygges.

Man vedtog en af Hartling stillet dagsorden, hvori regeringen bl. a. opfordres til (Folketingets forhandlinger 1965–66 spalte 6232):

> »... straks ved næste folketingssamlings begyndelse at fremlægge til behandling et 3-årigt budget for statens anlægsudgifter og driftsudgifter set i forhold til den formodede produktionsudvikling«.

Som man vil se, tales der om et 3-årigt budget for både drifts- og anlægsudgifter, og det var et væsentligt fremskridt, fordi anlægsudgifterne kun udgør en mindre del af det samlede budget. For det andet var det vigtigt, at man nu rettede opmærksomheden mod finansloven som regulator. Den regulering, der lå i byggebudgettet var af mange grunde meget begrænset, og denne begrænsning var blevet endnu mere udtalt, da man som led i det firkantede boligforlig i januar 1966 pr. 1. marts 1966 ophævede igangsættelsesreguleringen for betydelige dele af det offentlige byggeri.

Af større byggeregulerede områder var kun tilbage sygehuse og folkeskoler, og alle kunne indse det skæve i at føre konjunkturpolitik over omfanget af nybyggeri på disse to områder.

Når byggereguleringen blev bibeholdt for sygehusene og folkeskolerne, var begrundelsen da også en ganske anden, nemlig at man ville bremse sådanne kommunale investeringer, som ud fra et almindeligt planlægningssynspunkt var uhensigtsmæssige. Man ville bl. a. søge at undgå det, som dengang blev kaldt nyetablerede ødeskoler.

Når regeringen den 2. juni 1966 kunne tiltræde en dagsorden, der pålagde den det store arbejde allerede i oktober samme år at forelægge et statsfinansielt treårsbudget, var baggrunden bl. a., at man var i fuld gang med dette arbejde. Finansministeriet havde allerede i januar 1966 udsendt et cirkulære til samtlige styrelser om udarbejdelse af budgetoverslag for finansårene 1967–68, 1968–69 og 1969–70.

4. 6. Finansministerens redegørelse i folketinget den 25. oktober 1966

I overensstemmelse med folketingets beslutning den 2. juni 1966 gav finansministeren den 25. oktober 1966 folketinget en redegørelse for statens udgifter i den kommende treårsperiode dvs. til og med finansåret 1969–70.

Det var på en måde en historisk dag – i hvert fald, når man ser på statsfinansernes historie – for det var første gang, der blev fremlagt en oversigt over hele det statsfinansielle område – drift, anlæg og udlån – for så lang en periode fremover.

Af flere grunde er der da også kun tale om en oversigt, ikke en egentlig plan.

Regeringen fandt det mest hensigtsmæssigt at udarbejde denne 3-års oversigt under forudsætning af uændret lovgivning og i øvrigt under fastholdelse af de da eksisterende retningslinjer og forpligtelser for de enkelte statsinstitutioner. I overensstemmelse hermed var der set bort fra en række ønsker om udvidelser, standardforbedringer og lignende, som var indeholdt i det materiale, de enkelte ministerier havde udarbejdet, og der var ikke, som ved finanslovforslaget, afsat særlige reserver til tillægsbevillinger.

Oversigten var således udtryk for, hvad man kunne kalde et minimumsbudget omfattende de udgifter, som regeringen anså for uomgængeligt nødvendige, og som derfor under alle omstændigheder måtte dækkes, medens der som hovedregel ikke var medtaget de forslag, som endnu ikke var vedtaget, eller som regeringen havde under forberedelse, og som der senere måtte tages stilling til bl. a. ud fra finansielle synspunkter.

Det var regeringens opfattelse, at opstillingen af et sådant minimumsbudget ville give folketinget det bedst mulige grundlag for fremover at tage stilling til nye statsopgaver eller udvidelse af allerede bestående aktiviteter.

En væsentlig del af finansministerens redegørelse bestod i en påvisning af, hvor få muligheder regeringen havde for på kort sigt at reducere statsudgifterne.

Den største udgiftsgruppe, som man ikke havde nogen mulighed for at påvirke uden lovændring, var de såkaldte lovbundne tilskud bl. a.: Folke- og invalidepension, sygehustilskud, tilskud til folkeskoler og andre kommunale og private skoler, tilskud til ungdommens uddannelsesfond, tilskud til arbejdsløshedskasser og sygekasser, vejrefusioner og huslejetilskuddene.

På finansloven for 1966–67 androg disse tilskud omkring halvdelen af statens samlede drifts- og anlægsudgifter.

En række andre tilskudsordninger havde omtrent samme karakter, selv om de formelt ikke var lovbundne.

Mulighederne for at påvirke de egentlige driftsudgifter samt statens bygge- og anlægsudgifter på kort sigt blev også berørt af finansministeren.

I princippet fastsættes størrelsen af disse udgifter på de årlige bevillingslove for ét år af gangen, men ikke desto mindre er realiteten den, at der på talrige områder, såvel vedrørende driften som anlægsvirksomheden disponeres – og nødvendigvis må disponeres – på en måde, som faktisk binder folketinget til i senere finansår at tiltræde bestemte bevillinger.

Langt den overvejende del af de udgifter, der er tale om, er begrundet i, at bestemte samfundsopgaver skal løses. For en stor del er disse opgaver nærmere fastsat i lovgivningen, hvor det ganske vist ikke på samme kontante måde, som tilfældet er for de lovbundne tilskud, er givet hvor mange penge, der hvert år skal anvendes, men hvor det på den anden side er præciseret, hvilke opgaver de pågældende statsinstitutioner skal løse.

Det forhold, at styringsmulighederne på kort sigt var så begrænsede, øgede behovet for budgetter for flere år, og finansministeren anså udarbejdelsen af 3-årige budgetoverslag for nu at blive et fast led i budgetarbejdet. Han mente tillige, at det på en række områder måtte suppleres med prognoser og planer for udviklingen på lidt længere sigt.

Den redegørelse, som finansministeren fremsatte i folketinget den 25. oktober 1966, blev efterfulgt af en detailleret trykt redegørelse i december samme år, der gennemgik de enkelte ministeriers budgetter. Som supplement hertil havde man for første gang søgt at udarbejde et overslag over denne forventede personaleudvikling.

4. 7. Budgetoverslag bliver en del af den almindelige budgetprocedure

I det cirkulære om budgetoverslag for 1969–70 og 1970–71, som finansministeriet udsendte til samtlige styrelser i februar 1967, gik man et skridt videre i retning af egentlig planlægning.

Regeringen fastsatte rammer for investeringsudgifterne for de enkelte

ministerier for både finanslovforslaget 1968–69 og de to budgetoverslagsår. Det blev så overladt de enkelte ministerier selv at udfylde rammerne.

For driftsudgifterne og tilskuddene, bortset fra de lovbundne tilskud, fastsatte man også en slags ramme. Styrelsernes bidrag for 1969–70 måtte som hovedregel ikke overstige det beløb, hvormed de pågældende driftsudgifter og tilskud var indregnet i budgetoverslaget, jfr. budgetoverslagspublikationen fra december 1966. Dog således, at der måtte reguleres for udgiftsstigninger, der var en følge af ny lovgivning og lignende, og merudgifter som følge af pris- og lønregulering.

For driftsudgifterne og tilskuddene i 1970–71 blev der fastsat en stigningsramme i forhold til 1969–70.

Budgetoverslagene for 1969–70 og 1970–71 blev forelagt folketinget i november 1967 samtidig med finanslovforslaget for 1968–69. Der var ikke blot tale om en tidsmæssig synkronisering. Budgetoverslagene var opstillet som finanslovforslaget, således at man umiddelbart kunne sammenligne 5 år, nemlig regnskabsåret for 1966–67, finansloven for 1967–68, finanslovforslaget for 1968–69 og de 2 budgetoverslag.

Finansministeren fremhævede i sin forelæggelse, at budgetoverslagene ikke havde samme bindende karakter som finanslovforslaget. De skabte ikke på samme måde som finanslovens bevillinger hjemmel for dispositioner, og de var ikke i samme grad som finanslovforslagets tal udtryk for regeringens endelige vurdering af, hvad der var nødvendigt på de forskellige områder. Den endelige stillingtagen måtte fortsat ske for ét år af gangen i forbindelse med behandlingen af finanslovforslaget.

Budgetoverslagene var således mere summariske og foreløbige, men gav en orientering om den forventede udvikling på de forskellige områder. De kunne betegnes som minimumsbudgetter i den forstand, at nye lovforslag m. v. ikke var indarbejdede. Regeringen havde ikke endelig godkendt de enkelte udgiftsstigninger. Disse var først og fremmest udtryk for styrelsernes planer og vurdering af, hvorledes igangværende aktiviteter ville udvikle sig. Selv om budgetoverslagene således ikke på samme måde som finanslovforslaget var en definitiv finansplan, der kunne danne grundlag for fastlæggelsen af udskrivning af skatter og afgifter, var overslagene et væsentligt led i den statsfinansielle planlægningsproces både i styrelserne og centralt. Herigennem fik folketinget også et overblik over de samlede finansielle muligheder og et grundlag for at vurdere virkningerne af nye lovforslag og andre udgiftsdispositioner.

Da lønudgifterne udgør den overvejende del af driftsudgifterne, havde finansministeriet i forbindelse med udarbejdelse af budgetoverslagene søgt at indhente oplysninger om det samlede personaleforbrug, såvel inden for de egentlige driftsområder som tilskudsområderne. Vanskelighederne ved at få fyldestgørende personaleoplysninger for de store tilskudsområder –

sygehusvæsen, social forsorg og skoler m. v. – bevirkede dog, at budgetoverslagenes personaleoversigter ikke blev fuldstændige.

Med det cirkulære, som finansministeriet udsendte den 27. maj 1968 om udarbejdelse af bidrag til forslag til finanslov for 1969–70 og budgetoverslag for 1970–71, 1971–72 og 1972–73, gik regeringen et væsentligt skridt videre i retning af egentlig planlægning af den statsfinansielle udvikling.

For det første udvidede man budgetoverslagsperioden med ét år, således at der nu var tale om at vurdere udgifterne over en 4-årig periode. For det andet, og det er det afgørende, fastsatte man budgetteringsrammer for alle 4 år. Disse rammer omfattede et meget stort udgiftsområde, nemlig poster, der beløbsmæssigt svarede til halvdelen af de på finanslovforslaget 1968–69 opførte udgifter. Når man ikke kunne gå videre, var grunden de lovbundne tilskud, og udgifterne, der er af samme karakter som de lovbundne tilskud.

I november 1968 blev budgetoverslag for 1970–71, 1971–72 og 1972–73 forelagt folketinget sammen med finanslovforslaget for 1970–71. Det var opbygget som det foregående, og på samme måde som finanslovforslaget indeholdt det personalelofter for hvert ministerområde. Tilsvarende budgetoverslag blev forelagt sammen med finanslovforslagene i november 1969 og november 1970.

Der er således gradvis blevet opbygget et system med flerårige planlægning af statens udgifter, og selv om budgetoverslagene ikke har og næppe kan få samme bindende karakter som finansloven, er de særdeles værdifulde både for regeringen og de enkelte styrelser. De giver mulighed for en større fasthed i dispositionerne, end man har kendt tidligere.

Men hvorledes bliver budgetoverslagene til? Det er navnlig fastsættelsen af budgetoverslagene sidste år, der er af interesse. De to første år i det ny budgetoverslag svarer i det store og hele til det andet og tredje år på det foregående budgetoverslag, men hvilke retningslinjer har man for det nye tredje år? Her kan perspektivplanlægningen får betydning.

5. METODEPROBLEMER

5. 1. Hvem udarbejder redegørelsen

Da regeringens planlægningsudvalg stod over for at skulle fastlægge retningslinjerne for perspektivplanarbejdet, havde man principielt to veje at vælge imellem.

Den ene var at bede en gruppe økonomer og forskere, der beskæftiger sig med samfundsproblemer, f. eks. en gruppe universitetsprofessorer, om at

udarbejde udkast til de ønskede sektorplaner og udkast til, hvorledes disse sektorplaner under visse nærmere forudsætninger kunne indarbejdes i en samlet perspektivplan. Fordelen ved en sådan fremgangsmåde ville blandt andet have været, at planerne ville være blevet udarbejdet på samme grundlag og ud fra samme forudsætninger, og at de teoretiske problemer omkring planlægningen ville være blevet draget frem.

Man valgte imidlertid en anden løsning ud fra det grundsyn, at planlægning og administration ikke kan adskilles. Der tænkes herved ikke på den administration, der blot er en konsekvens af gældende love og retsregler, men derimod på de mange administrative beslutninger af betydning for efterfølgende beslutninger. Man kan vist uden overdrivelse sige, at alle, der har ansvar for beslutningerne i den centrale administration, har et større eller mindre planlægningsansvar. Regeringen fandt det derfor af afgørende betydning, at alle departementerne i den centrale administration blev inddraget i perspektivplanlægningen. Hvert enkelt departement blev pålagt dels at lægge vægt på den langsigtede planlægning som supplement til og støtte i det løbende arbejde, dels at udarbejde sektorplaner efter nærmere direktiv fra en af regeringen nedsat perspektivplangruppe. Denne gruppe, der består af fire topembedsmænd i centraladministrationen med departementschefen i finansdepartementet som formand, fik til opgave at tilvejebringe de fælles forudsætninger for arbejdet i de enkelte departementer, koordinere dette og på basis af departementernes bidrag at udarbejde et udkast til en samlet perspektivplanredegørelse.

5. 2. Tidsdimensionen

Et af de første problemer, man stod overfor, var at fastlægge den tidsperiode, som man ville søge at vurdere udviklingen i. Man valgte perioden frem til 1985. Staten har allerede i flere år haft en 4-årig budgettering, og for enkelte kommuner har der været tale om 5-årige planperioder. Planer for 4–5 år vedrører imidlertid i flere henseender en for kort periode, fordi udviklingen for dette åremål i høj grad er bestemt af tidligere trufne beslutninger, af de bestående faste anlæg, af det givne uddannelsesmønster osv. Mange beslutninger vedrørende den økonomiske udvikling rækker 10 til 15 år frem i tiden og nogle endog meget længere. På den anden side følte man, at det ville være urealistisk at forsøge at vurdere helt frem til f. eks. år 2000.

5. 3. Antallet af sektorplaner

Den offentlige sektor spænder over et så stort antal forskelligartede opgaver, at planlægningsovervejelser nødvendigvis må baseres på vurdering af en række enkelte områder – på planer for de enkelte sektorer.

Antallet af sektorplaner må afhænge af den afgrænsning, man fastlægger mellem de enkelte områder. Om man vælger f. eks. 10 eller 20, spiller en mindre rolle, det afgørende er, at hvert af de store områder som uddannelse, sundhed, socialforsorg og trafik kommer med. Her støder man på en af vanskelighederne ved at overdrage udarbejdelsen af sektorplanerne til de enkelte departementer, idet opgavefordelingen mellem disse ikke i alle tilfælde svarer til opdelingen i formålsbestemte sektorer. F. eks. er der uddannelser under såvel kulturministeriet og handelsministeriet, selv om hovedparten af uddannelserne selvfølgelig hører under undervisningsministeriet. Der er flere andre eksempler på, hvordan den administrative – til dels historisk betingede – opdeling på departementer går på tværs af formålsopdelingen, men de problemer, der herved er opstået for arbejdet med perspektivplanlægningen, er dog af ubetydelig karakter.

5. 4. Den neutrale projektion

Da perspektivplanlægning og opstilling af sektorplaner er noget nyt, har mulighederne for at give departementerne vejledning i metodespørgsmål været meget begrænsede.

Et muligt hjælpemiddel er den såkaldte neutrale projektion. Denne foregår i to faser: For det første søger man for den pågældende sektor at afdække de grundlæggende udvekslingstendenser – f. eks. for de sidste 10 år – for udgifter og personaleanvendelse i relation til folketal og andre kvantitativt målbare enheder, og derefter sker der en fremregning af udgifter og personaletal på basis heraf, idet den politiske målsætning for aktiviteten på det pågældende område forudsættes uændret.

En sådan fremgangsmåde synes umiddelbart enkel, men den rummer en række problemer. Et af disse er prisniveauet. De historiske udgiftstal vil altid være i løbende priser, medens fremregningen skal foregå i faste. De historiske tal kan omregnes til prisniveauet på et bestemt tidspunkt – deflateres – men en sådan deflation vil altid indeholde et moment af vilkårlighed. Hvis omregningen blot vedrører en kort periode – f. eks. op til et par år – vil denne vilkårlighed være af underordnet betydning, når man regner med prisstigninger af den størrelse, som vi har oplevet her i landet, altså en 6–8 pct. pr. år. Helt anderledes bliver situationen, når man vil deflatere offentlige udgifter over en periode på 10–15 år. Dette skyldes, at lønninger og priser ikke udvikler sig parallelt. Nok stiger begge, men på grund af produktivitetsstigningen stiger priserne mindre end lønningerne. Dette forhold får stor betydning, fordi man ved den måde, som traditionelt anvendes til beregning af nationalindkomsten, ikke kan beregne nogen produktivitetsstigning i den del af den offentlige sektor, der omfatter offentlige ydelser. Dette problem har givet anledning til mange overvejelser, og disse er ikke afsluttet endnu.

På det teoretiske niveau har man tilsyneladende opgivet at komme videre.[1])

Som følge af den offentlige sektors stadige vækst spiller problemet imidlertid en så stor rolle ved tilrettelæggelsen af den langsigtede offentlige udgiftspolitik, at man ikke fortsat kan skubbe det fra sig. En mulig fremgangsmåde er antydet i indledningen, side XII og XIII, til »Budgetoverslag for 1972–73, 1973–74, 1974–75«, (finansministeriet november 1970).

Personaleanvendelsen giver ikke anledning til tilsvarende metodeproblemer, idet man jo her har en reel målestok. Spørgsmålet er blot at få opgjort personaletallene korrekt, idet man blandt andet skal korrigere for deltidsansatte.

Hvilke kvantitativt målbare enheder skal man så sætte udgifter og personale i relation til? Det må naturligvis afhænge af de specielle forhold i hver enkelt sektor. Teoretisk kan man uden vanskelighed anføre, hvilke størrelser der kan betragtes som de »strategisk« afgørende for en fremregning, men i praksis løber man ind i vanskeligheder, idet der ofte vil være mangelfulde statistiske oplysninger.

Som et eksempel på et område, der er præget af mangelfuld statistik, kan anføres sygehusvæsenet, jfr. den af finansministeriet i juli 1969 udsendte redegørelse for sundhedsvæsenets og forsorgsinstitutionernes udvikling frem til 1985. På grundlag af en fremregning af de konstaterede udviklingstendenser søgte man at give et billede af, hvorledes udgifterne og personaleanvendelsen ville forløbe frem til 1985. Denne fremregning måtte af statistiske grunde baseres på to ikke helt tilfredsstillende målestokke: Sygehusenes kapacitet blev målt ved antallet af sengepladser, og »produktionen« på sygehusene blev målt ved antallet af sygedage.

Antallet af sengepladser er en lidet tilfredsstillende målestok for sygehuskapaciteten, fordi begrebet en sengeplads ikke er entydigt. Til sengeafdelingerne hører et varierende antal behandlingsafdelinger og hjælpeafdelinger, og disse udnyttes i forskellig grad. Det er navnlig udviklingen ved ambulante undersøgelser, hurtig udskrivning og forskellige former for efterbehandling, samt voksende opdeling af sengepladserne efter behandlingens intensitet, der gør det ønskeligt at finde et bedre udtryk for sygehuskapaciteten.

Sygedagstallet er et lige så utilfredsstillende mål for den produktion, der foregår på sygehusene, som sengepladsen er utilfredsstillende mål for aktiviteten. Begrebet sygedag spænder over et vidt område. Som yderpunkter

[1]) »Eksempelvis er diskussionen om offentlige ydelsers registrering næsten gået i stå. Problemet var her, at en del offentlige ydelser må betragtes som et input i de producerende sektorer snarere end endelig konsum. Man har imidlertid erkendt, at det praktisk talt indtil nu har været så temmelig håbløst at klare problemet«. Se P. Nørregaard Rasmussen: »Indkomstdannelsen« i Udviklingslinier i makroøkonomisk teori, Studie nr. 13 fra Københavns Universitets økonomiske institut, 1969, side 13.

kan man f. eks. anføre patienten, der behandles i den kunstige nyre, og patienten, der ud fra lægelige hensyn kunne udskrives og overføres til plejehjem, men som bliver på sygehuset, fordi der ikke er en ledig plejehjemsplads. I statistisk henseende tæller begge patienters ophold som en sygedag. Sygehusenes ambulatoriske virksomhed kommer heller ikke til udtryk i sygedagstallet.

Når man trods disse iøjnefaldende mangler alligevel anvender sengetallet som kapacitetsmål og sygedagstallet som produktionsmål i den økonomiske analyse af sygehusene, skyldes det, at der ikke foreligger bedre målestokke.

Grunden til, at sygehusstatistikken ikke har været tilfredsstillende, er, at mængden og karakteren af de data, der skal behandles, er så overvældende. Den moderne EDB-teknik har dog muliggjort, at man inden for en overskuelig fremtid skulle være i stand til at få en vidt udbygget sygehusstatistik.

Inden for skoleområdet har de statistiske problemer været af en noget anden karakter, idet man nok har haft de vigtigste data, men de anvendte planlægningsbegreber har været utilstrækkelige. Ser man på folkeskolen, kan man f. eks. forsøge at udregne, hvilken udgiftsforøgelse en nedsættelse af klassekvotienten i samtlige klasser i hele landet med 1 elev vil medføre. Men en nærmere analyse vil vise, at det planlægningsbegreb, man har brug for, ikke er klassekvotienten. Det er således, at den mængde lærerkræfter, der anvendes pr. klasse, er stærkt varierende fra klasse til klasse, afhængig af alderstrin, om der er tale om specialklasser osv. Lærernes timetal varierer også.

Et bedre planlægningsbegreb er derfor det ugentlige lærerløntimeforbrug pr. elev. Dette begreb egner sig til at undersøge såvel de finansielle virkninger af visse ændringer i lønstrukturen for lærerne som af virkninger af ændringer i undervisningsplanerne samt skolernes og undervisningens organisation. Det kræver imidlertid en betydelig indsats på det statistiske område at tilvejebringe anvendelige tal for det ugentlige lærertimeforbrug pr. elev for hele skolevæsenet. Et sådant statistisk arbejde blev påbegyndt for nogle år siden, og de første resultater heraf foreligger allerede.

Trods de begrænsninger af begrebsmæssig og statistisk karakter, der måtte foreligge, er den neutrale projektion et vigtigt hjælpemiddel ved udarbejdelse af sektorplaner. Det er dog afgørende at slå fast, at en sådan fremregning aldrig i sig selv er planlægning. Hertil kræves en afvejning af indsatsen af ressourcer og det opnåede resultat i forhold til en i forvejen fastlagt målsætning for aktiviteten på det pågældende område.

6. FORELØBIG KONKLUSION

Perspektivplanlægningen skal belyse det spillerum, der ud fra hensynet til den samfundsøkonomiske balance er for politiske indgreb i den økonomiske udvikling og give grundlag for i hovedtræk at prioritere de forskellige opgaver og koordinere forslag til løsninger på de forskellige områder. Perspektivplanlægningen vil således kunne danne grundlag for den generelle debat om den økonomiske politik og være udgangspunktet for udformningen af løbende konkrete dispositioner, herunder ikke mindst den økonomiske lovgivning.

Det er endnu for tidligt at fastslå, om perspektivplanlægning kan blive et nyt redskab i den økonomiske politik. Man må afvente den bebudede redegørelse fra regeringen og den debat, som redegørelsen giver anledning til.

DE SMÅ STATER: SOKRATERNE I INTERNATIONAL POLITIK?

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER

SMÅSTATSFORSKNINGEN: NOGLE PROBLEMSTILLINGER

Et af de karakteristiske træk ved den internationale udvikling efter 1945 er dannelsen af et stort antal nye stater. Selv om FN's medlemskreds ikke er nogen absolut målestok herfor, får man dog et indtryk af væksten i antallet af selvstændige enheder, når man tænker på, at FN ved sit første møde i 1946 havde 51 medlemmer, i 1960 ca. 120 og i dag vel omkring 130.

Oprettelsen af de mange nye stater har ikke mindst været bemærkelsesværdig, fordi disse statsdannelser har fundet sted i en periode, der samtidigt har været kendetegnet af stormagternes kaprustninger og gradvise distancering af alle andre stater med hensyn til militær styrke.

For blot 30 år siden ville man have regnet et sammenfald af de to ovennævnte udviklingsforløb for nærmest utænkelig. I 1943 midt under anden verdenskrig skrev Arnold Wolfers: »If there was ever an age of the great powers it is with us now. In a world where giants of productive and military strength are capable of hurling millions of men and tens of thousands of planes into battle, there would seem to be little future for weak nations. People therefore, may well ask themselves wether the allied statesmen are not clinging to outmoded ideas when they proclaim the equality of nations, large and small . . .« [1]) Ovenstående var ikke Wolfers egen opfattelse, tværtimod argumenterede han imod den, men som Annette Baker Fox hævder, var det ikke blot fortalerne for ideen om Lebensraum, men også mange »respected students of world politics«, der hældede til den antagelse, at de små staters dage var talte [2]). Nu kan det vel diskuteres, hvor udbredt denne antagelse var, men derimod ikke, at de, der mente sådan, gjorde det ikke mindst under indtryk af de militære og økonomiske magtudfoldelser, som stormagterne i denne periode så forholdsvis

[1]) Arnold Wolfers: In Defense of the Small Countries. Yale Review, New Series 33, 1943–44, p. 201.

[2]) Annette Baker Fox: The Power of Small States. Diplomacy in World War II. Chicago 1959, p. 1.

uhæmmet demonstrerede. Både med hensyn til militær og økonomisk styrke forekom det, at små stater blev hastigt og håbløst distanceret. Og på denne baggrund blev der rejst tvivl om disse staters fortsatte eksistensmuligheder.

Foreløbig har udviklingen efter anden verdenskrig gjort denne tvivl til skamme. Ingen af de nye stater regnes for stormagter og i gængs sprogbrug betegnes hovedparten af dem som små. Selv om dette begreb ikke på nogen måde har et præcist indhold, så vil det dog sige, at disse stater regnes som hørende til en gruppe, hvis eksistensmuligheder og -berettigelse, man for 30 år siden diskuterede.

Den formodede modsætning i de to udviklingsforløb: Koncentrationen af overvældende militær magt hos nogle få stater, og spredningen af politisk uafhængighed til et stort antal nye stater, har fået en håndfuld forskere af international politik til i de seneste år at interessere sig for de små stater, mens faget jo ellers hidtil hovedsageligt har beskæftiget sig med stormagterne. Anette Baker Fox, hvis bog, »The Power of Small States«, ofte regnes for det første arbejde inden for den såkaldte småstatsforskning, har udtrykt sin problemstilling sådan: »The continued existence, and indeed, startling increase in the number of small states may seem paradoxical in the age of superpowers and the drastically altered ratio of military strength between them and the rest of the world.« [3]) Helt generelt formuleret er hendes spørgsmål: Hvorfor eksisterer der overhovedet stadigvæk små stater? De eksisterende magtforhold taget i betragtning er det bemærkelsesværdigt, at disse stater ikke er gået til grunde.

En anden motivering for at tage studiet af de små stater op giver Ole Karup Pedersen i sin undersøgelse af »P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik.« Heri hedder det: »Hensigten er først og fremmest at overveje, i hvor høj grad P. Munch's opfattelse af Danmark's stilling i international politik i hans udenrigsministertid kan bidrage til at kaste lys over en situation, som dels er meget sparsomt belyst, og som dels er en situation, som et stigende antal enkeltindivider befinder sig i, eftersom antallet af små stater er steget så stærkt i de sidste år.« [4])

Over for Fox's »hvorfor« (eksisterer der småstater) rejser Karup Pedersen spørgsmålet: »Hvordan« (eksisterer disse småstater), dvs. hvordan oplever disse staters politiske ledere de vilkår og muligheder i international politik, som bliver små stater til del, og hvilke konsekvenser drager de heraf udtrykt ved de målsætninger, de opstiller, og de midler de anvender? For denne problemstilling er småstaternes eksistens det på forhånd givne, men fordi international politik hidtil mest har interesseret sig for studiet af stor-

[3]) Samme værk p. VII.

[4]) Ole Karup Pedersen: Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik. Kbhv. 1970, p. 18.

magterne, og fordi antallet af små stater er øget så kraftigt, vil det være værdifuldt at få belyst disse staters forhold.

Man kan altså hævde, at de to problemstillinger, hvor forskellige de i øvrigt er, begge er udsprunget af det forhold, at antallet af småstater er steget kraftigt siden 1945. Den første problemstilling synes fortrinsvis at føre til undersøgelser af de sikkerhedspolitiske aspekter af småstaters vilkår og ofte med stor vægt lagt på krise- og krigsperioder. Forskere, som er gået ud fra den anden problemstilling, ser ganske vist ikke bort fra de sikkerhedspolitiske problemer, men behandler disse på linje med de undersøgte staters økonomiske og normative interesser.

I forbindelse med den første problemstilling består der en risiko for, at den angivelige forskningsgenstand – småstaten – tabes af syne, fordi det lige så meget er magtens natur: Dens art og begrænsning, der analyseres. Formålet er ganske vist nok at belyse småstaters vilkår, men baggrunden for at emnet overhovedet er taget op er, at småstaten ved selve sin eksistens opfattes som en udfordring til herskende antagelser vedrørende magtens rolle i international politik. I disse studier er småstaten således ikke blot undersøgelsens genstand, men den fungerer tillige i en vis udstrækning som analytisk redskab, hvormed andre forhold søges belyst. Til gengæld kan man hævde, at de sikkerhedspolitiske undersøgelser koncentrerer opmærksomheden om det spørgsmål, der af de fleste opfattes som staters vigtigste: Overlevelse; og disse studier focuserer på de perioder, hvor overlevelsen formodes at være mest truet: Kriser og krige.

Hvorvidt statens opretholdelse som selvstændig enhed også i vore dage primært er et sikkerhedspolitisk problem, kan imidlertid diskuteres, og bliver diskuteret af Karup Pedersen, når han om Anette Baker Fox siger: »Hun er meget lidt opmærksom på, at småstaten også har et handelspolitisk overlevelsesproblem, som under de fleste omstændigheder og i de længste perioder forekommer langt mere tungtvejende end det sikkerhedspolitiske.« [5]) Derfor gør Karup Pedersen gældende, at hensynet til statens materielle grundlag »ikke er det dårligste udgangspunkt for en analyse af denne stats stilling i international politik.« [6])

En udmærket redegørelse for de økonomiske aspekter af en stats lidenhed findes forøvrigt i Burton Benedict's »Problem of Smaller Territories.« Her peges også på sammenhængen mellem økonomisk og politisk afhængighed, og der rejses tvivl om, at de to forhold overhovedet lader sig adskille [7]. Spørgsmålet om småstaters eksistens ses altså som et overlevelsesproblem. Og navnlig i en sikkerhedspolitisk sammenhæng opfattes den internationale politik som en jungle, hvor kun den stærkeres ret gælder, og hvor

[5]) Samme værk p. 597.
[6]) Samme værk p. 613.
[7]) Burton Benedict: Problems of Smaller Territories. London 1967.

– formodes det – den stærkere uafladeligt lurer på en lejlighed til at overfalde og udslette junglens svagere beboere. En sådan opfattelse falder vist i god tråd med et traditionelt og udbredt syn på den internationale politiks forhold.

Derfor behøver det imidlertid ikke at være rigtigt. Blandt andre Erling Bjøl har fremhævet, at international politik i de længste perioder ikke domineres af trusler om krig, men af forhandlinger, og her har de svage stater i stabile perioder flere muligheder for at fremme deres interesser [8]). Ser man dernæst på argumentationen for den øgede militære uligheds betydning for små staters eksistens, er det påfaldende, at ikke mindst Polens delinger i slutningen af 1700-tallet og Tjekkoslovakiets skæbne 1938–39 skal eksemplificere de sikkerhedspolitiske konsekvenser af små staters militære svaghed. En enkelt forsker, Robert Rothstein, er inde på, at eksemplernes antal måske ikke er mange, men til gengæld mener han, at de er overbevisende. Og det, at de er sjældne, skal ikke tilsløre den frygt, der kan herske for, at de kan gentages [9]).

Det falder her naturligt at gøre nogle bemærkninger om disse eksemplers værdi som vidnesbyrd om små staters vilkår.

1. Hvilken betydning som vidnesbyrd om småstaters vilkår i international politik skal man tillægge det forhold, at Polen og Tjekkoslovakiet begge genoprettedes som selvstændige stater?

2. Ville en numerisk opgørelse over de sidste 155 års delinger, udslettelser og genoprettelser af henholdsvis små og store stater udvise en signifikant forskel på de to kategoriers vilkår – og i bekræftende fald, hvilken forskel?

3. Siger Polens deling og Tjekkoslovakiets udslettelse som selvstændig stat mere om små staters vilkår, end delingen af Det osmanniske Rige i begyndelsen af dette århundrede, delingen af Østrig-Ungarn efter første verdenskrig, besættelsen af Frankrig under anden verdenskrig og delingen af Tyskland efter anden verdenskrig, siger om stormagternes?

En overvejelse af ovenstående spørgsmål vil måske vise, at en risiko, som hører med til alle staters vilkår, i en del af småstatslitteraturen fremstilles som en for små stater særlig overhængende fare, uden at en sådan anskuelse i tilstrækkelig grad er blevet sandsynliggjort. Det er imidlertid ikke hensigten med ovenstående at imødegå det synspunkt, at små stater har et sikkerhedspolitisk problem, men derimod at rejse tvivl om, at det sikkerhedspolitiske aspekt indtager en altdominerende plads i de små staters opfattelse af deres vilkår.

[8]) Erling Bjøl: The Power of the Weak. Cooperation and Conflict, nr. 3, 1968, p. 166.
[9]) Robert Rothstein: Alliances and Small Powers. N. Y. 1968, p. 35.

DEFINITIONSPROBLEMET

Så længe der ikke er skabt nogenlunde klarhed over, hvad der skal forstås med begrebet »småstat«, er det måske for tidligt at tale om en egentlig »småstatsforskning«. Mindre end en halv snes større studier og måske lidt færre artikler regnes traditionelt som hørende til området, og ud fra disse arbejder kan man ikke slutte, at definitionsproblemet er løst [10]).

Man må gå ud fra, at alle de forskere, der har givet sig igang med småstatsstudier, har gjort sig tanker om småstatsbegrebets indhold. Langt fra alle har imidlertid redegjort for deres overvejelser. Nogle lader det stå hen som et relativt åbent spørgsmål, hvordan de tre til fire størrelseskategorier, de arbejder med skal afgrænses i forhold til hinanden. Undladelsen heraf er sikkert først og fremmest en følge af de vanskeligheder, som er knyttet til at opstille en definition eller blot at foretage en nærmere afgrænsning af begrebet »småstat«.

Flg. citat fra konklusionen på et opgivet definitionsforsøg peger på nogle af problemerne: »It proved impossible for the seminar to decide what »smallness« means with any precision. It is a comparative and not an absolute idea. Whatever scales of magnitude are employed seem arbitrary and it is difficult to pick out on them where smallness begins and ends. Countries can be small in one sense and not in another.« [11]) Det centrale i ovenstående citat er understregningen af størrelsesbegrebets relativitet og påvisningen af, at et entydigt kriterium savnes. En afgrænsning vil ofte føles unaturlig, fordi overgangen fra den ene kategori til den anden er flydende, uanset hvilke kriterier man opstiller.

Disse problemer afspejler sig også i litteraturens sprogbrug, hvor fem betegnelser for forskellige statsstørrelser har fundet anvendelse: Supermagter, stormagter, mellemstore stater, småstater og mikrostater. Ingen af de

[10]) Til småstatslitteraturen regnes af større studier som regel: Gerge Liska: International Equilibrium. A Theoretical Essay on the Politics and Organization of Security. Cambridge 1957. Annette Baker Fox: The Power of Small States. Diplomacy in World War II. Chicago 1959. John W. Burton: International Relations. A General Theory. Cambridge 1967. David Vital: The Inequality of States. A Study of the Small Power in International Relations, Oxford 1967. Burton Benedict (ed.): Problems of Smaller Territories, London 1967. Robert L. Rothstein: Alliances and Small Powers, N. Y. 1968. Ole Karup Pedersen: Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik, Kbhv. 1970.

Artikler: Arnold Wolfers: Power and Influence: The Means of Foreign Policy, i Discord and Collaboration, Baltimore 1962. Amry Vandenbosch: The Small States in International Politics and Organization, i The Journal of Politics, Vol. 26, 1964. Erling Bjøl: The Power of the Weak, i Cooperation and Conflict, 3, 1968. William E. Paterson: Small States in International Politics, i Cooperation and Conflict, 2, 1969. Robert O. Keohane: Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics, i International Organization, Vol. XXIII, nr. 2, 1969.

[11]) Burton Benedict: Problems of Smaller Territories, p. 29.

her behandlede værker gør brug af samtlige fem kategorier, og det er ikke altid helt klart, hvordan de enkelte kategorier skal forstås. F. eks. fremgår det ikke alle steder, om »supermagt« skal opfattes synonymt med »stormagt«, og om f. eks. nutidens to supermagter opfattes som de to eneste tilbageværende stormagter, eller om man – som nogen gør det – tænker sig et internationalt system, hvor supermagter og stormagter eksisterer side om side. Nært knyttet til denne uklarhed er også en vis usikkerhed med hensyn til brugen af betegnelsen »mellemstore stater«, der af nogle forfattere anvendes på de af mellemkrigstidens stormagter, der ikke i dag kan regnes for supermagter. Introduktionen af kategorien »mellemstore stater« viser på den ene side, hvordan nogle forfattere har fundet en skarp sondring mellem stormagter og småstater utilfredsstillende, men viser på den anden side også, at nye kategorier næppe formindsker vanskelighederne. Problemets løsning ligger nemlig ikke så meget i at finde frem til det »rigtige« antal kategorier, som i at bestemme arten af de kriterier i henhold til hvilke de forskellige kategorier skal bestemmes.

De forfattere, som har indskrænket antallet af kategorier til to: Stormagter og småstater, synes indtil videre at have fundet den mest vellykkede løsning på spørgsmålet. Ikke alene fordi de har undladt at benytte kategorier, hvis indhold alligevel ikke lader sig præcist bestemme, men også fordi disse to betegnelser er mindre knyttet til bestemte historiske perioder og derfor uden videre kan finde anvendelse på undersøgelser af forskellige tidsafsnit.

Man kan sondre mellem fire forskellige måder, hvorpå småstatsbegrebet er søgt fastlagt.

1. *Eksemplificering.* Denne metode går ud på, at forskeren til sin undersøgelse vælger nogle, som han mener, typiske eksempler og postulerer, at disse *er* småstater. Metodens forsvarlighed forudsætter, at »typiske« småstater eksisterer, og at forskeren kan finde frem til dem [12]). En anden løsning er at gøre statsledernes udsagn om, hvorledes de ser deres stat placeret i det internationale hierarki til det afgørende. Således at man kategoriserer de stater som småstater, der selv opfatter sig som sådan [13]).

2. *Negativ afgrænsning.* Denne fremgangsmåde har George Liska fulgt i »International Equilibrium«. Liska begynder med at fastslå, at en definition må bygge på »primary power differentials or, derivatively, on the scope of interests and forms of institutional representation.« [14]) På dette grundlag indkredser han, hvad en stormagt er, og en småstat ikke er, og når

[12]) Fox har benyttet denne fremgangsmåde.
[13]) Karup Pedersen har benyttet denne fremgangsmåde.
[14]) George Liska, p. 25.

frem til følgende definition: »A state is small or a minor power when it possesses fewer of the active ingredients and attributes of power and is more vulnerable to those of other nations.« [15]) Dvs. at Liska's definition bygger på staternes magt og interesser og afledt heraf deres institutionelle repræsentation. I den forbindelse peger han på, at de muligheder, der er åbnet for små stater til at få sæde i Folkeforbundsrådet og i FN's sikkerhedsråd, gør grænsen mellem store og små stater flydende.

3. *Ressourcekriteriet.* Denne fremgangsmåde går ud på at gruppere staterne i henhold til deres ressourcer: Befolkning, areal, bruttonationalprodukt, udviklingsgrad, etc. David Vital har forsøgt sig med en meget forenklet form af denne metode, og som kriterier har han opstillet folketal og udviklingsgrad. Den øvre grænse for en højtudviklet småstat ligger iflg. Vital ved 10–15 mill. indbyggere og for et udviklingsland ved 20–30 mill. indbyggere. Stater over denne størrelse opfatter Vital som mellemstore.

Fordelen ved Vital's fremgangsmåde er, at det er relativt let at afgøre, om en stat er en småstat. Ulempen er, at denne definition i hvert fald med de af Vital fastlagte kriterier synes at føre til en ganske vilkårlig typologisering. Han anfører selv nogle stater, som hans »definition« ikke passer på, og her kan tilføjes, at stater som Holland, Tjekkoslovakiet, Burma, Iran og Sydkorea i henhold til hans kriterier er på vej ud af småstatsgruppen. Om ikke andet så viser disse eksempler, at folketallet er en så dynamisk faktor, at løbende revisioner af kriterierne er påkrævet, hvis ikke et meget stort antal stater inden for overskuelig tid skal rubriceres som mellemstore. Det gælder navnlig, når de øvre grænser er lagt så lavt, som Vital har gjort. Og det andet kriterium – en stats tekniske og økonomiske udviklingsgrad – (Vital præciserer ikke, hvad man skal forstå hermed), komplicerer kun hele spørgsmålet i en række grænsetilfælde.

Man må imidlertid forstå, at Vital tilsyneladende arbejder med et forholdsvis snævert småstatsbegreb. Hans kategori udgør en mindre talrig gruppe end de øvrige småstatsforskeres, og til gengæld forudsætter han en noget større gruppe af mellemstore stater. Uanset, hvad hensigten har været, kan man imidlertid ikke sige, at det er lykkedes for Vital at foretage en tilfredsstillende bestemmelse af begrebet småstat.

4. *Perceptionskriteriet.* Rothstein har opstillet en definition på grundlag af sin tese om, at småstater er noget andet og mere end »great Powers writ small.« [16]) Rothstein understreger, at småstater (og andre stater) må kategoriseres på grundlag af deres adfærd. Vanskeligheden består i, at småstater ikke blot er forskellige fra stormagter, men at de også er indbyrdes

[15]) Ibid.
[16]) Robert L. Rothstein, p. 1.

forskellige. Problemet består derfor i at finde en fællesnævner, og den mener Rothstein at have fundet i småstaternes opfattelse af deres sikkerhedspolitiske problemer, til hvis løsning, de har erkendt, at deres egne ressourcer ikke er tilstrækkelige. Rothstein opstiller herefter flg. definition på en småstat: »Thus a Small Power is a state which recognizes that it cannot obtain security primarily by use of its own capabilities, and that it must rely fundamentally on the aid of other states, institutions, processes, or developments to do so; the Small Power's belief in its inability to rely on its own means must also be recognized by the other states involved in international politics.« [17])

Rothstein peger selv på, at hans definition adskiller sig fra andre ved ikke blot at understrege en materiel, men også en psykologisk forskel mellem små og store stater. Fordelen er, mener han, at hans definition kan anvendes på alle internationale systemer, og at småstaten defineres ud fra den placering, som den indtager i det internationale system i henhold til egen og andre staters opfattelse.

Imidlertid forekommer Rothstein's krav om, at ikke blot småstaten selv, men at også »the other states involved in international politics« skal anerkende dens status som småstat, overflødigt. I det omfang, hvor tesen om at småstater er en særlig kategori af stater, bygger på adfærd, skulle det være tilstrækkeligt, at fastslå statens egen (dvs. dens lederes) opfattelse af vilkårene, for det er jo denne opfattelse, der bestemmer, hvordan denne stat tænker og handler.

En anden indvending mod Rothstein's definition er, at den er centreret omkring de sikkerhedspolitiske aspekter af en stats lidenhed. Det ville vel også være tænkeligt, at en bestemt småstatsadfærd kunne skyldes erkendelsen af økonomisk svaghed. Robert O. Keohane har kritiseret Rothstein's definition for at være forældet, netop fordi den lægger vægt på sikkerhedspolitiske forhold. Det kunne gå i tidligere perioder, da fem til ti stater kunne håbe på at løse deres sikkerhedspolitiske problemer ved hjælp af egne ressourcer. Men i dag, hvor kun to eller tre stater har stormagtsstatus, mens 130 fra Vesttyskland til Lesotho må kategoriseres som »små« er Rothstein's definition analytisk værdiløs [18]).

Alle de her omtalte forsøg på at bestemme, hvad der skal forstås med begrebet »småstat« indeholder værdifulde synspunkter. Mest i pagt med traditionen og vel nok også hyppigst forekommende er forsøgene på at typologiserer stater i henhold til ét eller flere ressourcekriterier. Denne metodes fortrin er, at kriterierne kan gøres målelige og en indplacering i hierarkiet derfor tilsvarende entydig. Spørgsmålet er imidlertid, om en så-

[17]) Samme værk p. 29.

[18]) Robert O. Keohane: Lilliputians' Dillemmas: Small States in International Politics. I International Organization, Vol. XXIII, nr. 2, 1969.

dan entydighed ikke er vildledende. Som tidligere påpeget er størrelse et relativt begreb. »Stor stat« og »lille stat« må sættes i forhold til noget, og dette »noget« er som regel andre stater. Men det kunne i og for sig lige så godt være forskellige problemer eller situationer. F. eks. må det formodes, at Schweiz, der normalt regnes for en småstat, i forhandlinger om en regulering af de internationale betalinger og kursforhold, vil have indflydelse, der rækker udover, hvad der ville være ventéligt for en småstat. Og nordmanden Anders Sjaastad har peget på, at Norge er en stormagt på skibsfartens område [19]). Bygger man sin definition på ressourcekriterier, kan man altså godt forestille sig, at en stat er en småstat i én sammenhæng og ikke i en anden, hvilket analytisk forekommer utilfredsstillende.

Derfor er Rothstein's definition et fremskridt i småstatsforskningen, og dens værdi ligger i, at han har flyttet opmærksomheden fra de materielle uligheder mellem staterne til statsmændenes vurdering af, hvilke konsekvenser ulighederne skal tillægges. Ved hjælp af en adfærdsbetonet definition kan man også slippe uden om den illusion, som til dels er skabt af vor egen sprogbrug, hvor ord som »stor« og »lille« er knyttet til nogle historisk og geografisk bestemte dimensionsforestillinger, som let fører til, at vi overvurderer de målelige og undervurderer de umålelige faktorers betydning for en stats indplacering i hierarkiet. (Til de umålelige faktorer regner jeg f. eks. kultur og politisk målsætning.)

Det er derfor et spørgsmål, om man ikke skal gøre springet fuldt ud og betegne de stater som småstater, der selv regner sig som sådan. Fordelen ved denne begrebebestemmelse ville være, at den uden videre lod sig praktisere også på andre kategorier end småstater.

KAN MAN TALE OM EN SPECIFIK SMÅSTATSADFÆRD?

Forudsætningen for, at det har noget formål at operere med et småstatsbegreb, som bygger på statsmændenes eget udsagn om, hvordan de ser deres stat placeret i det internationale hierarki er, at denne vurdering sætter sig spor i en politik, hvis målsætninger og midler lader sig erkende som værende forskellige fra andre statstyper. Og det forudsætter atter, at småstater har valgmuligheder, at ikke al en småstats adfærd er udelukkende bestemt af ydre omstændigheder. Muligheden for at kunne vælge mellem flere alternativer er i sidste ende den eneste nødvendige forudsætning for at øve indflydelse på sin egen eksistens. Og det eneste krav, som i den forbindelse må stilles til en valgsituation er, at det ene alternativ repræsenterer en adgang til en ny valgsituation. Adfærden kommer da til udtryk gennem de alternativer, som småstaten ved sine valg tilkendegiver,

[19]) Anders C. Sjaastad: Småstater i studiet af internasjonal politik. NUPI-rapport 3, Oslo 1970, p. 20.

at den foretrækker. Og hvor vilkårene er det på ethvert tidspunkt givne, er adfærden da, de bestræbelser som småstaten udfolder for dels at tilpasse sig til vilkårene, og for dels at ændre disse i en retning, som den anser for ønskelig.

Ingen af de forskere, som har beskæftiget sig med spørgsmålet afviser, at småstaten i hvert fald undertiden har, hvad Fox har kaldt »some genuine choice of action.« [20]) Uenigheden kommer imidlertid ind der, hvor nogle forfattere vurderer alternativerne på baggrund af forestillinger om de ideale muligheder valget *burde* stå imellem. Det er en idé om den absolutte »handlefrihed«, der her spøger, og som har den virkning, at valgets betydning bagatelliseres. »Handlefrihed« har imidlertid nok hverken store eller små stater, derimod må det formodes, at de har frihed til at vælge mellem de foreliggende alternativer, fordi det er, hvad der ligger i selve valgets natur. I hvilken grad de foreliggende alternativer af den handlende stats ledere opfattes som fordelagtige – og i forhold til hvad – lader sig sikkert kun vanskeligt afgøre af udenforstående.

Spørgsmålet er dernæst om småstaterne i det store og hele affinder sig med de herskende forhold og i det store og hele nøjes med at tilpasse sig, eller om de tillige – hvor de finder det muligt – prøver at ændre vilkårene i den af dem ønskede retning. Nu kan man selvfølgelig med Vital mene, at småstaten ingen muligheder har herfor og hævde, at det specielt karakteristiske ved små stater er, at de udenrigspolitisk i det lange løb »leads a defensive life« og at deres hovedproblem er dels at undgå situationer, hvor deres svaghed bliver stillet til skue og udnyttet og dels at få mest muligt ud af deres begrænsede ressourcer [21]).

Det diskutable i denne argumentation er den bagved liggende forestilling om, at den påståede svaghed som sin konsekvens har den påståede udenrigspolitiske passivitet. Navnlig forekommer det mindre holdbart, hvis man som Vital anlægger et langsigtet perspektiv. Mens man kan pege på mange konkrete situationer, hvor småstatens muligheder for at ændre vilkårene er meget beskedne, synes mulighederne på langt sigt at være noget bedre. For som både Fox og Bjøl har fremhævet, er de fleste perioder præget af forhandlinger og ikke af trusler om krig, og de fleste stormagter har fortsat behandlet småstater på grundlag af formel ligeberettigelse, selv når det var ubekvemt [22]). De forskellige forfatteres vurderinger af småstaters muligheder for at øve indflydelse kan derfor i høj grad være bestemt af, hvilke situationer der er lagt til grund for de undersøgelser, udsagnene bygger på.

Spørgsmålet er derfor nok ikke så meget, om småstater fører en aktiv

[20]) Fox, p. 8.
[21]) Vital, p. 87.
[22]) Se Fox p. 2 og Bjøl p. 166.

politik, som derimod på hvilke områder, i hvilke perioder og i hvilke internationale sammenhænge betingelserne herfor er til stede. J. W. Burton fremhæver i den forbindelse de alliancefrie staters indflydelse i FN, som han mener, de har forandret fra en organisation, der skulle opretholde fred mellem små stater til en organisation »in which smaller nations exercise some restraints on major powers.« [23]) Liska udtrykker i realiteten det samme, når han siger, at »... the triumph of anti-colonialism, in giving rise to ever new, often irresponsible and mostly weak sovereignties has not only upset the last remnants of the imperialistic economic and political order, unhinged the structural equilibrium of the United Nations and created vacua in the military balance, but has also introduced into international agencies still unassimilated cultural and legal preconceptions, combined with large claims on international organization as a forum of political influence, agent of radical colonial emancipation, and fount of economic assistance.« [24]) Begge forfattere tilskriver de opnåede resultater de nye staters indsats; men mere bemærkelsesværdig end dette er de påståede resultaters rækkevidde. Vigtigst er imidlertid, at disse citater er udsagn om inden for hvilke rammer og på hvilke områder, småstater kan gøre sig håb om med held at gøre deres synspunkter og indflydelse gældende.

For småstatsteorien er det af betydning, at disse bestræbelser ikke alene er knyttet til efterkrigstiden og til FN. I mellemkrigstiden tillagde i hvert fald nogle af de »klassiske« småstater Folkeforbundet den samme betydning som en for dem gunstig ramme om forhandlingerne mellem staterne. P. Munch, der var Danmarks udenrigsminister i 1930'erne, mente således, at stormagterne gennem deres medlemsskab af Folkeforbundet »havde påtaget sig større forpligtelser med hensyn til valg af midler og fremgangsmåder, end hvis de stod udenfor, samt at andre stater ... fik større muligheder for at gøre deres indflydelse gældende over for dem.« [25]) Denne mulighed lå for P. Munch navnlig i varetagelsen af de normative interesser, der iflg. hans opfattelse var småstatens vigtigste, og Folkeforbundets betydning bestod allerede deri, at staterne inden for dets rammer var formelt ligeberettigede, hvilket i sig selv var en vigtig norm [26]). For P. Munch bestod der en principiel interessemodsætning mellem stormagter og småstater, som for disse sidste måtte føre til »... at småstater i skiftende konstellationer fra spørgsmål til spørgsmål – kunne optræde i fællesskab inden for Folkeforbundet.« [27])

[23]) J. W. Burton, p. 230.
[24]) Liska, p. 191.
[25]) Karup Pedersen, p. 232.
[26]) Samme værk p. 234–35.
[27]) Samme værk p. 235.

Nu kunne man jo tænke sig, at P. Munch stod og står forholdsvis ene med en sådan opfattelse, og at den måske endog var udslag af den »verdensfjernhed«, som han undertiden blev beskyldt for. I den forbindelse er det værd at hæfte sig ved nogle udtalelser, som statsminister Olof Palme fremsatte til Politiken d. 3. 1. 71:

O. P.: »... er der noget der har udviklet sig i mig i det sidste år, så er det en slags småstats-filosofi, udsprunget af den stormagternes hegemoni, som er så stor en fare idag. Den indebærer en kolossal risiko for de små stater, for de blir teknisk, politisk og økonomisk overlegne og det kan føre til en hensynsløshed mod de små nationer.

Jeg kan illustrere det med invasionerne i Cambodja og Tjekkoslovakiet, for i grunden skete der det samme – nemlig at en stormagt går ind og tager en del af et lille lands territorium, uden at være anmodet, og uden engang at underrette den lille nation. Det er eksempler, som er vældig farlige. Derfor må der opbygges en solidaritet mellem små nationer, så de kan hævde sig.«

Sp.: »Hvordan skal denne solidaritet skabes?«

O. P.: »Dels gennem en opinionsopbygning, dels gennem samarbejde inden for FN's rammer.«

Sp.: »Og det tror De på?«

O. P.: »Man *må* tro på det.« [28])

Tidligere i samme interview havde den svenske statsminister udtalt, at han anså det som et lille neutralt lands opgave i international politik, at hævde små nationers rettigheder og at kunne medvirke i fredsarbejde, når som helst lejlighed byder sig.

Her har Olof Palme gjort nogle synspunkter gældende, som ikke blot ligger tæt op af de ovenfor som P. Munch's refererede, men som også svarer til, hvad flere forskere fremhæver som karakteristisk småstatsadfærd i det hele taget.

For en småstatsteori er nøgleordene i Palmes udtalelser: »småstats-filosofi«, »solidaritet mellem små nationer«, »opinionsopbygning«, »samarbejde inden for FN's rammer«, »hævde små nationers rettigheder« samt vendingen »man *må* tro på det«.

Det er ikke hensigten her at fremhæve et enkelt af disse nøgleord som det vigtigste, det er netop som en helhed betragtet, at Palmes udtalelser har karakter af en programerklæring. Imidlertid er ordet »opinionsopbygning« interessant, fordi det dækker en tendens, som de fleste forskere mener at have kunnet konstatere hos småstater til at kræve visse normer respekteret i international politik. Det er ikke mindst ved bestandigt at rejse sådanne krav, at småstatsadfærd synes at adskille sig fra stormag-

[28]) Ninka, interview med Olof Palme, Politiken 3/1 1971.

ternes. Og det fremhæves, at småstaternes støtte til internationale organisationer bl. a. skyldes, at det er inden for sådanne organisationers rammer, at småstater ser de gunstigste betingelser for at få kravet imødekommet.

Selv om »norm« i og for sig ikke er et mere vagt begreb end »magt«, har det alligevel voldt flere forfattere kvaler at placere det i en naturlig sammenhæng med den øvrige analyse af småstatsproblemerne. Selv George Liska, der indleder sin afhandling med at fremhæve, at enhver teori om international politik indeholder en filosofisk forestilling om, hvordan virkeligheden er struktureret og om forholdet mellem magt og norm i politik, og som taler om den evige kløft i vestlig politisk tradition mellem realister og idealister, mellem sofister og sokrater, har vanskeligt ved at give en nøgtern vurdering af den måde, hvorpå småstaterne varetager deres normative interesser [29]). Om småstaternes optræden i FN siger han, at de holder af at se sig selv som en kvalitativ og moralsk faktor, og at mindre medlemmer ofte har afgivet strålende individuelle ledere til internationale organisationer, »but have also made a nuisance of themselves by interfering in matters beyond their purview.« [30]) Hvem – bortset fra småstaterne selv – kan imidlertid afgøre, hvilke spørgsmål, der ligger indenfor, og hvilke udenfor deres interesseområde? Det forhold, at småstaterne ytrer sig i en bestemt sag er vel en nærliggende måde at tilkendegive, at de her har interesser at varetage. Mon ikke bl. a. det er en sådan adfærd, Olof Palme har haft i tankerne, når han taler om opinionsopbygning? Og såfremt småstaterne undertiden opfattes som en plage (nuisance) af de stater, hvis interesser, de krydser, kunne det jo være en indikation på, at en opinionsopbygning er i færd med at finde sted. Det er ejendommeligt, at Liska ikke synes at have forstået, at det for småstater næsten kan være et formål i sig selv at blive opfattet som en plage, og det derfor fra et småstatssynspunkt slet ikke er noget ringe og utilfredsstillende resultat.

Liska (og i lighed med ham Vital og Rothstein) vurderer og – forekommer det – fordømmer dette element i småstaternes adfærd, idet de kun betragter fænomenet udefra [31]). De undlader at tage stilling til det som en seriøs politik, overvejet, formuleret og sat i værk ud fra givne forudsætninger og mål og under udøvelse af et lige så køligt overlæg, som det, der formodes at indgå i stormagternes policymaking.

Der er her tale om en utilstrækkelig forståelse af, hvori småstaternes normative interesser eventuelt består og af den funktion, disse stater tillægger denne del af deres adfærd. Forklaringen kan ligge i de samme forskeres ensidige betoning af magtens betydning i international politik. Mener man nemlig, at magt i sidste ende er den helt dominerende faktor, vil det få

[29]) Liska, p. 1–2.
[30]) Samme værk, p. 67.
[31]) Se Vital, p. 33 og Rothstein, p. 26–37.

karakter af meningsløs demonstration, når småstater gør normative synspunkter gældende. Der er imidlertid ingen grund til at tro, at de normative dele af småstatsadfærden for disse stater kun er tom demonstration; for dem er der sikkert tale om meningsfyldte tilkendegivelser, der henter deres begrundelse i disse staters formodning om, at normative faktorer indgår i stormagternes beslutningsprocesser. Og i det omfang, hvor småstaterne gør sig selv til en plage, kan de oven i købet blive bestyrkede i denne antagelse.

I forskningens nuværende fase er det nok for tidligt kategorisk at fastslå eksistensen af en særlig småstatsadfærd, selv om den udbredte enighed blandt forskerne vedrørende småstaters normative interesser, vedrørende disse staters støtte til internationale organisationer og vedrørende deres indbyrdes solidaritet peger i retning af en specifik småstatsadfærd. Her kan man igen tænke på Olof Palmes udtalelser, fordi de peger fremad og udtrykker nødvendigheden af, at netop sådanne dele af småstaters adfærd bliver accentueret. For når man overvejer værdien af at arbejde videre med disse problemer, må man huske, hvor »nye« som selvstændige enheder i international politik, hovedparten af småstaterne er. Et tydeligt erkendbart adfærdsmønster er disse stater ikke nødvendigvis blevet født med; man må vente, at det er noget, der udvikler sig gradvist og på grundlag af gjorte erfaringer.

Blandt de erfaringer, som småstater uanset deres alder, har haft større muligheder for at indhøste efter 1945 end i mellemkrigstiden, og som de har større muligheder for at indhøste i dag end i 1960, er den eventuelle betydning af at være mange. Hvilket grundlag vil der i de kommende år være for udviklingen af en indbyrdes solidaritet? Og hvilken form for indflydelse kan solidariteten føre til? Spørgsmålet om eksistensen af en specifik småstatsadfærd vil bl. a. afhænge af svarene herpå.

I 1936 skrev Carl Hambro, at småstatens rolle i international politik måtte være beskeden, »... but even if they only act the part of the slave who was placed behind the Roman Conqueror to remind him that he was only a human being ... that may be of great importance.« [31]) I dag ser det ud til, at slaven har forladt denne ydmyge plads, og nu er han snarere at finde i det romerske proletariat, der ikke udelukkende flød over med høfligheder, og som undertiden kunne gøre tilværelsen ubekvem selv for senatorer og konsuler. – Men det gør ham bestemt ikke mindre interessant.

NEUTRALISMEN I ÆGYPTENS OG DEN FORENEDE ARABISKE REPUBLIKS UDENRIGSPOLITIK UNDER NASSER (1952–70)

JOHN E. MARTINUSSEN

I det følgende skal Ægypten's [1]) og Den forenede Arabiske Republik's udenrigspolitik undersøges med særligt henblik på forholdet til den kolde krigs parter. Forholdet til de afro-asiatiske stater, til staterne i den arabiske verden og til Israel vil kun blive berørt i den udstrækning, hvori de øver indflydelse på forholdet til Øst- og Vestblokken.

Undersøgelsen er delt i fire afsnit:

A) Ægyptens relationer til den kolde krigs parter ved den betragtede periodes begyndelse,
B) motivation for valg af udenrigspolitisk orientering,
C) udenrigspolitisk orientering og teknik og
D) konklusioner [2]).

OPRINDELIGE RELATIONER TIL DEN KOLDE KRIGS PARTER

Ægyptens holdning til Øst og Vest blev præget af reaktionen mod den udenlandske dominans. Allerede før den kolde krig tog sin begyndelse i sidste halvdel af 40'erne, var kravet om fuldstændig og betingelsesløs uafhængighed udformet. Det havde intet med Øst–Vest konflikten at gøre. Kampen i Ægypten stod ikke mellem »western-style« demokrati og kom-

[1]) Ægypten og Syrien indgik i en politisk union, Den Forenede Arabiske Republik, FAR, den 21. februar 1958. Den blev opløst igen den 28. september 1961 ved Syriens udtræden, men Ægypten beholdt som officiel betegnelse »FAR«. Derfor anvendes her begge betegnelser, idet Ægypten refererer til perioden før 1958, og FAR til perioden efter. Da FAR ikke har nogen tillægsform anvendes termen »ægyptisk« for hele perioden.

[2]) Fremgangsmåden er udformet under påvirkning fra Fayez A. Sayegh (ed): The Dynamics of Neutralism in the Arab World, (San Francisco 1964) og fra Charles D. Cremeans: The Arabs and the World (New York 1963).

munisme, men var en kamp mellem islamisk-ægyptisk og europæisk kultur, til hvilken også kommunismen regnedes. Konsekvensen måtte blive ikke-engagement i den kolde krig. Inden dette kunne realiseres, var det imidlertid nødvendigt at fjerne den vestlige indflydelse, dvs. især engelsk, fransk og græsk indflydelse.

Oprindeligt var Ægypten altså tilknyttet stater, som siden gik ind i den kolde krig på USA's side. Men tilknytningen var ufrivillig, og ægyptiske nationalister kæmpede for en realisering af national uafhængighed, for frihed til autonomt at tage beslutninger vedrørende både indenrigs- og udenrigspolitiske anliggender. I bestræbelserne på at nå dette mål måtte de ægyptiske nationalister markere uoverensstemmelserne med vestmagterne, men det betød ikke, at man allierede sig med den anden part i den kolde krig. De to konflikter havde oprindeligt så godt som ingen sammenhæng med hinanden.

MOTIVATION FOR VALG AF UDENRIGSPOLITISK ORIENTERING

Trauma og optik [3]) motiverer – sammen med den geografiske beliggenhed, de befolkningsmæssige forhold og den økonomiske situation – valget af bestemte målsætninger for udenrigspolitikken. Og disse motiverer videre den udenrigspolitiske orientering – dog i vekselvirken med aktuelle politiske forhold, som for eksempel andre staters udenrigspolitik.

De nævnte motivationer for valg af udenrigspolitisk orientering skal nu omtales i den netop opregnede rækkefølge.

Trauma og optik

Fremmede staters indflydelse i Ægypten har skabt en trauma og en optik, som har øvet betydelig indflydelse på udformningen af ægyptisk udenrigspolitik efter 1952. Man kan tale om en ægyptisk hyperfølsomhed over for al fremmed indflydelse – ikke blot i selve Ægypten, men overalt i den arabiske og den afro-asiatiske verden. På grund af de historiske erfaringer er følsomheden størst over for den vestlige indflydelse.

De ægyptiske aktører har en opfattelse af England og til dels Frankrig som undertrykkende, imperialistiske magter. Opfattelsen slog rod i kolonitiden, men er også efter dennes formelle afslutning i Ægypten blevet bekræftet ved flere lejligheder. Først og fremmest gennem fortsat engelsk og fransk tilstedeværelse i den arabiske verden. Men desuden har de to vest-

[3]) Ved trauma forstås her historiske hændelser, som indvirker på optikken, dvs. de opfattelser, en stats aktører har af andre stater. I stedet for optik taler man undertiden om myter.

europæiske stater bekræftet de ægyptiske myter ved invasionen af Ægypten i 1956, og England specielt ved intervention i den jordanske krise i 1958 og i den kuwaytiske krise i 1961.

Israel opfattes både som en selvstændigt ekspanderende imperialistisk magt, og som en lakaj for – og en forlængelse af – den vestlige imperialisme. 1956-krigen bekræftede én gang for alle tilhørsforholdet, og den tredje konflikt-kulmination i 1967 slog fast, at Israel også er en selvstændig trussel.

Opfattelsen af USA er stort set den, at amerikansk imperialisme i det seneste årti har afløst britisk og fransk. Indtil juni 1970 havde USA basefaciliteter i Libyen, og de saudiarabiske er endnu efter dette tidspunkt bevarede. Dertil kommer, at amerikanske soldater intervenerede i den libanesiske krise i 1958, støttede Ægypten's modstandere i Yemen-krigen, og efter Cairos opfattelse stod parat til at gribe ind i de jordanske kriser i 1970. Den nævnte opfattelse af USA er dog stærkest påvirket af den amerikanske militære og finansielle bistand til Israel. Præsident Nasser har, med følgende udtalelse, sammenfattet det således: »Ved begyndelsen af revolutionen troede vi, at Amerika var en magt, der rejste sig for at bistå folket ... Vi troede, at de ville bekæmpe kolonialismen og hjælpe folkeslagene til at genvinde deres uafhængighed. Det var det billede, vi havde af Amerika efter den Anden Verdenskrig. Men det viste sig, at Amerika ønskede at dominere verden. Amerikansk arrogance gik så langt, at de ikke kunne affinde sig med, at nogen sagde nej til dem vedrørende noget som helst ... Det blev senere opdaget, at de Forenede Stater udgjorde hovedkvarteret for kontrarevolutionen i verden ...« (1).

Opfattelsen af USSR er en ganske anden: Det er en venligsindet og hjælpsom stat. Undertrykkelsen af østeuropæere og asiatiske muslimer har ikke affødt ægyptiske beskyldninger om imperialisme. Det må dog tilføjes, at relationerne ikke af den grund kan betegnes som hjertelige; dertil er Sovjetunionen for stor, for fjern, og har haft for ringe tilknytning til Ægypten i fortiden.

Ægyptens geografiske beliggenhed

Ægypten ligger på forbindelseslinjen mellem de europæiske og de syd- og sydøstasiatiske befolkningscentre. Især Suez-kanalen har i den sammenhæng spillet en rolle. Det samme gælder Cairo lufthavn. Ægypten har haft mindre betydning som forbindelsesled mellem Vestasien og Afrika, blandt andet fordi Israel kiler sig ind mellem de to områder. Derimod har landet af politiske årsager været centrum for befrielsesbevægelser fra den arabiske verden og fra hele det afrikanske kontinent. Under en militær synsvinkel spiller de ægyptiske lufthavne og havnene i Alexandria og Port Saind en

stor rolle for herredømmet over det østlige Middelhav. Endelig har landet betydning som forbindelsesled mellem Sovjetunionen og Afrika.

Nu afdøde præsident Nasser's opfattelse af den geografiske placerings politiske betydning er udtrykt i »Revolutionens filosofi« fra 1954: »Vi kan ikke sløvt se på et verdenskort og overse vores placering derpå, og den rolle som er tildelt os af denne position. Vi kan heller ikke ignorere, at en Arabisk Cirkel omgiver os ... Kan vi ignorere, at der er et afrikansk kontinent, som skæbnen har placeret os på, og som er bestemt til i dag at skulle være vidne til en forfærdelig kamp for dets fremtid? Denne kamp berører os alle, hvad enten vi ønsker det eller ej. Kan vi ignorere, at der er en Muslimisk Verden, til hvilken vi er knyttet ... .?« (2). I Frihedsbrevet fra 1962 taler Nasser videre om en afro-asiatisk verden, i hvilken den afrikanske og den islamiske indgår.

Befolkningsmæssige faktorer

Der findes ikke i Ægypten noget nationalt mindretal, som har tilskyndet til en bestemt udenrigspolitik. Derimod har forskellige politiske bevægelser påvirket den udenrigspolitiske orientering. Det gælder i særlig grad de traditionalistiske muslimer, repræsenteret ved »Ikhwan al-muslimin« (Det Muhammedanske Broderskab), og de arabiske nationalister, personificeret i Gamal Abd an-Nasser. Men dertil kommer tilhængere af Wafdpartiet og en pro-vestlig status quo bevarende politik, og tilhængere af kommunistisk ideologi. Det er bemærkelsesværdigt, at kun de to sidstnævnte grupper har haft præferencer med hensyn til allierede fra den kolde krigs to lejre, eller som John Marlowe har udtrykt det: »Langt størstedelen af de uddannede arabere var følelsesmæssigt neutrale i den kolde krig mellem Øst og Vest.« (3)

Den økonomiske situation

Ægypten er et overvejende agrart samfund: Ca. 80 pct. af arbejdsstyrken er beskæftiget ved landbrug, der tegner sig for knap så stor en andel af eksportværdien. Råbomuld og bomuldsvarer er de vigtigste eksportartikler. Da de vestlige lande i 1956 lukkede for import af ægyptisk bomuld, opstod der afsætningsvanskeligheder, som stærkt tilskyndede de ægyptiske ledere til at søge kontakt med de socialistiske lande, især USSR og Kina. Siden har Ægypten eksporteret det meste af sin bomuld til disse stater.

Den ægyptiske nationalindkomst er lille i forhold til befolkningens størrelse, og opsparingen ringe. Private kapitalejere har fortrinsvis investeret i værdifast ejendom, jord og boliger, hvorfor der kun tilflyder produktionsapparatet små investeringer fra den private sektor. Den offentlige sektor har ikke haft midler til at kompensere herfor. Lige siden uafhængigheden

har det været nødvendigt at søge støtte i udlandet. Heri ligner Ægypten underudviklede lande i almindelighed. Når støtte ikke er opnået i tilstrækkeligt omfang, som i 1956 og i 1960–62, har styret i stedet foretaget nationaliseringer af udenlandsk ejendom. I 1964 var denne indtægtskilde imidlertid udtømt, og man måtte forlade sig på udenlandsk bistand. Siden krigen i 1967, som førte til Kanalens lukning og nedbragte turistindtægterne betydeligt, har den ægyptiske økonomi været særligt anstrengt. Selv om FAR nu modtager økonomisk bistand fra Kuwait, Saudi-Arabien og Libyen, forbliver det derfor en afgørende forudsætning for økonomisk stabilitet og vækst, at landet modtager bistand fra de rige lande uden for den arabiske verden.

Målsætninger for udenrigspolitikken

De i det foregående afsnit opregnede forhold er en del af det grundlag, hvorpå de ægyptiske ledere har dannet sig en opfattelse af statsinteresserne. Antages udenrigspolitikken at være et instrument i disse interessers tjeneste, er de åbenbart en vigtig motivation for valg af udenrigspolitisk orientering.

Det er muligt at opstille målsætninger, som afspejler især Nasser's opfattelse af statsinteresserne. Charles Cremeans har foretaget en sådan opstilling (4). Han har fundet fem målsætninger for ægyptisk udenrigspolitik: a) fuld uafhængighed, b) militær styrke, c) økonomisk udvikling, d) regional udvikling og enhed og e) afskaffelse af kolonialisme. Nedenfor gives der eksempler på, hvorledes Nasser selv formulerede målsætningerne, og der trækkes linjer til den udenrigspolitiske orientering.

a) Uafhængighed. Nasser skrev i en artikel fra 1959: »Et af de grundlæggende mål for arabisk nationalisme er uafhængighed ... Uafhængighed betyder frihed til at tage vores egne beslutninger, frihed til at holde sig uden for enhver indflydelsessfære .. Jeg er imod de arabiske landes alliancer med nogen af stormagterne.« (5) Og et andet sted: »Vores minimumskrav til Moskva, såvel som til Washington eller London, er, at de forstår arabisk nationalisme, sætter pris på dens værdighed og støtter snarere end undergraver vort standpunkt med hensyn til positiv neutralisme.« (6) Heraf fremgår det tydeligt, hvorledes målsætningen om uafhængighed motiverer en alliancefri udenrigspolitik.

b) Militær styrke. For at bevare uafhængigheden er det nødvendigt at have et stærkt militær, mener de ægyptiske ledere. Nasser udtrykte det tydeligt i en tale til de væbnede styrker i 1958: »Den Forenede Arabiske Republik fæster lid til jer og jeres styrke, for de væbnede styrker er vort skjold og vor beskyttelse. Ingen statsmand kan udforme en politik, medmindre han har styrke til at understøtte denne politik. Vor politik er et

udtryk for vor frihed og uafhængighed.« (7) [4]) Det er et særligt spørgsmål i tilknytning til denne målsætning, om den lettest realiseres gennem alliancefri politik eller gennem tilknytning til en alliance. Der må ofte blive tale om sammenstød mellem målsætningen om militær styrke og målsætningen om uafhængighed – som det vil blive påvist i det følgende.

c) Økonomisk udvikling. Ønsket om økonomisk udvikling står i nær sammenhæng med ønsket om uafhængighed. Særlig tydeligt udtrykkes det i Frihedsbrevet's afsnit om årsagerne til 1919-revolutionens fiasko: »Og dog kunne de ledere, som dannede fortroppen af 1919-revolutionen, ved at overse de revolutionære motivers sociale aspekter ikke klart se, at en revolution ikke kan nå sit mål for folket, medmindre dens drivkraft går ud over den tilsyneladende politiske facade, der er genspejlet i kravet om uafhængighed, og beskæftiger sig med de økonomiske og sociale problemers kerne.« (9) Kernen består dels af den økonomiske og sociale ulighed, dels af majoritetens ringe materielle kår. Det er især ønsket om at ændre det sidste, som motiverer planlægning for økonomisk udvikling. Som tidligere fremhævet, er det nødvendigt at få hjælp udefra. Igen rejser spørgsmålet sig, om målsætningen lettest realiseres gennem en alliance eller gennem en alliancefri politik, og igen må ønsket om uafhængighed indgå i overvejelserne.

d) Regional udvikling og enhed. Indtil 1955 var politisk union med Sudan en fremtrædende målsætning for ægyptisk udenrigspolitik, men derefter stod det klart, at ideen var urealisabel på grund af sudansk modstand. Først da tildeltes den panarabiske idé høj prioritet. I 1962 hed det: »Den Forenede Arabiske Republik's ansvar med hensyn til at gennemføre, konsolidere og sikre udviklingen omfatter alle araberne som en helhed.« (10) Også den panafrikanske idé og idéen om afro-asiatisk solidaritet findes som målsætning i ægyptisk udenrigspolitik: »Mens vort folk tror på arabisk enhed, tror det også på en panafrikansk bevægelse og en afro-asiatisk solidaritet.« (11)

e) Afskaffelse af kolonialisme [5]). Målsætningen om at afskaffe al kolonialisme var først knyttet til den arabiske cirkel, og især til Palæstina, hvis befrielse Nasser beskæftiger sig meget med i »Revolutionens filosofi«. Senere

[4]) I Frihedsbrevet er målsætningen motiveret og formuleret således: »Den Forenede Arabiske Republik's væbnede styrkers rolle er at forsvare den sociale opbygningsproces mod ydre farer. De ... må være parat til at knuse ethvert imperialistisk reaktionært forsøg på at hindre folket i at realisere deres store stræben.« Derfor må de »... have en afgørende overlegenhed på land, til søs og i luften.« (8)

[5]) På arabisk hedder imperialisme og kolonialisme det samme. Der foretages derfor heller ikke her nogen sondring.

kom også den afrikanske cirkel ind i billedet, og det hed i en udsendelse til Afrika i 1955: »Ægyptens geografiske situation gør det tvingende nødvendigt for landet at arbejde for kontinentets befrielse fra alle former for imperialisme.« (12) Efter at hovedparten af de afrikanske stater var blevet politisk uafhængige, rettedes opmærksomheden mod fænomenet »neokolonialisme«. Og i Frihedsbrevet erklæres der krig mod imperialismen »i alle dens former og forklædninger.« (13) Det må erindres, at denne kamp – på grund af trauma og optik – fortrinsvis er en kamp mod vestlig indflydelse.

Delkonklusion

Målsætningerne, der antages at afspejle statsinteresserne, således som de ægyptiske aktører opfatter dem, motiverer ikke entydigt en alliancefri udenrigspolitik, men tendensen går i den retning. Den indbyrdes prioritering er imidlertid afgørende. Ydre omstændigheder påvirker denne prioritering og mulighederne for at realisere de enkelte målsætninger. Det gælder i særlig grad, når målsætningerne – som her – afføder en status quo ændrende udenrigspolitik.

I det følgende skal der gøres rede for, hvordan målsætningerne for ægyptisk udenrigspolitik er søgt realiseret i perioden 1952–1970, og hvordan de ydre betingelser i vekselvirken hermed har påvirket den udenrigspolitiske orientering. Resultaterne af undersøgelsen er søgt opsummeret for mindre perioder i en række delkonklusioner [6]).

UDENRIGSPOLITISK ORIENTERING OG TEKNIK

Målsætningen om uafhængighed blev ikke pludseligt introduceret med magtskiftet i 1952. Den var allerede formuleret af Faruk-styret og gav sig til kende først ved den ensidige ægyptiske opsigelse af 1936-overenskomsten med England og siden ved afvisningen af det vestlige udspil om dannelse af en »Middle East Defence Organisation«, MEDO. De Frie Officerers kup natten mellem den 22. og 23. juli 1952 medførte ikke væsentlige ændringer i disse henseender. Derimod gik man over til at anvende en lidt anden teknik.

Negativ neutralisme 1952–55

Det nye styre, repræsenteret ved Revolutionsrådet under ledelse af oberst Nasser, genoptog de afbrudte forhandlinger om en fornyelse af 1936-overenskomsten. En ny aftale blev indgået den 19. oktober 1954. Den ophævede

[6]) Nedenfor vil endnu et par målsætninger blive omtalt. De er ikke medtaget på dette sted, fordi de kun har været prioriteret højt i en kort periode.

den gamle, og bestemte, at britiske tropper skulle være evakueret fra Ægypten senest 20 måneder efter datoen for ikrafttræden. Det var i god overensstemmelse med ønsket om uafhængighed, men en del af aftalen viser, hvorledes Englands ønsker har gennemtvunget en modifikation: Der var sikret England ret til at vende tilbage i tilfælde af et væbnet angreb på Ægypten, på et af de lande, som var med i forsvarsaftalen for den Arabiske Liga's medlemsstater – eller på Tyrkiet! Dette var tydeligvis et kompromis mellem ægyptiske og engelske ønsker. Dog et kompromis, som afspejlede holdningen hos Nasser og hans nærmeste rådgivere [7]). Men det betød ikke, at de ægyptiske ledere var indstillet på at indgå i en alliance med vestmagterne. Dette sidste tog USA og England imidlertid ikke meget hensyn til i perioden 1953–55. De pressede på for at få dannet deres MEDO i en anden form, nu med støtte fra Tyrkiet og Pakistan. En tilnærmelse mellem Tyrkiet og Irak i løbet af 1954 skabte mulighed for at få i det mindste én arabstat med, og i februar 1955 indgik Tyrkiet og Irak den aftale, som siden dannede basis for Bagdad-pagten. Der blev i hele perioden gjort forsøg på at få Ægypten med, men uden resultat. Revolutionsrådet havde lagt sig fast på fuld uafhængighed som en forudsætning for stillingtagen til spørgsmålet om alliance med vestmagterne. Desuden var det uheldigt for en realisering af de vestlige planer, at Ægyptens nærmeste rival i den arabiske verden, Irak, var taget med som den første arabstat. Det førte til en intensivering af den anti-imperialistiske propaganda, og Ægypten indgik i reaktion derimod militæraftaler med Syrien (20. okt. 1955) og med Saudi-Arabien (27. okt.).

Delkonklusion

Den målsætning om uafhængighed, som de ægyptiske ledere under Faruk havde søgt realiseret gennem et ikke-engagement i den kolde krig og gennem en fjernelse af vestlig indflydelse i Ægypten, divergerede på afgørende vis med vestmagternes ønsker om at få etableret en mellemøstlig alliance vendt mod Sovjetunionen. Derfor var en passiv holdning over for Øst–Vest konflikten ikke tilstrækkelig til at sikre ægyptisk uafhængighed, således som den blev opfattet af de ægyptiske aktører. Det var nødvendigt at formulere en modstand mod alliancerne eksplicit. Dette skete i 1951 og igen i 1955; første gang i forbindelse med MEDO, anden gang i forbindelse med Bagdad-pagten. En sådan modstand mod alliancer betegnes ofte som alliancefri politik. Med Fayez Sayegh skal den her betegnes som *negativ neutralisme,* og betragtes som en nødvendig bestanddel af en neutralistisk politik.

[7]) Således hed det i en erklæring fra Revolutionsrådet i september 1954: »Egypt today stands in all respects with the West.« – og: »Egypt believes that, from a military point of view, only a Soviet invasion could endanger the Middle East« (14).

Positiv neutralisme 1955–59

Officiel israelsk politik over for Ægypten undergik i årene op til 1955 visse ændringer, som skulle få afgørende indflydelse på ægyptisk udenrigspolitiks orientering. Den tidligere israelske målsætning om en separat fredsaftale med Ægypten blev opgivet samtidig med David Ben Gurion's tilbagetræden fra posten som premierminister og forsvarsminister i slutningen af 1953. I stedet trådte en politik, hvis mål var at få skabt splittelse mellem Ægypten og vestmagterne. En af metoderne var en optrapning af konflikten med Ægypten.. Det ville skabe en spændt situation, i hvilken USA muligvis ville være tvunget til at tage parti. Det første alvorlige slag blev rettet mod Gaza-striben den 28. februar 1955. Den ægyptiske reaktion var en øjeblikkelig højere prioritering af målsætningen om militær styrke. Man henvendte sig i USA og England med ønsker om moderne våben, men blev begge steder afvist med høje priser, dårlige afbetalingsvilkår og krav om betaling i dollars eller sterling. Derfor henvendte man sig til Sovjetunionen. Her var vejen banet for en positiv imødekommelse af de ægyptiske ønsker [8]). Og Nasser kunne sammen med Sovjets Cairo-ambassadør arrangere en aftale med Tjekkoslovakiet, hvorefter sidstnævnte skulle sende Ægypten våben mod betaling i bomuld. Aftalen blev offentliggjort den 27. september 1955.

Våbenaftalen med Tjekkoslovakiet var ikke kun et resultat af den højere prioritering af militær styrke og vestmagternes afvisende holdning. Blandt forudsætningerne var også en betydelig påvirkning fra især Indien og Jugoslavien. Præsident Nasser's møder med Jawaharlal Nehru og Josip Broz Tito førte til en klarere formulering af den negative neutralisme. Ved de samme lejligheder, og især på Bandung-konferencen i april 1955, voksede en erkendelse af, at to indbyrdes konkurrerende magtblokke også kan betragtes som alternative forsyningskilder. Hvad specielt Ægypten angår, gik det til på den måde, at Chou En-lai, med en kinesisk muslim som mellemmand, fik knyttet forbindelser mellem først Kina og Ægypten, dernæst USSR og Ægypten. Nasser og hans nærmeste medarbejdere blev nu for alvor opmærksomme på, at der var mulighed for at få bistand fra andre steder end Washington og London.

[8]) Endnu i 1954 betragtede man i Moskva Nasser som »a virtual puppet of Dulles« (15), og Suez-aftalerne fra samme år blev fortolket som bevis på Ægyptens pro-vestlige holdning. Som et resultat af professor Potekhin med fleres arbejde for en nyorientering af sovjetisk politik i Afrika, af Kinas engagement i Asien, og af udvidet kendskab til den politiske holdning i de nye stater, udvikledes der i 1954–55 en mere fleksibel politik overfor de afro-asiatiske styrer. Den 17. april 1955 offentliggjorde Izvestia en erklæring fra det sovjetiske udenrigsministerium, hvori det hed, at Sovjetunionen i fredens interesse ville gøre alt for at udvikle nærmere forbindelser med landene i det Mellemste Østen.

Det er denne erkendelse, der manifesterede sig i våbenaftalen med Tjekkoslovakiet – en aftale, som blev indgået uden hensyntagen til den kolde krig, og alene i overensstemmelse med Ægyptens nationale interesser. Aftalerne om finansieringen af den store Aswan-dæmning er et andet udtryk for den udenrigspolitiske ny-orientering.

Med henblik på at få udvidet det dyrkbare areal og opnå kontrol over Nilflodens vand, havde der i 1952 været planer fremme om en større dæmning ved Aswan end den eksisterende. Projektet blev i mere gennemarbejdet form atter fremlagt i 1955, og man lod forstå, at udenlandsk økonomisk hjælp var en forudsætning for en realisering af planerne. USSR erklærede sig i oktober villig til at yde nogen hjælp, men tilbudet var så vagt udformet, at de ægyptiske ledere ikke turde forlade sig alene på dét. Derfor henvendte de sig i december i Washington, hvor de fik et tilbud fra USA, England og Verdensbanken. Nasser-styret tøvede dog med at acceptere, blandt andet fordi man ønskede et mere konkret tilbud fra Moskva først, således at man kunne sammenligne og vælge det fordelagtigste. Det sovjetiske tilbud udeblev. Og muligvis for at fremkalde det anerkendte Ægypten den 16. maj 1956 Kina, og den anti-imperialistiske propaganda blev forstærket. Der blev afholdt en militærparade i Cairo, ved hvilken sovjetiske våben for første gang blev vist frem. Alt dette var medvirkende til, at den amerikanske udenrigsminister, John Foster Dulles, trak finansieringstilbuddet tilbage den 19. juli – det var efter, at Ægyptens Washington-ambassadør offentligt havde erklæret (17. juli), at hans regering ønskede at acceptere tilbuddet fra USA, England og Verdensbanken! Den ægyptiske reaktion på Dulles' erklæring kom i Nasser's tale i Alexandria den 26. juli. Den ægyptiske præsident sagde, at Suez-Kanal Kompagniet ville blive nationaliseret, og at indtægterne derfra ville blive anvendt til finansiering af Aswan-projektet 9). Indtægterne fra kanalen var dog ikke tilstrækkelige til

9) Sammen med våbenaftalen, der i lyset af den kolde krig blev fortolket snævert som et udtryk for ægyptisk tilknytning til USSR, dannede nationaliseringen optakten til det engelsk-franske angreb på Ægypten senere på året. Medvirkende faktorer var også Nasser-styrets støtte til FLN i Algeriet og til nationalister på den Arabiske Halvø. Også Eden's opfattelse af Nasser som den arabiske verdens Hitler (16) spillede en rolle.

På samme tid havde den indrepolitiske udvikling i Israel muliggjort en mere militant respons på fidayin-aktiviteterne langs landets grænser. Den 29. oktober foretog israelske tropper en invasion af ægyptisk territorium og to dage senere fulgte den engelsk-franske »ekspeditionsstyrke«.

Militært blev det et nederlag for Ægypten, men politisk blev det i flere henseender en sejr: »... Egypt achieved a signal diplomatic victory in seeing the designs of her enemy frustrated, their forces evacuated, and the canal remaining in her firm possession« (17). USAs rolle under krisen skabte i en kort periode en pro-amerikansk holdning i Cairo. Mere udpræget var dog den prestige-gevinst, som USSR høstede for en omkostningsfri, verbalt aggressiv anti-israelsk og anti-vestlig holdning. Mens Sovjet søgte at følge sin diplomatiske sejr op, slog USA snart ind på en anti-nasseristisk politik, der klart kom til udtryk i Eisenhower-doktrinen af 5.

at finansiere den store dæmning. FAR indgik derfor i slutningen af 1958 en aftale med USSR om et lån til projektets første fase. Og en ny låneaftale blev indgået den 27. juli 1960.

Delkonklusion

Målsætningerne om militær styrke og økonomisk udvikling var højt prioriterede i den her betragtede periode. Vestmagternes uvillighed til at imødekomme de deraf følgende anmodninger tilskyndede Ægypten til at søge kontakt med østmagterne. Påvirkningen fra Afrika og især Asien virkede i samme retning, idet der derfra kom en tilskyndelse til at betragte de to magtblokke på samme måde, som man betragter to indbyrdes konkurrerende sælgere. Dette syn på de to magtblokke er et væsentligt element i den *positive neutralisme,* der i øvrigt – ifølge Fayez Sayegh – hviler på tre grundlæggende antagelser: »(1) at et lands position i den kolde krig ikke er det eneste signifikante aspekt af dets eksistens; (2) at visse relationer kan opretholdes med en part i den kolde krig, uden at man kompromitterer sin reserverthed over for engagementer i den kolde krig ... (3) at det i virkeligheden er bydende nødvendigt at man, for at sikre integriteten i ens neutralitet, søger at afbalancere relationerne til begge kold-krigs blokke når som helst det er muligt, og i hvert fald undgår eksklusive bånd med nogen af blokkene.« (19)

De ægyptiske ledere søgte netop i den her betragtede periode at realisere de højest prioriterede målsætninger på grundlag af sådanne antagelser. Det illustrerer våbenaftalen af 1955 og finansieringsaftalen af 1958. Disse to aftaler markerede afslutningen på Ægyptens afhængighed af Vest med hensyn til militær og økonomisk bistand, og de viste, at Nasser-styret hellere ville risikere at komme i et afhængighedsforhold til USSR end de ville »underkaste sig den vestlige bloks herskesyge« (20).

Messianisk neutralisme 1959–64

I løbet af 1959 skete der en ændring i ægyptisk udenrigspolitiks orientering. Den fælles modstand mod imperialisme, zionisme og traditionalistiske regimer i den arabiske verden havde, sammen med vestmagternes politik over for Ægypten, ført de sovjetiske og ægyptiske ledere sammen. Denne enighed ophørte i 1959. Årsagerne hertil var at finde i en ændret sovjetisk politik, og blandt forudsætningerne var en ændret amerikansk holdning.

Nasser-styrets sondring mellem kommercielle og »ideologiske« relationer til USSR havde – sålænge russerne anvendte en lignende sondring – tilladt en undertrykkelse af kommunistpartiet i Ægypten, samtidig med at gode

januar 1957. I denne erklæring tilbød den amerikanske præsident at hjælpe de arabiske stater mod »aggression from any nation controlled by International Communism« (18), hvilket var rettet mod bl. a. Ægypten.

forbindelser blev plejet med USSR. Efter general Qaasim's magtovertagelse i Bagdad den 14. juli 1958 syntes der imidlertid for Sovjet at være åbnet en mulighed for at finde en arabstat, hvis ledere ville afholde sig fra at undertrykke lokale kommunistpartier, og på samme tid pleje gode forbindelser med kommunistiske stater. Derfor foretog man i Moskva en omprioritering, der placerede FAR under Irak. Dette, og uoverensstemmelserne mellem USSR og Ægypten på det »ideologiske« område, affødte en ægyptisk reaktion, der kan betegnes som genetablering af en balance: For at bevare mulighederne for at føre en neutralistisk politik søgte FAR's ledere at markere lige stor (eller lige lille) afstand til de to magtblokke, blandt andet ved at søge tilnærmelse til USA. Det kom særlig tydeligt til udtryk i Nasser's tale i Port Said den 23. december 1959, hvori det hed: »Også De forenede Staters venskab byder vi velkommen. Vi har ikke ændret vor politik på nogen måde. Vor politik er stabil; den er: Fuld uafhængighed, afvisning af tilslutning til indflydelsessfærerne, positiv neutralitet og alliancefrihed. Hvis De forenede Stater tidligere viste os fjendskab, og vi som et resultat heraf naturligvis viste dem fjendskab, og nu fører en fredens og venskabets politik over for os, siger vi, at vi byder den velkommen.« (21) Allerede inden da havde der fundet et omslag sted i amerikansk politik over for de arabiske stater. Og Kennedy-administrationen udvidede omfanget af den amerikanske økonomiske bistand til FAR. Fra 1959 til 1965 forsynede USA for eksempel landet med fødevarer til en værdi af ca. 750 millioner dollars. Om denne bistand har Malcolm Kerr sagt, at den betegnede »forsinket accept af Nasser's 1956-betingelser for samarbejde« (22).

Visse ændringer i den verdenspolitiske situation, og specielt i den politiske situation i den arabiske verden, var også medvirkende til at skabe grundlaget for nyorienteringen i den ægyptiske udenrigspolitik. I midten af 50'erne optog den israelsk-arabiske konflikt og bestræbelserne på at styrke militæret og fremme den økonomiske udvikling næsten al opmærksomhed. Lidt senere var interessen samlet om bestræbelserne på at få skabt en politisk union af arabstater. Men i slutningen af 1958 var den almindelige opfattelse blandt ægyptiske ledere, at de primære statsinteresser for øjeblikket var tilgodeset, og at samlingen af den arabiske verden ikke for tiden kunne føres videre. Da der på samme tidspunkt var ved at indtræde ændringer i den politiske situation på det afrikanske kontinent, kunne opmærksomheden alternativt rettes mod dette område. Flere stater var her blevet selvstændige, og mange havde uafhængighedsdagen i udsigt. I takt hermed fremkom Israel med fordelagtige tilbud om økonomisk og især teknisk bistand, hvilket gav landet en betydelig good-will. Blandt andet for at afbalancere denne gik FAR fra 1958 ind i en politik, hvis primære formål var at udbygge forbindelserne med de nye stater på det afrikanske konti-

nent. Ægyptiske delegationer deltog i en lang række konferencer, hvoraf flere blev afholdt på ægyptisk initiativ, og mange i den ægyptiske hovedstad. FAR deltog også på møder for både afrikanske og asiatiske stater; for eksempel de afro-asiatiske solidaritetskonferencer, og – vigtigere for orienteringen og formuleringen af ægyptisk udenrigspolitik – de alliancefri staters konference i Beograd 1961 og den tilsvarende konference i Cairo 1964. Endelig optrådte FAR sammen med mange underudviklede lande på FN's 15. ordinære generalforsamling i efteråret 1960, på 21-magtskonferencen om problemer vedrørende økonomisk udvikling, Cairo 1962, og på Genève-konferencen om handel og udvikling 1964. Deltagelsen på alle disse konferencer manifesterede FAR's aktive politik i forbindelse med den tredje verdens problemer. Motivationen i de ydre omstændigheder er omtalt. I målsætningshierarkiet finder man motiveringer i målsætningerne om afskaffelse af al kolonialisme og skabelsen af afrikansk enhed og afro-asiatisk solidaritet. Enheds- og solidaritetsidéerne var imidlertid ikke kun mål for ægyptisk udenrigspolitik. De var også dele af den teknik, som FAR anvendte med henblik på afskaffelse af kolonialisme og med henblik på fremme af økonomisk udvikling. De var tillige midler til realiseringen af en ny målsætning om tilvejebringelse af stabil fred i verden.

Denne nye målsætning var blevet udformet i årene før 1960. Nehru, Tito og Nasser erklærede under mødet på Brioni i 1956, at »Den øjeblikkelige opdeling af verden i stærke blokke tenderer mod at holde frygten i live. Der må gøres bestræbelser for at opnå fred ... ved kollektiv sikkerhed på verdensbasis, ved udvidelse af frihedens domæne og ved fjernelse af ét lands dominans over et andet ...« (23). Præsident Nasser forklarede på FN's generalforsamling i 1960, hvorfor han og andre statsledere fra den tredje verden måtte interessere sig for fredens bevarelse: »Problemet krig og fred vedkommer alle folkeslag, fordi problemet påvirker alle folkeslags skæbne ... Det er alle menneskers ret at have indflydelse på dette problem. Denne ret udspringer af de ofre, der er ydet af forskellige folkeslag til opbygning af verdens civilisation og fremskridt, og også af den kendsgerning, at alle folkeslag ser frem til fred og sikkerhed.« (24) Den nye målsætning er klarest formuleret i Frihedsbrevet, hvori det erklæres, at målet for ægyptisk udenrigspolitik er, »At arbejde på at konsolidere freden, eftersom fredens atmosfære og muligheder er den eneste gunstige chance for at beskytte de nationale fremskridt«, og at fremme »internationalt samarbejde for velstandens skyld ...« (25) Et andet sted hedder det: »Det er folkets arbejde for freden, som har givet det dets slogan for ikke-alliancer og for positiv neutralitet.« (26)

Ægyptisk udenrigspolitik frem til 1959 afspejlede ikke i særlig udpræget grad målsætningen om fred i verden. Men engagementet i Afrika fremmede interessen også for andre »verdensproblemer«. Og den balance, som til

gunst for FAR blev etableret i forholdet til USA og USSR i løbet af 1959, var med til at skabe forudsætningerne for aktiv interesse i problemer, som lå udenfor eller i periferien af ægyptiske statsinteresser. Det blev i første omgang problemer i tilknytning til den kolde krig, men i øvrigt alle problemer, som på en eller anden måde stod i vejen for en realisering af den stabile fred. De mange internationale kriser i slutningen af 50'erne og begyndelsen af 60'erne var på én gang situationer, som af FAR kunne anvendes til en demonstration af den nye udenrigspolitiske orientering, og situationer, som truede den fred, man havde sat sig som mål at tilvejebringe. Sammen med Nehru, Nkrumah, Sukarno og Tito fremsatte Nasser forslag til en genetablering af de afbrudte kontakter mellem Moskva og Washington. FAR sendte et troppekontingent til Congo i forbindelse med FN's fredsbevarende mission dér [10]), og landet blev medlem af den udvidede 18-magtskomité, der behandler nedrustningsspørgsmål. FAR var, som medlem af Sikkerhedsrådet 1961–62, en yderst aktiv forslagsstiller, blandt andet i forbindelse med Cuba-krisen. Uden for FN manifesterede FAR's aktive fredsbevarende politik sig for eksempel i forslag til parterne i den indisk-kinesiske grænsekonflikt, i deltagelse på 6-magtskonferencen i Colombo, og i Ali Sabry's »fact finding tour« til New Delhi og Peking i 1962–63.

Delkonklusion

FAR's udenrigspolitiske orientering efter 1959 var præget af en aktivisme, som ikke kendes fra tidligere perioder. Men den var også præget af en fundamental ny holdning til den kolde krig. Sayegh betegner den som *messianisk neutralisme*. Det er noget hinsides positiv neutralisme, fordi verdensfreden og dermed forbundne problemer prioriteres så højt i forhold til de øvrige statsinteresser, og fordi denne prioritering afføder en aktivistisk holdning til problemer i forbindelse med den kolde krig – ikke som under positiv neutralisme ud fra et snævert nationalt synspunkt, men ud fra den opfattelse, at man har en mission i verden: Den at tilvejebringe stabil fred. Det gælder derfor ikke om at udnytte konkurrenceforholdet mellem de to magtblokke til fremme af nationale interesser, men om at opløse duopolet og erstatte det af multipol eller fuldkommen konkurrence. Med andre ord, den messianiske neutralisme forkaster ikke blot idéen om en bipolær

[10]) I den forbindelse stødte ægyptisk politik i øvrigt sammen med USAs, idet Nasserstyret støttede Patrice Lumumba. Det samme gjorde USSR, mens USA støttede Joseph Kasavubu. De ægyptiske soldaters støtte til Lumumba var udslaggivende for dennes magtposition, hvorfor FARs holdning mødte stærk modstand i Washington. Åbenbart har man ikke i Cairo villet støtte »Sovjets mand« mod vedvarende amerikansk opposition, for i september blev de ægyptiske soldater beordret til at disengagere sig i konflikten. Dette banede vejen for Lumumbas fald.

verden, men også ideen om en tripolær [11]). Målet er en multipolær verden, i hvilken hver stat udgør en pol, og i hvilken alle fører ikke-diskriminerende politik over for hinanden.

Positiv neutralisme 1964–67

En lang række forhold var medvirkende til at nedsætte FAR's internationale engagement, og dermed engagementet for realiseringen af målsætningen om stabil fred i løbet af 1962–64. Allerede i 1961 var der sket en sådan forværring af den økonomiske situation i FAR, at styret måtte ofre denne en del opmærksomhed. Samme år udtrådte Syrien af den politiske union. Året efter, da as-Sallal overtog magten i Sana i Yemen, engagerede FAR sig mere eller mindre frivilligt i militær og økonomisk støtte til dette nye styre. Endelig var konflikten med Israel igen begyndt at kræve Nasserstyrets opmærksomhed. FAR's disengagement i internationale problemer fremkom også som et resultat af de mange lederskift i den tredje verden. Nshru, Sukarno, Nkruma og Ben Bella var blandt de ledere, der enten forsvandt eller trådte i skyggen af andre.

Alt dette førte til en nyorientering i ægyptisk udenrigspolitik. Ydre omstændigheder truede statsinteresserne i den mere snævre forstand. Fred i verden er en målsætning, som kun kan prioriteres højt i perioder, hvor disse interesser ikke er truet. Når behovet for økonomisk og militær bistand tiltager, er det fristende at tilsidesætte ønsket om afspænding og fred og i stedet søge at forstærke konkurrencen mellem de to blokke. Det var essensen af den nyorientering, som fandt sted forud for 1964.

FAR's økonomiske krise i begyndelsen af 1960'erne fik styret til at gennemføre en række nationaliseringer, som dog ikke på kort sigt løste de økonomiske problemer. Tværtimod nedsattes den private investeringslyst umiddelbart, og det var nødvendigt at anmode om bistand udefra, selv om FAR allerede modtog store fødevareydelser fra USA og flere former for bistand fra USSR. Dette bistandsbehov fik følger for ægyptisk udenrigspolitiks orientering i midten af 60'erne.

FAR's kommercielle relationer til USSR blev forbedret mærkbart efter Qaasim's fald i februar 1963. Men igen året efter så det ud til, at de »ideologiske« relationer skulle sætte spor. Krushchev udtalte under sit 16 dages besøg i FAR, at den eneste sande forening måtte baseres på arbejderne og ikke på nationalisme. Det var en klar kritik af arabisk nationalisme, og blev da også af de ægyptiske ledere opfattet som forsøg på at presse arabiske

[11]) Nasser formulerede det således i en tale på Beograd-konferencen: »There should not be in the method of our approach, in the resolutions we reach, or in the effects it may leave on world public opinion, that which might insinuate directly or indirectly that the states following the policy of non-alignment are by their activities creating a third world bloc« (27).

nationalister til at ændre deres »ideologi«. Efter Krushchev's fald senere på året frygtede Nasser-styret åbenbart, at de nye magthavere i Moskva muligvis ville indskrænke den økonomiske bistand på grund af de »ideologiske« uoverensstemmelser. Da dette ville få katastrofale følger for en videre førelse af 10-årsplanen 1960–70 [12]), sendte man general Amar til Moskva for at glatte ud. På samme tid foretog man en ny optrapning af engagementet i Congo – nu ved at støtte Stanleyville-rebellerne mod Tshombe-styret. Johnson-administrationen svarede igen på de ægyptiske udspil ved at indefryse resten af de i 1959 lovede fødevarer, hvilket var et hårdt slag for FAR i en situation med akut fødevarebehov. Den amerikanske reaktion må imidlertid ses i lyset af flere forhold end de netop omtalte. Både Yemen-krigen, og hvad der for amerikanske politikere så ud som eftergivenhed over for USSR's nye magthavere, var medvirkende faktorer; også den langsomt eskalerende israelsk–arabiske konflikt spillede ind.

Efter at Aleksandr Sjeljepin havde været i Cairo i december 1964, efter at det nye styre i Moskva havde udvidet sin fødevarehjælp, og efter at flere andre hændelser havde givet Nasser-styret en vis sikkerhed for kontinuiteten i den sovjetiske hjælp, ophørte engagementet i Congo, og Nasser indgik en fredsaftale med den egentlige modstander i den yeminitiske krig, kong Faysal af Saudi-Arabien. Desuden blev den pro-vestlige Zakaria Muhid-Din udpeget til premierminister. Altsammen befordrende for de ægyptisk-amerikanske relationer. Derefter søgte FAR i Washington at få aftalerne af 1959 fornyet. Det skete ikke før i januar 1966, og da kun med en gyldighedsperiode på 6 måneder. Tilmed var betingelserne noget nær uacceptable for FAR; men aftalen blev alligevel indgået på grund af det omtalte fødevarebehov. I løbet af året blev relationerne stadig mere anstrengte; januar-aftalerne blev ikke fornyet trods ægyptisk anmodning, hvorimod USA indgik aftaler med Israel, Saudi-Arabien og Jordan. På sin side bidrog det ægyptiske styre til spændingerne ved at give Sydvietnam's befrielsesfront tilladelse til at åbne kontor i Cairo, og ved i november at indgå en forsvarsaftale med de udpræget anti-amerikanske neo-baathister i Damaskus. Den 2. maj 1967 kommenterede Nasser de ægyptisk-amerikanske relationer på denne måde: »Hvad angår bistand, har vi for tre måneder siden fortalt dem (USA), at vi ikke ønsker bistand, for i et år nægtede de at give os svar. Vi trak anmodningen om bistand tilbage, fordi vi har værdighed. Vi er ikke parate til at sælge vores frihed for nogen pris.« (28)

Forholdet til USSR gennemgik i 1966–67 stadige forbedringer; stort set virkede alle de »anti-amerikanske« manøvrer befordrende herpå. Det amerikanske nej til fornyelse af 1959-aftalerne på rimelige betingelser, og

[12]) Heri indgik Aswan-dæmningen, Hulwan-industrierne og andre for den økonomiske udvikling vitale projekter. Målet var en fordobling af nationalindkomsten inden 1970.

det definitive nej til fornyelse af januar-aftalerne, medførte, at FAR måtte søge alternative forsyningskilder – som i 1955 og senere i forbindelse med finansieringen af Aswan-dæmningen. Derfor blev de kommercielle relationer til lande som Spanien, Italien, Jugoslavien, Indien og Elfenbenskysten udbygget. Men ingen af disse stater havde midler til at komme FAR til hjælp med økonomisk bistand i det nødvendige omfang. De ægyptiske ledere indgik derfor nye aftaler med USSR: I januar 1966 én om udvidet samarbejde på en lang række områder, i december samme år én om levering af hvede. Desuden indgik FAR handelsaftaler med omtrent alle de østeuropæiske lande og Nordkorea.

Ved siden af ønsket om økonomisk bistand optrådte i den her betragtede periode også ønsket om militær styrke. Også den målsætning motiverede i høj grad den udenrigspolitiske orientering. Yemen-krigen og det stadig mere spændte forhold til Israel, der modtog voksende militær støtte fra vestmagterne, aktualiserede ønsket. Og den afvisende holdning i Vest tilskyndede FAR til at rette henvendelse til Øst. Der blev indgået en aftale om udvidet militærhjælp med USSR i 1965. Det drejede sig nu om avanceret udstyr, hvis betjening krævede vejledning og uddannelse. Af den grund og fordi Sovjetunionen og de østeuropæiske lande tillige var leverandører af reservedele og ammunition, tiltog afhængigheden af Østblokken.

Delkonklusion

Udviklingen efter 1964 var i mange henseender en gentagelse af hændelsesforløbet i perioden 1955–58. Det var atter målsætningerne om økonomisk udvikling og militær styrke, som – parret med stormagternes politik – tvang FAR bort fra den balance i relationerne til de to blokke, der var en forudsætning for den aktive messianiske neutralisme. Der fulgte en opgivelse af den aktive fredsskabende og fredsbevarende politik, og i stedet trådte en udenrigspolitik, hvis mål det var at sikre de snævre statsinteresser gennem en udnyttelse af konkurrenceforholdet mellem de to magtblokke. *Positiv neutralisme* blev retableret som kernen i ægyptisk udenrigspolitik.

Fortrængt positiv neutralisme 1967–70

Den fjerde fase i ægyptisk udenrigspolitik blev indledt straks efter den kortvarige israelsk–arabiske krig i juni 1967. Krigen endte med en overlegen militær sejr til Israel og destruktion af hovedparten af den ægyptiske hærs materiel. Nederlaget forstærkede ønsket om øget militær styrke, og tabet af materiel skabte et stort behov for militær bistand. Også bistandsbehovet på det økonomiske område tiltog stærkt som følge af krigen. Men det-

te sidste blev ikke straks tilgodeset ved prioriteringen af målsætningen, for økonomisk udvikling blev sammen med de øvrige målsætninger helt stillet i skyggen af et ønske om at »eliminere aggressionens konsekvenser«, dvs. at genopbygge militæret og med det tilbageerobre de tabte områder. En henvendelse til lederne i Moskva blev øjeblikkeligt imødekommet: Præsident Podgorny og en delegation af militære eksperter ankom til Cairo den 21. juni 1967. Og allerede to dage senere ankom den første sending af en serie på 200 kampfly. Omfattende mængder af andet militært udstyr fulgte; nu ledsaget af væsentligt flere instruktører end forud for juni-krigen. Der var to årsager hertil. For det første kunne tilstedeværelsen af et stort antal instruktører fra USSR øge de sovjetiske lederes mulighed for at påvirke de politiske dispositioner i FAR. Derfor viste Moskva stor villighed til at medsende militært personel. For det andet var vejledning og uddannelse en forudsætning for betjening af de nye våben, af hvilken grund præsident Nasser accepterede de fremmede instruktører. Med henblik på umiddelbar udnyttelse af visse avancerede kampfly og SA-3 missilerne viste det sig senere nødvendigt at indsætte sovjetisk personel direkte til betjening af disse kampmidler [13]).

USA's nære tilknytning til Israel før, under og efter juni-krigen umuliggjorde en ægyptisk anmodning til Washington om militær bistand. Heller ikke England eller Frankrig var i 1967 alternative forsyningskilder. Derfor måtte Nasser-styret forlade sig alene på USSR's ydelser. Det førte uundgåeligt til udvidet afhængighed af Østblokken; eller med Nasser's ord: »Der er ingen tvivl om, at vores afhængighed af Moskva, på det militære område, tiltager. Vestmagterne er ansvarlige herfor, fordi de nægter at levere os det materiel, som vi har brug for. De foretrækker at bevæbne aggressorerne og okkupanterne.« (29) Tendensen forstærkes kun af den ægyptiske holdning til USA: »Hvis vi ikke har noget vægtigt vidnesbyrd om De forenede Staters hemmelige forståelse med Israel mod os i 1967-aggressionen, har vi nu mere end ét vægtigt vidnesbyrd om, at De forenede Stater støtter aggressionen mod os og baner enhver vej for dens fortsættelse. Det er i denne henseende nok at nævne strømmen af amerikanske våben til Israel.« (30)

Det er et vigtigt spørgsmål, om afhængigheden af USSR på det militære område primært bunder i et forsøg på at sikre FAR's territoriale integritet og uafhængighed – for eksempel i forhold til Israel – eller om den først og fremmest manifesterer FAR's entré i den kolde krig på østmagternes

[13]) Der findes ingen præcise oplysninger om antallet af sovjetiske instruktører, piloter m. v. i FAR, men verdenspressens skøn viste tal fra 10.000 og op til 20.000 i efteråret 1970. Det må formodes, at det sovjetiske personel bl. a. har til opgave at beskytte Nil-dalens våbenarsenal, der er det største uden for USSR. Die Zeit anslog den 8. maj 1970 arsenalets værdi til over 12 milliarder kroner.

side. Israels ofte blotlagte militære overlegenhed lader formode, at man i Cairo virkelig har den opfattelse, at den zionistiske stat truer FAR's uafhængighed. Og videre: Bortset fra anerkendelse af DDR og Warszawa pagt-landenes invasion i Tjekkoslovakiet i august 1968, er der kun få indicier på, at FAR har engageret sig i den kolde krig på USSR's side [14]). Derimod har sidstnævnte engageret sig i den mellemøstlige konflikt på ægyptisk side, hvorved der er tilfaldet Sovjetunionen visse militære fordele: De ægyptiske lufthavns- og havneanlæg er blevet udbygget med henblik på sovjetiske fly- og skibstyper; det betyder, at de er ganske særligt egnede, ikke blot til ægyptisk ejet sovjetisk materiel, men til alt sovjetisk materiel af tilsvarende typer.

Nasser-styret accepterede USSR's bistand som følge af den høje prioritering af målsætningen om »elimination af aggressionens konsekvenser« – under den forudsætning, at dette sidste kunne realiseres, hvis blot de ægyptiske styrker blev de israelske overlegne. Udviklingen fra 1967 og frem til foråret 1970 viste Nasser og hans nærmeste medarbejdere, at en sådan situation ikke kunne skabes, så længe USA blev ved med at forsyne Israel med våben. Med de to supermagter som forsyningskilder til hver sin part i den mellemøstlige konflikt var der ingen udsigt til, at våbenkapløbet i området skulle ophøre, før begge de lokale magter kom i besiddelse af kernevåben. Ud fra en sådan erkendelse, og ud fra en erkendelse af de store omkostninger, der var forbundet med en fortsættelse af krigshandlingerne og oprustningen, erklærede Nasser sig den 23. juli villig til at acceptere den amerikanske udenrigsminister William Rodgers' fredsplan. Og i forlængelse heraf indledtes den første 90 dages våbenhvile den 7. august. Den ægyptiske præsident understregede, at der ikke heri lå nogen ændring af ægyptisk udenrigspolitik. Det er korrekt for så vidt som »elimination af aggressionens konsekvenser« fortsat figurerede i toppen af målsætningshierarkiet. Men ukorrekt, hvis talen er om midlerne, for accepten af den amerikanske plan markerede en vis villighed til at søge en løsning ad ikke-militær vej. Og muligvis markerede den en højere prioritering af økonomisk udvikling.

Det blev ikke forundt præsident Nasser at høste frugterne af den nye teknik, han introducerede i sommeren 1970 – Nasser døde den 28. september. Og det er uvist om den nye præsident, Anwar as-Sadat, vil være i stand til at fastholde sin forgængers linje. Sadat har erklæret sig for en fortsættelse af Nasser's politik [15]), men han er tydeligvis under et hårdt

[14]) Hertil føjer sig naturligvis officielle udtalelser fra Cairo om, at den ægyptiske regering er »imod at give baser til ... Sovjetunionen eller til De forenede Stater ...« (31).

[15]) Specielt har Sadat understreget, at »Our primary duty is to continue the struggle for the liberation of occupied Arab land«, og ved samme lejlighed meddelte han, at FAR skulle følge »the path of non-alignment«, »but, as Nasser told us this is not

pres fra grupper, der foretrækker alliancepolitik frem for neutralisme. På den ene side står en pro-sovjetisk gruppe, repræsenteret ved Ali Sabry, og på den anden side står pro-vestlige grupper, repræsenteret ved Zakaria Muhi-d-Din, der straks efter Nasser's død genindtrådte på den politiske scene. Hvad den mellemøstlige krise angår, må Sadat modstå et hårdt pres fra fidayin-bevægelserne, hvis han vil arbejde på en afspænding, som kan mindske FAR's afhængighed af Sovjet. Til gengæld vil der ikke i umiddelbar fremtid blive øvet noget pres på ægyptisk udenrigspolitik fra Damaskus, hvor en gruppe nationalister under ledelse af Hafiz Assad overtog magten i november sidste år. Dette nye styre prøver at føre en mere uafhængig udenrigspolitik end det foregående og har vist tydelig interesse for en forbedring af relationerne med FAR. Herudover er Sadat's position blevet styrket en smule gennem triplealliancen mellem FAR, Sudan og Libyen.

*Delkonklu*sion

Den for den positive neutralisme karakteristiske teknik: At søge tilbud om støtte fra begge magtblokkene, måtte allerede i 1966 opgives som følge af manglende amerikansk respons. Og i situationen efter 1967-krigen, da »elimination af aggressionens konsekvenser« blev en fremtrædende målsætning, var FAR's ledere henvist til at søge hjælp alene i Øst. Det har skabt en afhængighed, som muligvis grænser til alliance de facto. Det betyder imidlertid ikke, at den ægyptiske positive neutralitet er opgivet. For dels er USSR i højere grad FAR's allierede i den israelsk-arabiske konflikt end FAR er USSR's allierede i Øst–Vest konflikten. Og dels er det en udbredt opfattelse blandt flere kompetente iagttagere, at den eksisterende situation er midlertidig [16]). Juni-krigen har ikke påført den ægyptiske udenrigspolitik fundamentale ændringer i orientering, men den har sammen med USA's politik skabt nye betingelser i de ydre omgivelser. Principielt er orienteringen fortsat positivt neutralistisk, og den dertil svarende teknik søges anvendt, men under effektivt virkende modstand fra USA. Derved er den principielle orientering blevet fortrængt og tvunget ud i ufrivillige manifestationer. Man kan tale om *fortrængt positiv neutralisme*. Det er endnu usikkert, om denne betegnelse også med rette kan anvendes for Sadat-styrets udenrigspolitik.

a passive attitude, but alignment to freedom, peace and progress. We must, therefore, confront the dangers which threaten these values«. FARs specielle venskaber med Sovjetunionen og andre socialistiske stater er i fuldstændig harmoni med en alliancefri politik, tilføjede Sadat (32).

16) Robert Stephans siger således: »Though Egypt is increasingly dependent om Russia for military, economic, and diplomatic support, she is not a Soviet satellite, and from President Nasser downwards, Egyptians would like to decrease this dependence if they could. But they feel present American policy in the Middle East leaves no opening« (33).

KONKLUSIONER

Den foranstående undersøgelse af ægyptisk udenrigspolitik viser, at det er nødvendigt at skelne mellem forskellige faser. Den viser også, at de indtrufne ændringer i orienteringen over for den kolde krigs to parter har været resultatet af vekselvirken mellem målsætninger, stormagternes politik og den aktuelle politiske situation; specielt bemærker man den israelsk–arabiske konflikts betydning: Fra at være to adskilte fænomener ved periodens begyndelse bringes den mellemøstlige konflikt og Øst-Vest konflikten langsomt til i stadig højere grad at overlappe hinanden, således at der efter 1967 blev tale om et omtrentligt sammenfald – med Israel og Vest på den ene side og FAR og Øst på den anden.

Der er ingen grund til at gentage karakteristikken af ægyptisk udenrigspolitik i de betragtede delperioder. Derimod skal der fremdrages enkelte træk, som har været betegnende for den udenrigspolitiske orientering i hele perioden 1952–70. Det mest iøjnefaldende er den konstante høje prioritering af uafhængigheden og de deraf følgende ønsker om militær styrke og økonomisk udvikling. Imidlertid har især USA's politik og forhold i Mellemøsten vanskeliggjort en samtidig realisering af disse tre målsætninger. En prioritering har været nødvendig, og når konflikten med Israel har været intens, har denne medført indskrænkninger i de ægyptiske aktørers handlefrihed. Nasser-styret viste størst villighed til at give efter over for sovjetisk pres – muligvis som følge af en større følsomhed over for vestlig indflydelse, der historisk har været den dominerende. Men der har ikke på noget tidspunkt været tale om en alliance eller et engagement i den kolde krig på USSR's side. Og antages det, at kvintessensen af neutralisme er at »stater burde fastlægge deres egen politik i deres officielle hovedstæder uden hensyn til stridende verdens-lejre« (34), kan det fastslås, at Ægypten og FAR i hele perioden har ført en udenrigspolitik, der kan betegnes som neutralisme. En sammenfattende karakteristik er indeholdt i en udtalelse af Salah Salim, ægyptisk informationsminister i 1954: »Man kan kalde vores politik »neutralitet« eller hvad man nu vil ... hvad vi mener er, at vi indtager en fjendtlig holdning og nægter overhovedet at samarbejde med enhver, der tager standpunkt imod vores værdighed og vores frihed, mens vi støtter og samarbejder med enhver, der hjælper og støtter os.« (35)

KILDENOTER

(1) United Arab Republic, Ministry of National Guidance: Arab Political Encyclopedia, Documents and Notes, Jan–Jun 1967 (Cairo 1967), pp. 38–39. (Address by . . . Nasser at Shubra El Kheima . . ., Maj 2, 1967).
(2) Gamal Abdel Nasser: The Philosophy of the Revolution (The National Publication House, Cairo), pp. 51–52.
(3) John Marlowe: Arab Nationalism and British Imperialism (London 1961), p. 85.
(4) Charles D. Cremeans: The Arabs and the World (New York 1963), pp. 279–87.
(5) Nasser: Where I Stand and Why (Washington D. C., UAR Embassy Reprint, 1959), p. 2.
(6) President Gamal Abdel-Nasser's Speeches and Press-interviews 1959 (Information Department, UAR, Cairo), p. 543.
(7) Speeches 1958, p. 58.
(8) Frihedsbrevet (UAR Information Centre for Scandinavia, Kbhvn.), p. 69.
(9) Ibid., p. 22.
(10) Ibid., p. 80.
(11) Ibid., p. 91.
(12) Voice of the Swahili (Ægyptisk sender til Afrika), nov. 1955. Erklæring i åbningsprogrammet. Her citeret efter Jacques *Baulin:* The Arab Role in Africa (London 1962), p. 40.
(13) Frihedsbrevet, p. 85.
(14) I en erklæring fra Revolutionsrådet; her citeret efter Baulin, op. cit., p. 66.
(15) Jvf. Adam Ulam: Expansion and Coexistence (London 1968), pp. 586–88.
(16) Jvf. de to sidste kapitler i Anthony Eden: Sir Anthony Eden siger sandheden (Munksgård 1960).
(17) George Lenczowski: The Middle East in World Politics (Cornell University Press 1962), p. 522.
(18) Citeret efter Cremeans, op. cit., p. 157.
(19) Fayez A. Sayegh: The Dynamics of Neutralism in the Arab World (San Francisco 1964), p. 65.
(20) Ibid., p. 200.
(21) Speeches 1959, p. 515.
(22) Malcolm Kerr: Coming to Terms with Nasser: Attempts and Failures, i International Affairs, London 1967. Her citat fra p. 72.
(23) Tanyug News Agency, her citeret efter Anouar Abdel Malek: Egypt, Military Society (New York 1968), p. 228.
(24) Speech Delivered by . . . Nasser to Members of the United Nations General Assembly, sep. 27, 1960 (Cairo, UAR Information Department, 1960), p. 18.
(25) Frihedsbrevet, p. 85.
(26) Ibid., p. 89.
(27) Government of Ghana, Ministry of Information: The Conference of Heads of State or Government of Non-aligned Countries (Accra 1961), p. 45.
(28) Arab Political Encyclopedia, Jan–Jun 1967, p. 39.
(29) Le Monde, 19. février 1970. Nasser i interview med Eric Roulcau.
(30) Ministry of National Guidance, State Information Service: Address by . . . Nasser at the Inaugural Session of the International Conference of Parlamentarians, feb. 2, 1970 (Cairo 1970), p. 9.
(31) Regeringens talsmand, Zayyat, den 26. november 1967. Her efter The Middle East Journal 1968, p. 189.

(32) Anwar as-Sadat i en tale til Nationalforsamlingen straks efter at han var blevet valgt til præsidentkandidat. Reuter, Cairo, 8. okt. 1970. Her efter Pakistan Times, Lahore, 9. okt.

(33) The Observer, March 22, 1970. Oppositionen mod den sovjetiske tilstedeværelse og indflydelse i FAR er blandt andet omtalt af Yodfat i New Middle East, July 1969.

(34) Formuleret på den forberedende konference til Beograd-konferencen 1961. Her citeret efter Sayegh i Harris Proctor: Islam and International Relations (1966), p. 63.

(35) Citeret efter Malek, op. cit., p. 223.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

BAGGRUNDEN FOR BEGIVENHEDERNE I POLEN SET FRA EN ØKONOMISK SYNSVINKEL

1. 17. december 1970 indeholdt dagspressen meddelelser om en begyndende uro i Polen, der startede med visse demonstrationer i østersøbyerne. Denne uro synes endnu ikke at være bragt til ophør, idet der fremdeles afholdes arbejdermøder på de store virksomheder, hvorfra man sender delegationer til forhandling med den politiske ledelse i Warschawa. Baggrunden for uroen kan naturligvis næppe søges i et enkelt forhold, men der er på den anden side ikke tvivl om, at den økonomiske politik i Polen har spillet en ikke ringe rolle for udviklingen. Efter udskiftningen af Gomulka med Gierik udtalte sidstnævnte da også i Seymen, at uroligheder måtte ses som en konsekvens af en ikke alt for velovervejet økonomisk politik. Der kan derfor være grund til i oversigten over den internationale økonomiske situation at belyse de principielle økonomiske problemer, som har været medvirkende årsag til begivenhederne.

2. Den konkrete baggrund skal søges i et dekret af 12. december, der fastlægger nye priser på en lang række varer, som indgår i den typiske husholdnings budget. Ændringerne i enkeltpriserne medførte en væsentlig ændring i den relative prisstruktur, som overvejende synes at være til ugunst for de mindrebemidlede familier. Vi skal først se på de konkrete ændringer for derefter at søge at analysere begrundelsen for de gennemførte forandringer.

Taget under et var dekretet udtryk for en væsentlig stigning i priserne på levnedsmidler. Hertil kom prisstigninger på tekstilvarer, sko, byggematerialer og brændsel. Derimod nedsattes priserne på visse husholdningsredskaber og langvarige forbrugsgoder. Iflg. de officielle oplysninger vil prisforhøjelserne for konsumenterne under ét andrage omkring 16 mldr. zloty, mens prisreduktionerne omfatter 11 mldr. zloty. Dertil kom, at prisændringerne ledsagedes af et kontanttilskud til mindrebemidlede familjer med børn på 25 zloty for familier med indkomster under 500 zloty pr. familjemedlem og på 15 for familier med indkomster mellem 500 og 700 zloty

pr. familjemedlem, hvilket i alt skulle resultere i tilskud på ca. 1 mldr. zl. Disse officielle tal indicerer, at realindkomsten for de mindrebemidlede familjer skulle reduceres med godt 2 pct., som konsekvens af de gennemførte ændringer.

Det er ikke første gang polakkerne oplever en pludselig og kraftig ændring i prisstrukturen. Så sent som i 1968 gennemførtes kraftige prisstigninger på levnedsmidler, gas og elektricitet. Der har således over de sidste år kunnet registreres væsentlige prisstigninger på fornødenhedsvarer og på materialer til den i forvejen tilbagestående byggeindustri, hvilket ikke har forbedret boligsituationen.

Det foreløbige svar fra politisk hold på uroen fremkom med Gierek's tale til Seymen d. 22. 12., hvor han lovede yderligere subventioner til de mindrebemidlede ud over de, der var lovet ved dekretet af 12. december. Samtidig erklærede han, at skibsværftsarbejderne ville få et særtillæg til lønnen på 450 zl. dvs. en stigning på 15 pct. Man skal i den forbindelse erindre, at uroen netop udgik fra de store skibsværfter, hvis ansatte i forvejen hører til de relativt bedre lønnede. Endelig lovede Gierek, at man ville ændre på femårsplanen for 1971–75, idet ændringerne ville blive søgt gennemført med virkning allerede fra femårsperiodens første år.

Efter denne tale syntes der i en vis periode at være ro i befolkningen, men uroen synes på ny blusset op i østersøbyerne i januar måned. Dette var sammenhængende med, at en række arbejdsnormer, der er af afgørende betydning for lønkalkulationen, blev reguleret i opadgående retning. Arbejderne tilkendegav over for regeringen, at dette ikke var acceptabelt, ligesom de pegede på det ønskelige i en forøgelse af forsyningerne til internt brug og en fremskyndelse af investeringerne i boligsektoren. Regeringens svar går foreløbigt ud på, at forsyningerne af kød, fjerkræ, smør, chokolade og kaffe vil blive væsentligt forøget i 1971 i forhold til det i femårsplanen indeholdte.

3. Hvad er nu den økonomiske baggrund for disse begivenheder? Man må her særligt pege på fire forhold, der skal diskuteres nærmere nedenfor. For det første må drøftes det polske detailprissystem, for det andet udviklingen i landbrugsproduktionen, for det tredje det specielle forhold, at begivenhederne er indtrådt på et tidspunkt, hvor femårsplanen 1966–70 står foran afløsning af en ny femårsplan dækkende 1971–75 og for det fjerde problemer i tilknytning til lønfastsættelsen.

Ser vi først på detailprissystemet, er det centrale problem i denne sammenhæng detailprisernes forhold til efterspørgslen og de deraf afledede virkninger for markedets effektive funktion, idet man må være opmærksom på, at mens produktionsfaktorpriserne ikke har en direkte markedsfunktion, gælder dette ikke for detailpriserne, da befolkningen har et frit

forbrugsvalg, dvs. forbrugerne kan frit vælge mellem de på markedet værende varer.

Formålet med detailpriserne bliver derfor at etablere ligevægt på markedet både totalt og for hvert af de enkelte produkter, dvs. man skal tilvejebringe ligevægt mellem efterspørgsel og udbud for de enkelte varer, idet man samtidig skal undgå, at der opstår en egentlig overefterspørgsel på varemarkedet, der vil føre til en inflationær udvikling, der evt. kan være en undertrykt inflation, der alene giver sig udslag i kødannelser og ventetider.

Derimod har det polske detailprissystem, som de øvrige østeuropæiske, ikke til formål at fungere som produktionsregulatorer. Mens detailpriserne i en vestlig økonomi både tjener som rationerende størrelser og som størrelser, der informerer virksomhederne om, hvad der er efterspørgsel efter, har de i den polske økonomi ikke denne sidste funktion. Virksomhedernes produktionsstruktur er fastlagt i planerne, der ikke behøver at have taget hensyn til forbrugernes efterspørgsel. Forbrugernes efterspørgsel påvirker derfor ikke virksomhedernes beslutninger. Udbudet er givet gennem planen og fastsættelsen af detailpriserne refererer alene til, at niveauet skal fastlægges, så forbruget absorberer befolkningens indkomster, mens enkeltpriserne fastlægges, så der ikke opstår lagerdannelser ved for høje priser og kødannelser ved for lave.

I den polske planlægningspraksis spiller balancesystemet en fundamental rolle. Når der ikke generelt findes et aktivt markedssystem, må udviklingen bevidst kontrolleres. Dette sker for produktionsplanlægningens vedkommende gennem de såkaldte materialebalancer, hvor man på den ene side stiller op den mængde af pågældende faktor, der må ventes at være til rådighed i den kommende periode, og på den anden side danner sig et skøn over den anvendelse af faktoren, der må påregnes. Gennem successive tilpasninger søger man at realisere en ligevægt.

På samme måde opererer man med finansielle balancer, idet man må søge befolkningens indkomster og forbrug tilpasset den varemængde, som påregnes at være til rådighed for dette formål. Ved planlægningen af detailprisniveau og enkeltpriser står derfor to balancer i centrum, nemlig

Lønninger Landbrugsindkomster Pensioner Andre indkomster	Forbrug Køb af statsobligationer Opsparing	Løbende produktion Import Lagerreduktion	Salg til forbrugere Eksport Lagerdannelse Salg til staten

Ved planlægningen af konsumgodeforsyningen står nu balancen over befolkningens indkomster og dens indkomstanvendelse i centrum. Denne balance indeholder på den ene side de planmæssigt fikserede lønninger og pensioner og de estimerede landbrugsindkomster og på den anden side en opstilling over forbrugernes indkomstanvendelse, hvor interessen i særdeleshed knyttes til den forventede størrelse af befolkningens forbrug. Afstemningen af denne størrelse med den til rådighed værende konsumgodeproduktion sker gennem en række variationer i producerede mængder, priser og indkomster, altså netop sådanne variationer som er gennemført i december og januar.

Man må nu imidlertid være opmærksom på, at forbrugsgodeplanlægningen hyppigt har antaget sekundær betydning, idet man som følge af ønsket om en gennemførelse af en hurtig industrialisering bevidst har holdt forbruget nede. I virkeligheden må man nok sige, at planproceduren tager udgangspunkt i planlægningen af en række mål for virksomhedernes brutto output. Herfra når man til den til rådighed værende nettoproduktstørrelse ved at trække de interindustrielle anvendelser fra. Befolkningens konsum fremkommer da som den rest, der er tilbage, når man fra nettoproduktet trækker den planlagte akkumulation.

Når dette er udgangspunktet er det naturligt at en tilpasning til ligevægtssituationen må ske gennem en tilpasning af efterspørgslen til det eksisterende udbud. Dette er i nogen grad i modsætning til tilpasningsmekanismen i en vestlig økonomi, hvor man i højere grad søger en tilpasning gennem variationer i udbuddets størrelse; men en sådan udbudstilpasning kan i Polen kun ske gennem ændringer i fremtidige planer, hvilket jo faktisk også er det Gierik har lagt op til, når han går ind for at øge de interne forsyninger i 1971.

Sættes detailpriserne under ligevægtsniveauet vil situationen blive præget af en knaphed. Anvender man da ikke en rationering på fysiske kriterier eller gennem priserne, må man anvende inferiøre mekanismer som kødannelser og bekendtskaber med forretningspersonale. En sådan udvikling er udtryk for en skjult inflation.

Det problem, man da har været stillet overfor i Polen forud for decemberdekretet, har været en erkendelse af, at markedet var ude af ligevægt. Dette er igen en følge af det andet forhold, der er nævnt ovenfor, nemlig landbrugsproduktionens størrelse, der selvfølgelig er afgørende for størrelsen af udbuddet af levnedsmidler. Landbrugsproduktionen har imidlertid i Polen som i andre østeuropæiske lande været et forsømt område. Landbrugssektoren har ikke fået del i investeringsaktiviteten på lige fod med industrien. I Polen, hvor en stor del af landbruget er privat, har man haft svært ved at få fornødne rå- og hjælpestoffer. Dette tenderer i sig selv at reducere landbrugsproduktionen i forhold til, hvad den kunne have været;

men dertil kommer det specielle forhold, at den vegetabilske landbrugsproduktion i de seneste år er slået fejl på grund af klimatiske og andre omstændigheder. Virkningen heraf har været en relativ kraftig reduktion i kvægholdet, hvilket har påvirket forsyningssituationen og har krævet en stigning i prisen på animalske produkter. Man vil da også se, hvis man går enkeltprisstigningerne i 12. decemberdekretet igennem, at kødvarerne spiller en væsentlig rolle blandt de produkter, der er blevet dyrere.

Ser man nu på balancen, hvor salget til forbrugerne optræder på højre side, kan man se, at importen figurerer på venstre side. Det er derfor et naturligt spørgsmål at stille, hvorfor man ikke har søgt en tilpasning af udbuddet til efterspørgslen gennem en import af de landbrugsvarer, man ikke selv kunne producere. Dette er imidlertid sammenhængende med det tredje nævnte forhold, nemlig at man befinder sig på overgangen fra den tredje til den fjerde femårsplan.

En import af fødevarer og råstoffer til landbruget ville have tæret på valutareserverne. Disse var imidlertid allerede øremærket under femårsplanen, fordi denne er baseret på, at man skal satse på en udvikling af virksomheder og produktarter, der øger det tekniske fremskridt og primært tilfredsstiller efterspørgslen fra eksportmarkederne. Det drejer sig i særdeleshed om virksomheder inden for jernindustrien, maskinindustrien, den kemiske industri og træ- og tekstilindustrien. Forudsætningen for denne udvikling mod en mere teknologisk udviklet industri er en import af maskinel, der skal finansieres gennem en øget eksport. En import af fødevarer ville derfor have invalideret denne femårsplanlægning, der i øvrigt indebærer, at der ikke skal ske væsentlige ændringer i levestandarden i perioden frem til 1975, idet den individuelle levestandards planmæssige stigning er mindre end stigningstakten for det kollektive forbrug. Videre er den del af den planlagte nationalindkomst, der er bestemt til udvikling af landbruget en smule mindre end i foregående femårsplan.

Man kan derfor mene, at det fundamentale økonomiske skisma, der har været medvirkende faktor ved urolighederne, er en uoverensstemmelse mellem befolkningens præferencer og planlæggernes præferencer. Mens befolkningen aktuelt vil have stillet større konsumgodemængder til rådighed for intern anvendelse, sigter planlæggerne fremdeles på en strukturel omdannelse i retning af en avanceret industrination. I første omgang har planlæggerne ikke været til sinds at opgive deres intentioner, hvorfor de har været tvunget til at gennemføre de diskuterede ændringer i forbrugspriserne, der har skullet påvirke forbrugerne til et mindre forbrug og en omlægning af forbruget. Dertil er naturligvis at sige, at det ikke er givet, forbrugerne er interesserede i en ændret forbrugsstruktur i den af planlæggerne skitserede, og at en række af de relativt billigere goder fremdeles virker dyrere på forbrugere med ringe indkomster. Dette skal jo nemlig

også ses i sammenhæng med, at de varer, hvis priser er blevet forhøjet, alle er præget af en ringe priselasticitet.

Gierek's tilkendegivelse af, at man i 1971 vil udvide den interne forsyning med en række varegrupper er en indrømmelse til befolkningens præferencer, men er kun en aktuel løsning på et vedvarende dilemma.

Når uroen på ny er blusset op i de sidste dage, er det som nævnt sammenhængende med en ændring i arbejdsnormerne i opadgående retning, i særdeleshed for de arbejdere, der er beskæftiget i skibsværftsindustrien. Dette kan jo næppe heller undre, når man ser på balancernes indhold. Den stigning i lønningerne til skibsværftsarbejderne, der bebudedes i Gierek's tale d. 23. december, ville jo eliminere virkningerne af prisforøgelserne, med mindre lønstigningen ledsagedes af en tilhørende produktivitetsstigning. Det er dette, man søger at stimulere til gennem en opskrivning af normerne.

De fleste skibsværftsarbejdere er jo nemlig på forskellige former for akkordarbejde. En akkordarbejder skal i princippet kunne indtjene en løn svarende til den, der er fastlagt som grundløn for den arbejdskategori vedkommende rubriceres i, netop gennem en realisering af normen. Gennem mange år har man gennem bevidste ændringer i disse normer søgt at stimulere til højere produktivitet, men i den aktuelle situation har det været en simpel nødvendighed for overhovedet at løse de problemer, man var stillet overfor; men arbejderne på deres side vil naturligvis hævde, at en sådan opskrivning af normerne er udtryk for en udhuling af de dem tildelte fordele.

Som anført sker tilpasningen på de finansielle balancer sted gennem bevidste manipulationer med mængder, priser og indkomster. Man har indtil nu ændret på priser og indkomster, og man har accepteret, at man i 1971 skal øge mængderne gennem import. Det vil blive spændende, når den operative etårsplan for 1972 fremkommer, at se, i hvilket omfang begivenhederne har spillet en rolle for beslutningerne om den interne prioritering af anvendelsesområderne for landets ressourcer, ligesom det vil være af interesse at følge begivenhedernes indflydelse på gennemførelsen af en række reformer, der er proklameret til gennemførelse fra 1. januar 1971.

23. 1. 1970. *JHP*

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Det økonomiske forløb i 1970 udviklede sig på flere punkter en hel del anderledes end oprindelig antaget. På baggrund af den forventede udvikling i beskæftigelsen og de heraf følgende produktionsmuligheder antog man i den økonomiske årsoversigt ved årets begyndelse, at den samlede vækst i pengeindkomsterne ville blive af størrelsesordenen 11,5 mia kr. – eller ca. 10 pct. – eksklusiv fradrag for afskrivning, reparation og vedligeholdelse. Den direkte beskatning forventedes øget med ca. 6 mia kr. i forskudsskat og 7,5–8,5 mia i slutskat. Prisstigningerne på det private forbrug ansloges til størrelsen 4 pct. På denne baggrund forventedes det, at spillerummet for en udvidelse af det private forbrug ville være begrænset i 1970. Dog fremhævedes den betydelige usikkerhed, som overgangen til kildeskattesystemet indebar for antagelserne. Investeringerne i boligbyggeri skønnedes at blive uændrede i forhold til 1969, og de erhvervsmæssige investeringer at være vigende.

Den stærkt aftagende stigningstakt i efterspørgslen skulle gøre det muligt, at denne kom til at ligge på linje med de antagelige produktionsmuligheder i 1970 med blandt andet en forholdsvis moderat opgang i importen til følge.

I stedet for at mindskes blev presset på kapaciteten i første halvdel af 1970 snarest større. Den samlede efterspørgsel dæmpedes også noget, men væsentlig mindre end ventet og ikke så stærkt som indsnævringen i produktionsspillerummet skulle tilsige, fremgår det nu af den økonomiske oversigt, som regeringen uventet fremlagde i begyndelsen af december måned.

Oversigten beskæftiger sig naturligt nok med baggrunden for, at antagelserne fra foråret på visse punkter ikke holdt stik, og peger i denne forbindelse blandt andet på den omfattende lønglidning, som efterspørgselspresset resulterede i. Forbruget har dog ikke kunnet udvides tilsvarende på grund af det samtidige kildeskattetræk. De samlede direkte skatter og kontingenter steg fra 1969 til 1970 med ca. 35 pct. Når der til trods herfor stadigvæk var et betydeligt efterspørgselspres i første halvår, hænger

dette blandt andet sammen med overgangsfænomener ved skatteomlægningen. Det er således tænkeligt, at indtægter, der skattemæssigt er henregnet til 1969, først er kommet til udbetaling i 1970 og uden kildeskattetræk, ligesom feriepenge for mange lønmodtagere ikke blev beskattet, men henregnedes til 1969-indkomsten. Hertil kan føjes virkningerne af det såkaldte skattehul i sidste del af 1969, hvor indkomstskatten til staten ophørte i visse kommuner, afhængigt af opkrævningsterminerne, 1, 2, eller 3 måneder før årets udløb. Den reduktion af indkomsterne, som kildeskatten skulle give anledning til, har således kun slået langsomt igennem.

Væksten i det private forbrug suppleredes med en ikke ringe opgang i det offentliges konsum og investering og gav sammenlagt grundlag for en opgang også i de erhvervsmæssige investeringer i første halvår. Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster var i første halvdel af 1970 på 4,5 mia kr. på årsniveau.

Underskuddet på årsbasis faldt til omkring 3,0 mia kr. i andet halvår som følge af stærk stigning i indtægterne ved tjenesteydelser og en roligere importudvikling. Stigningstakten i det private konsum var svagere i årets sidste halvdel, ligesom investeringspresset vurderes til at være lettet noget. Den økonomiske stramning i foråret med blandt andet forhøjelsen af momsen fra 12,5 til 15 pct. har antagelig været medvirkende til det ujævne importforløb. Det påpeges, at den formindskede stigningstakt i den indenlandske efterspørgsel har været kraftig og formentlig så stærk, at den samlede efterspørgsel har været stigende. Presset på arbejdsmarkedet er derfor heller ikke lettet synderligt.

Om udsigterne for 1971 hed det i december-oversigten fra Det økonomiske Sekretariat, at mulighederne for at gennemføre en langfristet kapitalimport også i dette år vil være begrænsede, hvorfor den vigtigste opgave for den økonomiske politik må være en reduktion af underskuddet på betalingsbalancens løbende poster. Dette forudsætter en betydelig eksportfremgang, hvis den høje beskæftigelsesgrad skal fastholdes. I 1970 voksede industrieksporten med 17–18 pct. I 1971 vurderes stigningen til omkring en halv snes procent, medmindre den konkurrencemæssige stilling skulle blive forbedret, og den hjemlige efterspørgsel efter industriens produktion lettes. Indtægterne fra landbrugseksporten skønnes snarest at blive mindre i 1971, hvorimod indtægterne fra tjenesteydelser forventes fortsat at gå i vejret, men formentlig også noget langsommere. Importpriserne må ligeledes forventes at gå op, ligesom der skal skaffes valutarisk dækning for de efterhånden stærkt forøgede renteudgifter på gælden til udlandet og til u-landsbistanden.

Oversigten peger på tre områder, hvor der kan forventes forskydninger i de indenlandske konjunkturpåvirkninger af betydning for det videre forløb. Det drejer sig for det første om den direkte beskatning, der anslås

at blive omkring 8 mia kr. større end i 1970, hvoraf ca. 5 mia kr. er en følge af forhøjelsen af beskatningsniveauet. Kildeskatten vil i 1971 for første gang virke i et helt år i den forstand, at der både skal betales løbende skat og restskat vedrørende 1970. Restskatten vil indgå i februar og med et tillæg af 8 pct. rente i månederne september, oktober og november. Hertil kommer en meget betydelig stigning i den kommunale beskatning og for det tredje, at der ikke i indeværende år er skattefri måneder som følge af overgangsvirkninger af kildeskatten. Der må således forventes en meget betydelig forbrugsdæmpende virkning fra opgangen i beskatningen. Virkningen kan dog være vanskelig at placere tidsmæssigt som følge af ukendskab til restskattens betaling, ligesom der kan tænkes forskydninger i opsparingen. Oversigten konstaterer sammenfattende, at den forbrugsdæmpende virkning vil være til stede, men næppe være så stor, som stigningen i beskatningen giver det udseende af, og den vil tilmed sandsynligvis gøre sig gældende gradvist.

Det andet område, hvor der må forventes en forskydning er i boligbyggeriet, hvor påbegyndelserne antages at være stagnerende. En fortsættelse af afdæmpningen i erhvervenes faste investeringer vil være beroende på udviklingen i det private forbrug, men kan dog også tænkes påvirket i modgående retning af et gunstigt eksportforløb. Pengepolitikken forventes at få en forøget indflydelse på investeringsomfanget i forhold til 1970.

Det offentliges efterspørgsel efter varer og tjenester vil ifølge budgetterne vokse med en lidt svagere stigningstakt. Netop på dette område er der imidlertid i 1971 knyttet en meget betydelig usikkerhed til skønnene. Dette er en følge af, at det forventede uændrede kommunale udgiftsniveau regnet i faste priser meget vel kan blive ændret på grund af kommunernes forbedrede finanser.

De tre nævnte faktorer antages tilsammen at trække i retning af stagnation eller svag tilbagegang i den indenlandske efterspørgsel, og det udelukkes ikke, at der bliver tale om en mærkbar nedgang. Derimod vil industrieksportens vækst og den heraf følgende vækst i investeringerne være en konjunkturstimulerende faktor. Sammenlagt skønnes den samlede efterspørgsel at gå meget moderat i vejret, uden at en behersket nedgang kan udelukkes. Mulighederne for produktionsforøgelse er imidlertid også forholdsvis begrænsede, og hvis den af betalingsbalancehensyn nødvendige afspænding i økonomien skal opnås, antages produktionsfremgangen næppe at kunne overstige 3–3,5 pct. Det påpeges i oversigten, at et meget inflatorisk indkomstopgør kan resultere i en videreførsel af det indre pres og et for stort betalingsbalanceunderskud.

Selv om man bortser fra dette forhold, er den problemstilling, der aftegner sig for 1971, overmåde kompliceret, hedder det således i oversigten fra sekretariatet.

»En mulighed er som nævnt, at der bliver tale om en moderat stigning i den samlede efterspørgsel. Den tendens til langsommere vækst i importmængden, som har gjort sig gældende allerede i 1970, vil da formentlig fortsætte og måske overgangsvist forstærkes af en tilpasning af lagerbeholdningerne, således at der rimeligvis bliver tale om en reduktion af det løbende underskud; men kun af meget beskeden størrelsesorden.

Slår forbrugsdæmpningen derfor kraftigere igennem, vil eksporten nok stige noget stærkere, ligesom reaktionen på importsiden kan blive ret betydelig. I denne situation vil der kunne blive tale om en udtalt forbedring af betalingsbalancen, men modstykket hertil vil da være stagnation eller nedgang i den økonomiske aktivitet.

Ingen af disse muligheder er tilfredsstillende.

Det er ikke mindst på baggrund af denne komplicerede problemstilling i 1971, at udfaldet af forårets indkomstopgør bliver af central betydning.

For 1971 tegner der sig en risiko for, enten at forbedringen af betalingsbalancen bliver for beskeden, eller at der indtræder en stigning i ledigheden. Såfremt det i denne situation er muligt at holde indkomststigningerne i 1971 inden for sådanne grænser, at der ikke af indenlandske årsager er tendens til prisstigninger, vil det kunne yde et væsentligt bidrag til at undgå den konflikt mellem betalingsbalancehensynet og beskæftigelseshensynet, som er så nærliggende i 1971 og sandsynligvis også i de nærmest kommende år.«

Bedømmelsen munder ud i, at virkningerne af overenskomstforhandlingerne i relation til ovennævnte især vil vise sig på følgende to punkter. For det første en styrkelse af erhvervenes konkurrenceevne, dersom det danske omkostningsniveau holdes nogenlunde stabilt på et tidspunkt, hvor omkostningsniveauet i udlandet er i opdrift. Stabiliseringen af omkostningsniveauet vil virke befordrende på omstillingen fra hjemmemarked til eksport og dermed stimulere valutaindtjening, investering og beskæftigelse. For det andet vil en mindsket opgang i pengeindkomster og priser bidrage til stabiliseringen af det indre økonomiske forløb. »Med en sådan mere rolig udvikling i hele økonomien vil det uden tvivl være langt lettere at tilrettelægge en smidig økonomisk politik for den under alle omstændigheder vanskelige tilpasningsperiode, der forestår, indtil betalingsbalancestillingen varigt er rettet op.«

ØKONOMIEN I 1970

Danmarks Statistik har skønnet nationalproduktet i 1970 til 128,8 mia kr., hvilket er 14,4 mia kr. mere end i 1969 og svarer til en stigning på knap 13 pct. Regnet i faste priser har stigningen i produktionen imidlertid

Forbrug, investering og nationalprodukt

	Årets priser			1955-priser		
	1968	1969	1970 (skøn)	1968	1969	1970 (skøn)
	mia. kr.					
Forbrug, privat og offentligt	74,5	83,7	94,9	40,7	44,1	46,5
Investering, privat og offentligt .	27,4	32,9	36,8	16,2	18,3	19,0
I alt	101,9	116,6	131,7	56,9	62,4	65,5
Nationalprodukt	100,8	114,4	128,8	54,8	58,8	61,5

kun været på 4,6 pct. Fra 1968 til 1969 androg væksten i faste priser 7,2 pct., men ligeledes 14,4 pct. i årets priser.

Væksten i den samlede efterspørgsel til forbrug og investering voksede i faste priser med omkring 5 pct. fra 1969 til 1970 og i løbende priser priser med 12–13 pct. Efterspørgslen til investeringsformål har andraget ca. 4 pct. mod ca. 12 pct. i faste priser året før. Svækkelsen falder både på det offentliges nyanlæg og de private erhvervsinvesteringer. Såvel den private som den offentlige efterspørgsel til forbrugsformål har også haft en mindsket stigningstakt i forhold til det foregående år, men vækstempoet skønnes faldet fra 7,5 til 5,5 pct. for det private forbrug og fra 7 til 6 pct. for det offentlige konsum, – regnet i faste priser.

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

For årets første 11 måneder var stigningen i den samlede eksport på godt 2500 mill. kr. svarende til en vækst på 8 pct. Den totale import af varer voksede i samme tidsrum med knap 16 pct. svarende til 4100 mill. kr. Det senest foreliggende tal for udenrigshandelen for november måned viste en helt speciel opgang i forhold til samme måned året før. Stigningen var på næsten 31 pct. Underskuddet på handelsbalancen har således været stærkt stigende igennem året. For årets første 11 måneder kommer underskuddet på handelsbalancen op på 7237 mill. kr. I 1969 var underskuddet i de tilsvarende måneder på 5578 mill. kr.

Nettoeksporten af tjenesteydelser er steget meget stærkt i 1970, hvilket i første række kan henføres til en betydelig opgang i turistindtægterne. I de tre første kvartaler var nettoindtjeningen omkring 20 pct. over sidste års niveau. De højere fragtrater har ligeledes bidraget til den stærke vækst.

På basis af udviklingen frem til og med oktober skønnede man i oversigten fra december, at underskuddet på betalingsbalancens løbende poster ville blive af størrelsesordenen 3,7 mia. kr. for hele 1970. I 1969 var underskuddet i underkanten af 3,1 mia. kr. Det er stort set lykkedes at finansiere

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	mill. kr.					
Januar	2160	2437	1665	1755	495	682
Februar	2058	2524	1754	1841	304	683
Marts	2358	2655	1870	2086	488	569
April	2416	3021	1907	2195	509	831
Maj	2202	2691	1645	1878	557	813
Juni	2591	2935	2023	2141	568	794
Juli	2202	2461	1600	1851	602	611
August	2126	2456	1607	1997	519	459
September	2610	2640	2022	2147	588	493
Oktober	2483	2792	2010	2304	473	488
November	2410	3157	1934	2343	476	814
December	2886		2145		741	
I alt	28501		22182		6319	

underskuddet uden forbrug af valutareserverne. Den offentlige låntagning i udlandet skønnes at blive på omkring 1 mia. kr. Nettokapitalimporten har for langt den største dels vedkommende bestået i optagelse af kortfristede kommercielle kreditter.

Eksporten af industrivarer (ekskl. brændsel og transportmidler) lå for årets tre første kvartaler 13 pct. over sidste år. Der har dog været en meget forskellig eksportudvikling inden for de forskellige industrigrene, med maskingruppen blandt de hurtigst ekspanderende, hvorimod eksporten af husholdningsmaskiner og visse elektriske artikler har haft en betydelig reduceret stigningstakt. For eksporten af kemiske produkter har der været tale om et fald. Industrieksporten har udviklet sig tilsvarende stærkt forskelligt på de forskellige afsætningsmarkeder. Kraftigst vækst har der været i industrivareeksporten til Tyskland, England, Finland og Schweiz, mens der har været fald i eksporten til Italien og USA. Den økonomiske oversigt har analyseret den danske eksport og udviklingen i importen for nogle af de danske hovedmarkeder og konstaterer en øget markedsandel i Sverige, Tyskland og England, men faldende andel i Norge, Finland og USA, samt for de fleste fællesmarkedslande.

Det anslås at stigningen i industrieksporten for året som helhed kommer op på 14–15 pct., men det konstateres derefter:

»En vækst af denne størrelse er imidlertid ensbetydende med, at eksporten ikke er udvidet så stærkt, som de meget gunstige afsætningsvilkår på eksportmarkederne skulle have betinget. Denne svækkelse af markedsandelene på eksportmarkederne repræsenterer et brud på den tendens,

Kvantumindeks og indeks for enhedsværdier i udenrigshandelen

	Kvantumindeks				Indeks for enhedsværdier			
	Indførsel		Udførsel		Indførsel		Udførsel	
	1969	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	1965 = 100							
1. kvartal ..	126	139	124	131	107	113	108	112
2. kvartal ..	135	155	131	138	108	115	107	113
3. kvartal ..	131	136	125	133	109	116	108	115
4. kvartal ..	146		137		111		112	
Hele året ..	134		129		109		108	

Anm.: Ekskl. skibe og fly.

der har præget industrieksporten i de nærmest foregående år. Dette må ses på baggrund af det stærke efterspørgselspres i økonomien og ikke mindst eksportindustriens vanskeligheder ved at skaffe arbejdskraft, en udvikling, der dog efter alt at dømme er undergået en vis lettelse henimod årets slutning.«

For månederne januar–november kommer den samlede industrieksport op på 14.518 mill. kr. mod 12.490 mill. kr. året før. Eksporten af maskiner og instrumenter har udgjort godt og vel 1/3 af denne eksport. Stigningen for denne varegruppe har andraget 673 mill. kr. eller knap 16 pct. i de elleve måneder. Eksporten af skibe var i den nævnte periode knap 170 mill. kr. større end sidste år.

Eksporten af animalske landbrugsprodukter udgjorde i de første 11 måneder 4518 mill. kr. eller 140 mill. kr. mere end året før. Fremgangen kan alene henføres til eksporten af svinekød, hvor væksten har andraget knap 11 pct. Der har således været fald i eksportværdien af okse- og kalvekød, levende hornkvæg og smør. Landbrugseksporten har været præget af, at der har været tale om betydelige prisstigninger på de vigtigste produkter, men for eksporten af kvæg og kød har prisstigningerne dog ikke kunnet opveje de faldende eksportmængder. Eksporten af kød- og mælkekonserves udgjorde i de første elleve måneder 1533 mill. kr., hvilket er 177 mill. kr. mere end i 1969 i de samme måneder svarende til en stigning på godt 13 pct. For eksporten af vegetabilske landbrugsprodukter har indtjeningen været knap 11 pct. større i 1970.

PENGE- OG KREDITFORHOLDENE

Den 20. januar 1971 nedsatte Danmarks Nationalbank diskontoen fra 9 til 8 pct. Diskontoen har været uændret siden maj 1969. Nedsættelsen var begrundet med udviklingen i det internationale renteniveau og æn-

Nettotilgang af børsnoterede obligationer

	1968	1969	1970
Januar	357	949	485
Februar	605	1208	886
Marts	596	1540	917
April	495	1101	883
Maj	693	864	759
Juni	548	873	1292
Juli	623	817	982
August	885	769	1055
September	911	918	930
Oktober	1247	855	963
November	1200	1047	868
December	1105	835	758
Hele året	9265	11776	10778

drede derfor ifølge nationalbanken ikke den kendsgerning, at det store underskud på betalingsbalancen er hovedproblemet i den danske økonomi. »Der kan derfor ikke for øjeblikket foretages lempelser i pengepolitikken – herunder udlånsbegrænsningen – eller i finanspolitikken, ligesom enhver stigning i pris- og omkostningsniveauet må søges undgået.«

Den samlede nettotilgang af børsnoterede obligationer blev i 1970 på 10.778 mill. kr., hvilket er omkring 1 mia. kr. mindre end i 1969, men 1,5 mia. mere end i 1968. Nationalbankens køb af obligationer har imidlertid kun andraget omkring 100 mill. kr. i 1970 mod ca. 1665 mill. kr. i 1969.

Forretningsbankernes udlån steg i december måned med 818 mill. kr. Ved udgangen af 1970 androg de samlede udlån herefter 31,2 mia. kr., hvilket kun er 1555 mill. kr. mere end ved udgangen af 1969. Stigningen i udlånene har således kun været på godt 5 pct., hvilket er den laveste årlige stigningstakt i mange år. Fra 1968 til 1969 var stigningen i bankernes udlån på knap 17 pct. Væksten i udlånene har været klart faldende igennem året, idet stigningstakten i årets første måneder lå på mellem 10 og 16 pct. De større sparekassers udlån faldt i december måned med 108 mill. kr. mod et fald på 91 mill. kr. i samme måned året før. Sparekassernes udlånsstigning har i perioden januar-december 1970 været på 1282 mill. kr., hvilket er stort set det samme beløb, som væksten i det foregående år.

Ultimo 1970 var det samlede indlån i bankerne nået op på 32,9 mia. kr., hvilket er en stigning på 1067 mill. kr. i forhold til december 1969. Den procentvise stigning har været på 3,4 pct. Også for indlånenes vedkommende har opgangen været betydelig mindre end i de umiddelbart

foregående år. I perioden januar–december 1969 steg indlånene i forretningsbankerne med 10,8 pct. I december måned androg stigningen i indlånene ca. 300 mill. kr. eller ca. 185 mill. kr. mindre end i december måned året før. De større sparekassers indlån steg i december måned med 454 mill. kr., medens der året før var tale om et fald på ca. 200 mill. kr. Den samlede indlånsstigning i de større sparekasser blev i 1970 på 991 mill. kr. eller omkring 450 mill. kr. mindre end i 1969.

PRISER, FORBRUG OG INVESTERING

Væksten i det private forbrug i 1970 kan anslås til 5–6 pct. regnet i faste priser. Væksten har været kraftigst i den første del af året, og synes at være fladet ud i årets sidste måneder. Detailomsætningen var i første halvår knap 8 pct. højere end i første halvår 1969, medens væksten i 3. kvartal kun var ca. 3 pct. i forhold til sidste år. Detailomsætningsindekset for månederne september-oktober var uændret i forhold til den foregående to-måneders periode. I forhold til de samme måneder i 1969 var omsætningen af nærings- og nydelsesmidler steget 12 pct. i løbende priser, beklædningsvarer 13 pct., medens de hårde hvidevarers omsætning lå 5 pct. højere end i 1969. Det foreløbige detailomsætningsindeks for november måned blev 117 mod 129 i oktober. I forhold til november 1969 var omsætningen ca. 7 pct. større. Det sæsonbestemte fald i omsætningen fra oktober til november var således større i 1970 end i 1969.

Den kraftige stigning i det private konsum forklares ikke fuldt ud af stigningen i de disponible indkomster i løbet af året, hvorfor det må antages, at der er sket forskydninger i den private opsparing i nedadgående retning i 1970. Der peges i denne forbindelse på overgangsfænomenerne ved kildeskattens start. Indkomst er således blevet flyttet fra 1970 til det skattefri 1969, men formentlig først blevet forbrugt i begyndelsen af 1970. En medvirkende faktor til den rigelige likviditet i begyndelsen af året har formentlig også været den manglende opkrævning af statsskatter i de seneste måneder af 1969. Oversigten fra december fastslår således, at relationen mellem realindkomst og forbrug i andet halvår af 1970 efter alt at dømme har været mere »normal« end i første halvdel af året.

Indeks for detailomsætningen

	Januar–februar	Marts–april	Maj–juni	Juli–august	September–oktober	November–december
	1968 = 100					
1969	96	102	109	111	111	133
1970	109	113	124	124	124	

Som indledningsvis anført har stigningen i pengeindkomsterne i 1970 været betydelig. For så vidt angår de enkelte grupper anslås det, at de samlede lønindkomster ligger 13–14 pct. over 1969. Overførselsindkomsterne er steget med godt 25 pct., hvilket blandt andet er påvirket af kompensationerne til pensionisterne for bortfald af de særlige nedslagsregler ved overgangen til kildeskattesystemet. For de selvstændige i byerhvervene antages bruttoindkomsterne at være steget med ca. 12 pct., medens de selvstændige landbrugeres indkomster formentlig er uændrede.

Opgangen i pengeindkomsterne er imidlertid blevet betydeligt reduceret på grund af en vækst i den direkte beskatning og i kontingentbetalinger til de offentlige kasser på ca. 35 pct. Stigningen i de disponible indkomster bliver herefter væsentlig svagere end i de foregående år. Forbrugerpriserne er imidlertid også steget 6–7 pct. i 1970, og der bliver herefter tilbage en stigning i den disponible realindkomst på 1–2 pct. i 1970. Året før var stigningen omkring 8 pct.

Månedsprisindekset for årets sidste måned sluttede 7,3 point over januar 1970, hvilket svarer til en stigning på 5–5,5 pct. Indekset var uændret i forhold til november, men forskydninger i priserne på varegrupper har opvejet hinanden. Prisstigningstendenserne for olie og koks er fortsat, medens der var fald for blandt andet fødevarer. Gennemsnittet af månedsindekset for november, december og januar udregnes som reguleringsindekset for januar, og er lønregulerende. Pristalsportionen udløses ved 144,5 i gennemsnit og må således antages at være sikker på at blive udløst.

Forbrugerprisindekset faldt fra november til december med 0,1 point til 149,7, blandt andet som følge af betydelige prisfald på hårde hvide-

Prisindeks

	Råvare-prisindeks	Engrosprisindeks		Forbrugerprisindeks		Månedsprisindeks	
	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970
	1969 = 100	1955 = 100		1964 = 100		Jan. 1963 = 100	
Januar	107	125	135	133,8	140,3	130,8	137,9
Februar	107	125	136	134,1	141,3	131,1	138,9
Marts	108	126	138	134,3	142,1	131,3	139,7
April	108	126	138	134,7	142,5	131,8	140,1
Maj	108	126	138	135,6	143,8	133,3	141,7
Juni	109	129	140	136,4	143,9	134,1	141,8
Juli	110	128	139	136,4	146,8	134,0	142,1
August	112	129	138	137,1	147,1	134,6	142,2
September ...	112	129	139	137,6	148,4	135,1	143,5
Oktober	113	130	139	138,3	148,8	135,6	143,9
November ...	114	132	140	139,5	149,8	137,2	145,2
December ...		133		140,0	149,7	137,6	145,2

varer. I dette prisindeks indgår afgifter m. v. i modsætning til måneds- og reguleringsprisindekset.

I foråret 1970 indførtes et stop for statslige anlægsarbejder frem til 15. oktober, hvilket derefter forlængedes til 1. januar 1971. Følgen har været, at de statslige investeringer næppe er vokset – regnet i faste priser. For de kommunale nyinvesteringer har stigningstakten antagelig også været faldende. Året før var stigningen på ca. 23 pct.

Der har været en betydelig afmatning i boligbyggeriet. Påbegyndelserne har ligget på et væsentligt lavere niveau end i 1969, hvor tallet til gengæld også var særlig højt. Nedgangen er faldet på det ustøttede byggeri. I 1970 antages påbegyndelserne således at nå op på 45–46.000 boliger.

Påbegyndelserne af nyt erhvervsbyggeri har også ligget på et lavere niveau i 1970, men som følge af store påbegyndelser i slutningen af 1969 har investeringerne på dette område formentlig været stort set uændrede. Investeringerne i maskiner og lignende synes præget af fortsat vækst.

PRODUKTION OG BESKÆFTIGELSE

Bruttonationalproduktet i faste priser antages at være vokset med 4,5 pct. i forhold til 1969. Det påpeges, at man ved vurderingen af produktionsstigningen fra 1969 til 1970 må tage i betragtning, at en del af stigningen skyldes den hurtige vækst, der skete igennem 1969, således at niveauet allerede ved årets start lå ikke uvæsentligt over gennemsnitsniveauet for 1969. Produktionen har således siden slutningen af 1969 formentlig næppe kunnet sættes op med mere end 4 pct. på årsbasis. Landbrugsproduktionen antages fortsat formindsket blandt andet på grund af ringere høstresultat. Produktionsstigningen har også været langsommere inden for bygge- og anlægsvirksomhed, hvorimod industriens produktion antages at være vokset med 7–8 pct. eller kun en smule langsommere end året før.

Ved udgangen af oktober måned beskæftigede industrien 400.100 personer mod 395.600 i samme måned i 1969 svarende til en stigning på 1 pct. Antallet af beskæftigede arbejdere var i denne måned 301.200. Den største vækst i beskæftigelsen har der dog været for funktionærer, hvor beskæftigelsen ligger ca. 3 pct. over 1969-niveauet. Beskæftigelsen har været stigende inden for plastindustri, næringsmiddelindustri, jern- og metalindustri samt papir- og grafisk industri. Der har været nedgang i beskæftigelsen i forhold til året før inden for tekstilindustrien, træ- og møbelindustrien samt transportmiddelindustrien. Beskæftigelsesindekset, der er beregnet på grundlag af antal udførte arbejdstimer i industrien, blev for oktober 1970 beregnet til 95 mod 98 i oktober 1969. Indekset er påvirket af nedsættelsen af arbejdstiden fra $42^1/_2$ time til $41^3/_4$ time om ugen fra den 1. september 1970.

Det gennemsnitlige antal ledige i 1970 er opgjort til 23.900 eller 2,9 pct. For 1969 var antallet 31.200 og procenten 3,9. For december måned blev gennemsnittet 4,9 pct. ledige svarende til 39.700. I december 1969 var procenten 7,9. I november måned svingede ledighedsprocenten i de enkelte uger mellem 1,7 og 3,7, og gennemsnittet blev for denne måned 2,6. Tallet for december er som vanligt påvirket af midlertidig stigning i ledigheden som følge af virksomhedslukninger mellem jul og nytår. Mangel på arbejdskraft har præget størstedelen af året.

Konjunkturbarometeret for industrien for januar kvartal 1971 synes nu at vise en reaktion på den optimisme, som har præget de to foregående kvartaler, og som kun delvis blev opfyldt. Forventningerne til juli kvartal var præget af optimisme væsentligst på grund af store eksportforventninger. Disse forventninger indfriedes ikke, fremgik det af oktoberbarometeret. Alligevel ventedes der i årets sidste kvartal også stærk fremgang, og specielt var forventningerne til ordreindgangen fra eksportmarkederne præget af megen optimisme, men også i beskæftigelse og produktion ventedes fremgang.

Forventningerne til fjerde kvartal 1970 blev imidlertid ikke fuldt ud indfriede, fremgår det af barometeret for januar kvartal 1971. Ordreindgangen fra eksportmarkederne er fortsat stigende, men tempoet er afsvæk-

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i oktober kvartal 1970 i forhold til juli kvartal 1970			Forventet forløb i januar kvartal 1971 i forhold til oktober kvartal 1970		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	Pct.					
Produktion	21 (14)	50 (51)	29 (35)	20	63	17
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet	19 (10)	65 (69)	16 (21)	15	74	11
Ordreindgang fra hjemmemarked	33 (19)	47 (58)	20 (23)	27	56	17
Ordreindgang fra eksportmarked	20 (11)	53 (60)	27 (29)	15	58	27
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	25 (23)	42 (61)	33 (16)	21	60	19
Råvarelagre, ultimo kvartalet	20 (23)	63 (60)	17 (17)	29	61	10
Samlede løbende investeringer	12 (9)	73 (74)	15 (17)	12	73	15
Investeringsplaner, ændret i kvartalet	8 .	86 .	6 .	.	.	.

Anm.: Tallene i parantes angiver forventningerne for oktober kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

ket. Beskæftigelsen har været svagt vigende, og ordreindgangen fra hjemmemarkedet har været faldende. Investeringerne er steget mindre end forventet, og investeringsplanerne er en smule ændret i nedadgående retning. Faldet i færdigvarelagre er udeblevet, hvorimod råvarelagrene som ventet er faldet.

Ved udgangen af juli måned anførte 63 pct. af de adspurgte industrivirksomheder, at de manglede arbejdskraft. Ultimo tredje kvartal opgav 53 pct. af virksomhederne, at de manglede arbejdskraft. Ved udgangen af 1970 var det imidlertid kun 26 pct.

Forventningerne til januar kvartal 1971 er fortsat præget af optimisme, for så vidt angår ordreindgangen fra eksportmarkederne, hvorimod der ventes fald i hjemmemarkedsordrer. Produktion og beskæftigelse ventes ligeledes at falde. Råvarelagrene forventes reduceret, medens færdigvarelagrene ventes at være stort set uforandrede. De løbende investeringer ventes at blive en smule større. Tilbagegangen forventes især inden for elektroindustri og sten-, ler- og glasindustri, hvorimod der er udsigt til fremgang inden for blandt andet gummiindustri og drikkevareindustri. De fleste brancher er præget af stor forsigtighed i deres vurdering af årets første kvartal.

28. 1 1971
P. M.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1970

1. – Nigerias statsoverhoved generalmajor Gowon fremlægger i en tale på 10-års dagen for Nigerias uafhængighed et program i 9 punkter for genindførelse af civilt styre inden 1976. Han erklærer, at Nigeria vil vedblive at være en føderativ stat.

4. – I tre af Wiens 7 valgkredse afholdes omvalg til nationalrådet, efter at den øverste forvaltningsdomstol, foranlediget af en klage fra frihedspartiet 25/6, har kendt valget i de tre kredse (i alt 16 mandater) for ugyldigt. Resultatet af omvalget bliver, at socialisterne ligesom 1/3 får 9 og dermed i alt i hele landet uændret 81 mandater, folkepartiet 6 (7), i alt 78 (79) og frihedspartiet i alt 6 (5) mandater. – 5. Den tidligere formand for folkepartiet, fhv. forbundskansler Josef Klaus (se 20/5) nedlægger sit mandat i nationalrådet.

Libanons regering under Rashid Karami træder tilbage, og landets nye præsident Soliman Frangié (se 17/8) anmoder 7/10 Saeb Salam, der tre gange tidligere har stået i spidsen for en regering, om at danne ny regering. – 13. Saeb Salam danner ny regering, der bortset fra ham selv udelukkende består af folk uden for parlamentet. Af de 12 ministre er 2 universitetsprofessorer, 2 jurister, 3 ingeniører, 2 økonomer, én dr. med. og én journalist.

En del af Bolivias officerskorps under ledelse af hærchefen general Rogelio Miranda kræver, at præsident Alfredo Ovando Candia, som for et år siden (se 26/9) tog magten i spidsen for en venstreorienteret militærjunta, skal træde tilbage. Ovando støttes af general Juan José Torres, der indtil for få måneder siden var øverstkommanderende, men måtte forlade denne post på grund af pres fra højre. General Torres, der har luftvåbenet og en del af hæren bag sig, spillede en betydelig rolle ved kuppet, der bragte Ovando til magten, og ved nationaliseringen af Bolivian Gulf Oil Company's anlæg (se 17/10 1969). – 6. Ovando træder tilbage for at undgå borgerkrig og blodsudgydelse. General Miranda proklamerer sig selv som præsident, og der dannes en 3 mands junta med repræsentanter for hær, luftvåben og flåde. – 7. General Miranda opgiver sit forsøg på at komme til magten, efter at general Fernando Sattori, der er chef for luftvåbenet og luftvåbenets repræsentant i militærjuntaen, har taget parti for general Torres, der desuden støttes af studenter, fagforeninger og flere tusinde bevæbnede bønder, der marcherer mod hovedstaden La Paz, og Torres proklamerer sig selv som »revolutionær præsident« og lover, at han vil gøre ende på sulten i Bolivia.

5. – Den britiske regering offentliggør udkast til en nyordning af forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere, som inden udgangen af 1970 vil blive fremsat som lovforslag i parlamentet. Et hovedpunkt er, at en overenskomst mellem arbejdsgivere og fagforbund skal være juridisk bindende (medmindre parterne fastslår, at den ikke er det), og at regeringen i alvorlige konflikter skal kunne kræve arbejdernes god-

kendelse af strejken ved hemmelig afstemning, for at strejken kan iværksættes lovligt. Regeringen skal også kunne beordre strejker udsat i en 2 måneders »afkølingsperiode«. Fagforeningerne skal ikke længere kunne udelukkke uorganiserede arbejdere fra en stilling eller en arbejdsplads. Som en cadeau til arbejderne forpligtes store firmaer til at aflægge beretning til arbejderne på linie med aktionærerne. Der oprettes en arbejdsdomstol, og et fagforbund vil kunne idømmes bøde for at gennemføre strejker eller andre aktioner i strid med den nye lov. En fagforeningsleder, der vedbliver at trodse kendelser fra arbejdsdomstolen, vil kunne sendes i fængsel for foragt for retten.

Den arabiske socialistiske unions eksekutivkomité udpeger Den forenede arabiske Republiks fg. præsident Anwar Sadat (se 28/9) til præsidentposten. Nationalforsamlingen godkender 7/10 valget med alle de tilstedeværendes stemmer, og ved folkeafstemningen 15/10 får Sadat ca. 90 pct. af stemmerne. 17/10 aflægger Sadat præsidenteden. – 18. Præsident Sadat modtager informationsminister Mohammed Hassanein Heikals afskedsbegæring og udnævner i stedet Mohammed Ahmed Fayek, der også var informationsminister, før Heikal blev optaget i regeringen. Fayek var ved sin nye udnævnelse statsminister i udenrigsministeriet. Heikal fortsætter som redaktør af Al Ahram. – 20. Den arabiske socialistiske unions eksekutivkomité vælger Abdel Mohsen Abu al Nur til afdøde præsident Nassers efterfølger som partiets generalsekretær. – 21. Præsident Nassers udenrigspolitiske rådgiver siden 1967, den 70-årige Mahmoud Fawzi, udnævnes til ministerpræsident, en post, som Nasser beklædte sammen med præsidentposten og posten som partileder. Bortset fra den nye informationsminister fortsætter kabinettet i øvrigt uændret.

I Chile vedtager det kristelig-demokratiske partis nationalkonvent med 271 stemmer af i alt 462 at støtte Salvador Allende som præsidentkandidat ved valget i kongres og senat 24/10 (se 4/9). Betingelsen er en forfatningsændring, der garanterer flerpartisystemet, ytringsfrihed og hemmelig afstemning, adskillelse af lovgivende og udøvende magt og ikke-ideologisk undervisning. Et udvalg med repræsentanter for de kristelige demokrater og folkefronten (Union Popular) udarbejder i overensstemmelse hermed et udkast til forfatningsændring, og dette godkendes af begge parter 9/10. – 19. Den konservative præsidentkandidat Jorge Alessandri trækker sin kandidatur tilbage. – 22. Hærens øverstkommanderende, general René Schneider, der gentagne gange har erklæret, at de væbnede styrker vil støtte enhver præsident, der er valgt i overensstemmelse med forfatningen, såres hårdt ved et attentat og afgår ved døden 3 dage senere. Hele landet sættes i undtagelsestilstand, der indføres udgangsforbud, og der foretages talrige arrestationer. Dr. Allende udtaler efter en samtale med præsident Frei, at attentatet er et led i en stort anlagt sammensværgelse, som kan fremkalde en alvorlig situation i landet. – 24. Kongressens 150 og senatets 50 medlemmer vælger som valgforsamling Salvador Allende Gossens til præsident for en 6 års periode med 153 stemmer, deraf 79 fra Union Popular, alliancen, som ledes af Allende, og 74 fra det kr.-dem. parti. 35 stemmer falder på Alessandri til trods for, at denne har trukket sin kandidatur tilbage. 7 stemmesedler er blanke, og 5 er fraværende – 30. Allendes regering består af 4 medlemmer af det socialistiske parti, 3 af det kommunistiske parti, 3 af det radikale parti, 2 socialdemokrater og én fra hvert af de to andre partier i Union Popular, nemlig Aktionsbevægelsen for folkelig enhed og Uafhængig folkelig aktion, samt en uafhængig marxist.

Cambodias senat og nationalforsamling vedtager enstemmigt at afskaffe monarkiet, (efter Norodom Sihanouks faders død i april 1960 nægtede Sihanouk at tage kronen, men monarkiet blev ikke formelt afskaffet). – 9. Nationalforsamlingens formand Im Tam proklamerer republikken med virkning fra 1/11. Cheng Heng fort-

sætter som statsoverhoved, indtil der vælges ny præsident. Alle adelens titler og privilegier skal afskaffes. – 10. Norodom Sihanouk protesterer fra Peking, det samme gør Pekingregeringen.

7. – Præsident Nixon fremlægger i en radio- og fjernsynstale en ny fredsplan for Indokina, der er aftalt med regeringerne i Sydvietnam, Laos og Cambodia. Nixon foreslår våbenstilstand for alle stridskræfter i hele Indokina, og at internationale observatører skal kontrollere, at den bliver overholdt. Det næste skridt skal være indkaldelsen af en Indokina-fredskonference. Desuden er den amerikanske regering villig til at forhandle om en tidsplan for fuldstændig tilbagetrækning af alle amerikanske tropper som led i en samlet løsning. Begge parter skal straks og uden betingelser løslade deres krigsfanger. Nixon bekræfter, at den amerikanske regering ønsker en fair politisk løsning, som afspejler det eksisterende forhold mellem de politiske kræfter i Sydvietnam. – 14. Nordvietnams udenrigsminister afviser Nixons fredsplan.

8. – Udenrigsminister Sir Alec Douglas-Home bekræfter på det konservative partis kongres løftet i det konservative valgmanifest om, at der vil blive gjort et yderligere forsøg på at finde en fornuftig og retfærdig løsning på Rhodesiaproblemet. Han meddeler samtidig, at det engelske postvæsen har afskaffet den strafporto på breve fra Rhodesia, som var indført under arbejderregeringen.

Den tidligere partileder Erich Mende (se 14/6) og to andre medlemmer af forbundsdagen, fhv. finansminister Heinz Starke og Siegfried Zoglmann, der er formand for den nationalliberale aktionsgruppe af frie demokrater, udmelder sig af FDP. De to førstnævnte indmelder sig den flg. dag i CDU/CSU's forbundsdagsgruppe, medens Zoglmann, der overvejer at omdanne aktionsgruppen til et nyt parti, optages i gruppen som gæstemedlem. Det talmæssige styrkeforhold i forbundsdagen er herefter: Regeringskoalitionen (SPD og FDP) 251, oppositionen (CDU/CSU) 245. – 12. Forbundskansler Willy Brandt erklærer, at styrkeforholdet i forbundsdagen ikke er ændret ved de 3 FDP-medlemmers overgang til CDU/CSU, da de heller ikke forinden havde støttet regeringen.

9. – Sveriges handelsminister siden 1955 Gunnar Lange (f. 1909) afgår efter eget ønske, men fortsætter som medlem af den nye etkammer-riksdag. Til ny handelsminister udnævnes statssekretær i finansministeriet Kjell-Olof Feldt (f. 1931), der netop er blevet indvalgt i riksdagen.

10. – Johann Hafstein (selvstændighedspartiet), der har været statsminister ad interim siden Bjarni Benediktssons død, (se 10/7) danner ny islandsk regering. Den nye regering består ligesom den foregående af 4 medlemmer af selvstændighedspartiet og 3 socialdemokrater, og den eneste nyudnævnelse er fru Audur Auduns, selvstændighedspartiet, den første kvinde i nogen islandsk regering. Fru Auduns overtager justitsministeriet efter den nye statsminister og bliver desuden kirkeminister, medens Hafstein fortsætter som industriminister. De to andre repræsentanter for selvstændighedspartiet er finansminister Magnus Jonsson og landbrugs- og samfærdselsminister Ingolfur Jonsson, og de 3 socialdemokratiske ministre er, ligeledes som hidtil, udenrigs- og socialminister Emil Jonsson, fiskeri- og sundhedsminister Eggert G. Thorsteinsson og undervisnings- og handelsminister Gylfi Th. Gislason. – 28. Altingsmand Karl Gudjonsson erklærer, at han ikke længere betragter sig som medlem af Folkealliancens tinggruppe. Gudjonsson er den tredje altingsmand, der siden sidste valg er udtrådt af Folkealliancen. De to andre er Hannibal Valdimarsson og Bjørn Jonsson (se 15/11 1969).

Fiji, der omfatter over 300 øer i det sydvestlige Stillehav med godt 1/2 mill. indbyggere, bliver uafhængig og stat nr. 30 i Commonwealth efter 96 års britisk

herredømme. Ratu Sir Kamisese Mara bliver den nye stats første premierminister og overtager desuden udenrigs- og forsvarsministeriet. 13/10 godkender FNs generalforsamling optagelsen af Fiji i FN som den 127. medlemsstat.

13. – Kong Hussein af Jordan og Yassir Arafat, lederen af El Fatah, underskriver i Amman en overenskomst, som ifølge formanden for våbenstilstandskommissionen, den tunesiske ministerpræsident Bahi Ladgham, betyder et fast og varigt grundlag for gensidig respekt og tillid. 14/10 udtaler kong Hussein, at aftalen er begyndelsen til et snævert samarbejde. – 16. Kong Hussein fritager marskal Habis al Majali (se 1/9) for posten som militærguvernør og overdrager hans funktioner til ministerpræsident Ahmed Toukan – 17. og 18. kommer det i det nordlige Jordan til nye sammenstød mellem partisaner og regeringstropper, ifølge våbenstilstandskommissionen er de dog af begrænset omfang. – 22. Repræsentanter for regeringen og partisanerne samt formanden for våbenstilstandskommissionen Bahi Ladgham underskriver en hemmelig protokol om gennemførelsen af våbenstilstandsoverenskomsten, og spørgsmålet er 24/10 genstand for fortrolige drøftelser i Amman mellem regeringen og ca. 150 guerillaledere. Der meldes om nye kampe i det nordlige Jordan. – 27. Bahi Ladgham erklærer, at hans fredsmission er endt med positivt resultat. – 28. Ahmed Toukan fratræder efter en måned som ministerpræsident. Han afløses af Wasfi Teil, der også overtager forsvarsministerporteføljen. Abdullah Sallah bliver udenrigsminister.

Canada og Folkerepublikken Kina har besluttet at oprette diplomatiske forbindelser. Formosaregeringen afbryder derefter de diplomatiske forbindelser med Canada.

15. – Premierminister Edward Heath omdanner sin regering i overensstemmelse med en samtidig offentliggjort hvidbog om en reorganisation af det britiske regeringsmaskineri, herunder nedlæggelse af 5 ministerier og oprettelse af to nye superministerier. For det første sker der en sammenlægning af ministeriet for teknologi og handelsministeriet (Board of Trade) i et ministerium for handel og industri under ledelse af den hidtidige minister for teknologi John Davies (se 20/7), der får titlen statssekretær for handel og industri og præsident for Board of Trade. Endvidere oprettes et miljøministerium (Department of the Environment) ved sammenlægning af ministeriet for boliger og lokalstyre, transportministeriet og ministeriet for offentlige arbejder under den hidtidige boligminister Peter Walker, hvis titel bliver statssekretær for miljøet. En tredie ændring er, at ministeriet for oversøisk udvikling slås sammen med ministeriet for udenrigske og Commonwealth-anliggender, dog således, at den hidtidige minister for oversøisk udvikling Richard Wood bliver minister for oversøisk udvikling i ministeriet for udenrigske og Commonwealth-anliggender. Endelig kan nævnes, at statssekretæren for beskæftigelse og produktivitet får navneforandring tilbage til statssekretær for beskæftigelse.

16. – Den canadiske regering indfører undtagelsestilstand i henhold til krigslovene, efter at medlemmer af den yderliggående fransk-canadiske separatistorganisation Quebecs Befrielsesfront (FLQ) 5/10 henholdsvis 10/10 har bortført den britiske handelskommissær i Montreal James Richard Cross og Quebecs arbejdsminister Pierre Laporte, som de truer med at dræbe, hvis et antal »politiske« fanger ikke bliver løsladt. 17/10 findes Laporte myrdet i Montreal. – 19. Det canadiske parlament godkender med 190 stemmer mod 16 indførelsen af undtagelsestilstanden, der har gyldighed til 30/4 1971. I de følgende dage foretager politiet talrige arrestationer.

20. – Det vesttyske indenrigsministerium meddeler, at Belkacem Krim er fundet

kvalt i et hotel i Frankfurt. Belkacem Krim var vicepremierminister og forsvarsminister i republikken Algeriets provisoriske regering og leder af FLNs delegation, der i 1962 sluttede Evian-aftalerne med den franske regering. I 1969 blev han dømt til døden in absentia for opfordring til oprør mod præsident Boumedienne.

21. – En flyvemaskine tilhørende det amerikanske luftvåben med 3 amerikanske officerer – to generaler og en major – samt en tyrkisk officer ombord kommer under flyvning fra Erzerum til Kars ud af kurs og lander på den sovjetiske side af grænsen ved Leninakan i Armenien. De 4 ombordværende tages i forvaring af de sovjetiske myndigheder. – 26. Sovjetregeringen protesterer i noter til USA og Tyrkiet mod episoden, der – hævdes det – ikke var tilfældig, men et resultat af den amerikanske aktivitet i områder ved grænserne op til Sovjetunionen. – 27. I en svarnote gør den tyrkiske regering opmærksom på, at det amerikanske fly var kommet over grænsen ved en fejltagelse og ikke havde rekognosceringsopgaver. – 29. Den amerikanske regering svarer, at flyet tilfældigt og uden fjendtlige eller skjulte hensigter var kommet over den russiske-tyrkiske grænse.

30. – Præsident Pompidou gør sig i en tale i Lyon til talsmand for en trinvis decentralisering af forvaltningen og for en bedre ligevægt mellem Paris og regionerne.

November 1970

1. – Præsident Sadat (se 5/10) udnævner Aly Sabry og Hussain al Shafei til vicepræsidenter. Den sidstnævnte var vicepræsident, da præsident Nasser døde, og også Aly Sabry har tidligere været vicepræsident. – 16. Ministerpræsident Mahmoud Fawzi indgiver sin afskedsbegæring, og præsident Sadat anmoder ham om at danne ny regering. Af Fawzis ministerliste, der foreligger 18/11, fremgår det, at 9 ministre i den foregående regering ikke er med i den nye, 8 ministre er nye, og der er sket adskillige omplaceringer. Desuden er der udnævnt 4 nye viceministerpræsidenter med koordinerende funktioner, nemlig Aziz Sidky, hvis ressort er produktion, handel, industri, petroleum og mineralske råstoffer, Sayed Marei, der er landbrugsminister og minister for landbrugsreform, Mahmoud Riad, der forsætter som udenrigsminister, og Sharawy Mohammed Gomaa, der fortsætter som indenrigsminister og desuden bliver minister for offentlig service. – 19. Præsident Sadat fremhæver i en tale i nationalforsamlingen, at den fuldstændige befrielse af de af Israel i 1967 besatte arabiske områder fortsat er regeringens hovedopgave, men kamp for befrielsen er ikke blot krigsførelse. – 25. Ministerpræsident Mahmoud Fawzi går i en regeringserklæring ind for sikkerhedsrådets resolution af november 1967 og det amerikanske fredsinitiativ, men fremhæver, at Israel vil få krigen, hvis det fortsætter sin aggression.

Præsident Bourguiba, Tunis, udnævner den hidtidige økonomiminister Hedi Nouira til ministerpræsident, og 6/11 præsenterer Nouira sin regering. Efter våbenstilstanden 27/9 mellem kong Hussein af Jordan og de palæstinensiske partisaner var ministerpræsident Bahi Ladgham (se 13/10) blevet udnævnt til formand for kommissionen der skulle overvåge våbenstilstandens overholdelse, og på grund af hans fraværelse fra Tunis var Nouira allerede i begyndelsen af oktober blevet udnævnt til ministerpræsident ad interim.

2. – I Helsingfors indledes 3. runde af forhandlingerne mellem USA og Sovjetunionen om begrænsning af kernevåbenrustningerne (SALT). 1. runde fandt sted

i Helsingfors i 1969, 2. runde i Wien 16/4 –14/8 1970.

3. – Ved et nyt sammenstød i Jordans hovedstad Amman mellem regeringstropper og partisaner dræbes 4 personer. – 19. Efter nye kampe i Irbid og Jerash omkring midten af november mødes ministerpræsident Wasfi Teil og guerillaledere med medlemmer af våbenstilstandskommissionen i den tunesiske ambassade i Amman, hvor også formanden for kommissionen, Bahi Ladgham, er til stede. Man er enig om nødvendigheden af, at Cairo- og Ammanaftalerne overholdes.

4. – Chiles nye regering under præsident Allende ophæver undtagelsestilstanden (se 5/10). – 9. I en forstad til Santiago afslører den socialistiske borgmester en statue af guerillalederen »Che« Guevara. – 12. Præsident Allende giver meddelelse om genoprettelsen af de diplomatiske forbindelser med Cuba, der har været afbrudt siden 1964.

4.–8. – Statscheferne i FAR, Libyen og Sudan forhandler i Cairo, i nogle af forhandlingerne deltager El Fatah-lederen Yassir Arafat. De beslutter at lade udarbejde en detaljeret tidsplan for en føderation af de tre lande. Der skal bl. a. oprettes en øverste planlægningskomité, et øverste nationalt sikkerhedsråd og en komité til gennemførelse af overenskomsten samt forskellige underudvalg.

5. – Den 3 måneders våbenstilstand i Mellemøsten, som trådte i kraft 7/8, ender, men forlænges for yderligere 3 måneder til begyndelsen af februar 1971, efter at FNs generalforsamling 4/11 har vedtaget en resolution, som bl. a. opfordrer til forlængelse af våbenstilstanden og genoptagelse af fredsforhandlinger under dr. Jarrings ledelse. Skønt Israel stemmer imod resolutionen, der var fremsat af Ægypten og en række afrikanske og asiatiske stater, går Israel med til forlængelsen af våbenstilstanden.

6. – Udenrigsminister Sir Alec Douglas-Home meddeler i underhuset, at der er tilgået den rhodesiske premierminister Ian Smith et budskab. Ved denne første sondering skal det opklares, om der kan findes et realistisk grundlag for en forhandlingsløsning (se 8/10). De eksisterende handelssanktioner må dog indtil videre forblive i kraft. Underhuset vedtager med 276 stemmer mod 21 en forlængelse af sanktionerne for et år. – 9. Den britiske regering meddeler, at præliminære samtaler med Rhodesia er begyndt i Sydafrika.

Italien og Folkerepublikken Kina har besluttet at oprette diplomatiske forbindelser mellem de to lande. I en fælles erklæring hedder det bl. a., at Italien tager til efterretning, at Taiwan (Formosa) for den kinesiske regering er en uadskillelig del af Folkerepublikken Kina. Formosa-regeringen reagerer ved straks at afbryde de diplomatiske forbindelser med Italien (se 13/10).

8. – Ved landdagsvalget i Hessen har de kristelige demokrater stærk fremgang, en fremgang, der modsvares af tilbagegang for nationaldemokraterne, der ikke opnår 5 pct. af stemmerne og derfor ikke bliver repræsenteret i den nye landdag. Endvidere må det antages, at CDU får stemmer, der i 1966 tilfaldt Gesamtdeutsche Partei, som ikke opstiller ved dette valg, samt fra FDP's højre fløj. I øvrigt holder FDP stillingen i sammenligning med 1966, medens SPD går ret stærkt tilbage i stemmer, men bevarer mandattallet takket være en forøgelse af landdagens medlemstal, og tilsammen bevarer SPD og FDP flertallet i landdagen. SPD får 45.9 (51.0) pct. af stemmerne og 53 (52) mandater, CDU 39.7 (26.4) pct. og 46 (20) mandater, FDP 10.1 (10.4) pct. og 11 (10) mandater, NPD 3.0 (7.9) pct. og 0 (6) mandater. Endvidere får DPK, der ikke opstillede i 1966, 1.2 pct. af stemmerne og 0 mandater og Europapartiet 0.1 pct. og 0 mandater. Ved valget i 1966 opnåede Gesamtdeutsche Partei 4.3 pct. af de afgivne stemmer.

9. – General Charles de Gaulle, leder af La France combattante under anden verdenskrig, grundlægger af den femte franske republik og republikkens præsident fra januar 1959 til april 1969, afgår ved døden i sit hjem i Colombey-les-deux-Eglises, næsten 80 år gammel.

10. – Sovjetunionen frigiver de 3 amerikanske officerer og den tyrkiske officer, der 21/10 ved en fejltagelse landede i sovjetisk Armenien.

12. – En cyclon og flodbølge forårsager katastrofale ødelæggelser i Østpakistan. Antallet af døde opgøres officielt til 450.000, og antallet af hjemløse anslås til 2 millioner.

13. – Efter borgerkrigen i Jordan i september er der opstået en krise i konflikten i det syriske Baath parti mellem den civile, »progressive« fløj og den militære eller nationalistiske fløj, hvis leder, forsvarsminister, generalløjtnant Hafez al Assad, tager magten ved et kup i Damaskus. Generalmajor Salah al Jadid, fhv. ministerpræsident Youssef Zenayen og andre »progressive« ledere arresteres, og præsident Atassi, som er på hospital, sættes under bevogtning. Hæren besætter radio og TV og to aviser. – 14. Militærpolitiet besætter den palæstinensiske guerillaorganisation Al Saigas hovedkvarter, og organisationens medlemmer opfordres til at gå ind i organisationer, der kun har til formål at kæmpe for at genvinde det besatte fædreland. – 15. Præsident Atassi får lov til at vende tilbage til sit hjem, og alle de arresterede med undtagelse af Jadid løslades. – 16. Assad opgiver sine forsøg på at sikre sig Atassis medarbejderskab ved dannelsen af en ny regering og giver ordre til, at Atassi igen skal sættes i husarrest. Der gives meddelelse om fjernelsen af den syriske kommando for Baath partiet og dens afløsning af en provisorisk ledelse, indtil en partikongres kan sammenkaldes. Den panarabiske kommando udsender derefter fordømmelse af den provisoriske ledelse som ulovlig og udstøder Assad af partiet. 17/11 udnævnes den nye provisoriske ledelse. Libyens leder, oberst Kadhafi ankommer til Damaskus. – 18. Ahmed Khatib, tidligere formand for Syriens lærerforening, afløser Atassi som fungerende præsident, og general Assad afløser Atassi som ministerpræsident og partiets generalsekretær. – 21. Assad danner ny regering med stærk nasseristisk repræsentation. – 27. Assad slutter overenskomst med præsident Sadat, FAR, om Syriens optagelse i den besluttede føderation af FAR, Libyen og Sudan (se 4.–8/11).

14. – Det svenske »moderate« samlingsparti (tidl. højre), der ved valget i septem (se 20/9) gik stærkt tilbage, vælger med 132 stemmer viceformanden, handelskammer-direktøren Gösta Bohman til ny leder i stedet for Yngve Holmberg, der får 82 stemmer, medens 2 undlader at stemme. Til første viceformand vælges Staffan Burenstam Linder, der forinden har afslået at lade sig opstille til formandsvalget og ladet forstå, at han hellere vil være viceformand under Bohman end under Holmberg, og til anden viceformand Eric Krönmark.

Vicepolitichefen i Argentinas politiske politi Osvaldo Sandoval dræbes af maskingeværild i en forstad til Buenos Aires. FAL (Argentinas befrielsesstyrker) meddeler, at de har dræbt ham, der har ledet undersøgelsen af bortførelsen og mordet på fhv. præsident Aramburu (se 1/6), hvis rester for over 4 måneder siden blev fundet i en kalkgrav på en ødegård i Buenos Aires provinsen.

15. – Ved parlamentsvalget i Brasilien (parlamentet opløst i december 1968) falder efter den foreløbige opgørelse ca. 70 pct. af stemmerne på regeringspartiet ARENA (den nationale fornyelses alliance). Det eneste tilladte oppositionsparti er Brasiliens demokratiske bevægelse (MDB).

17. – Den amerikanske forsvarsminister Melvin Laird udtaler, at USA i årene siden 1965 er blevet overfløjet af Sovjetunionen med hensyn til landbaserede interkontinentalraketter, og også på andre områder har Sovjetunionen gjort sig betydelige rustningsanstrengelser.

18. – I Warszawa paraferer udenrigsministrene Walter Scheel og Stefan Jedrychowski efter mange måneders forhandlinger en traktat, der skal normalisere forholdet mellem de to lande, og som ligesom traktaten med Sovjetunionen af 12/8 (se 7/8) er et resultat af regeringen Willy Brandts østpolitik. – 20. I Bonn og Warszawa offentliggøres traktaten mellem Forbundsrepublikken Tyskland og Folkerepublikken Polen, der fastslår, at Oder-Neisse linjen er Polens vestgrænse. De to stater bekræfter deres bestående grænsers ukrænkelighed nu og i fremtiden og erklærer, at de ikke har nogen som helst territoriale krav over for hinanden og heller ikke i fremtiden vil rejse sådanne. De er enige om at afholde sig fra anvendelse af vold og trusler om vold over for hinanden, og de forudser en normalisering af forholdet mellem de to lande og et udvidet samarbejde på de økonomiske, videnskabelige, tekniske og kulturelle områder. Til traktaten er føjet en officiel erklæring fra den polske regering vedrørende de personer, som man fra vesttysk side mener må være berettiget til at rejse ud af Polen og blive genforenet med deres familjer både i Forbundsrepublikken og DDR. Polen tilbyder et samarbejde mellem det polske Røde Kors og det vesttyske Røde Kors og udbeder sig lister fra Forbundsrepublikkens Røde Kors over de personer, der efterlyses. Efter de polske myndigheders undersøgelser kan de kriterier, der berettiger polske statsborgere til at udvandre, dog kun gælde nogle titusinder. Den polske regering er imidlertid ikke indforstået med, at dens positive holdning til spørgsmålet om familjegenforening udnyttes til emigration af erhvervsmæssige grunde af personer af polsk nationalitet.

21. – Det amerikanske forsvarsministerium meddeler, at nye luftangreb på mål i Nordvietnam er svar på modstanderens angreb på amerikanske rekognosceringsfly og er tidsbegrænsede beskyttelsesforanstaltninger. – 23. Forsvarsminister Laird meddeler, at amerikanske frivillige kommandotropper 20/11 har forsøgt at befri amerikanske krigsfanger i en lejr nær ved Hanoi, men fandt lejren rømmet.

22. – Ved landdagsvalget i Bayern styrker CSU under Franz-Josef Strauss sin i forvejen dominerende stilling, og FDP bliver efter 4 års fraværelse igen repræsenteret i landdagen, medens NDP med kun godt 1/3 af stemmerne i 1966 ikke får nogen valgt. (For at et parti kan blive repræsenteret i den bayerske landdag kræves, at det har opnået mindst 10 pct. af stemmerne i ét af landets 7 administrative distrikter, og FDP får 11,6 pct. i Mittelfranken). Resultatet af valget er: CSU får 56,4 (1966: 48,1) pct. af stemmerne og 124 (110) mandater, SPD 33,3 (35,8) pct. og 70 (79) mandater, FDP 5,5 (5,1) pct. og 10 (0) mandater, NPD 2,9 (7,4) pct. 0 (15) mandater. Endvidere får Bayernpartiet 1,3 (3,4) pct. af stemmerne og DKP, der ikke opstillede ved forrige valg, 0,4 pct.

I Guinea meddeler Conakry radio, at lejetropper fra nabolande og især portugisisk Guinea tidligt om morgenen er gået i land fra fremmede skibe uden for Conakry, og at præsident Sekou Toure personlig leder operationerne mod angriberne. I et budskab til FN's generalsekretær U Thant anklager han Portugal for at stå bag ved aktionen og anmoder om, at der må blive sendt luftbårne FN-tropper til Guinea. Den portugisiske regering afviser, at den skulle have noget med invasionen at gøre. Kampene vedvarer ifølge officielle meddelelser i de følgende dage. – 24. FN's sikkerhedsråd vedtager enstemmigt en resolution, der – uden at nævne Portugal – kræver øjeblikkelig tilbagetrækning af de fremmede styrker fra Guinea, og det beslutter at sende en særlig under-

søgelsesmission til Guinea. Missionen ankommer til Conakry 25/11 og vender tilbage til New York 28/11.

25. – Efter præsident Nixon's anmodning træder indenrigsminister Walter Hickel tilbage. Posten overtages midlertidigt af statssekretæren i indenrigsministeriet Fred Russel.

30. – Formanden for Sydjemens præsidentskabsråd, Salem Ali Rubayyi, meddeler på treårsdagen for landets uafhængighed, at landets officielle navn ændres fra Folkets republik Sydjemen til Folkets demokratiske Republik Jemen, og at der under en ny forfatning, som straks træder i kraft, vil blive afholdt direkte valg inden udgangen af oktober 1971.

December 1970

1. – Den vesttyske konsul i San Sebastian Eugen Beihl bortføres af baskiske separatister, som truer med at dræbe ham, hvis den retssag, der den følgende dag begynder mod 16 baskere ved militærdomstolen i Burgos, fører til dødsdomme og henrettelser. – 14. Den spanske regering ophæver, som følge af talrige demonstrationer og strejker mod processen i Burgos, en række artikler i forfatningen og giver sikkerhedsstyrkerne vidtgående fuldmagter. – 25. Den bortførte konsul ankommer til Vesttyskland efter at være blevet frigivet af den baskiske nationalistorganisation ETA. – 28. Ved militærdomstolen i Burgos dømmes 6 af de anklagede til døden for mord og banditvæsen, 9 får lange fængselsstraffe og en frikendes. – 29. Der kommer protester mod dommene og henstillinger om benådning af de dødsdømte fra mange regeringer, og spanske og baskiske eksilorganisationer truer med skarpe reaktioner både i Spanien og mod spanske personer og ejendom i udlandet. – 30. General Franco benåder de 6 dødsdømte, hvis straf forvandles til fængsel i 30 år.

2. – Portugals ministerpræsident Marcello Caetana giver parlamentet meddelelse om en række forfatningsændringer, hvorefter Portugals afrikanske territorier skal gøres til autonome regioner inden for en portugisisk enhedsstat.

3. – Den britiske handelskommissær i Montreal James Richard Cross (se 16/10) frigives, efter at bortførerne har modtaget tilbud fra forbundsregeringen og Quebecs regering om frit lejde til Cuba. Dette sker efter at bevæbnet politi og tropper har omringet det hus i Montreal, hvor Cross har været holdt fangen siden 5/10.

4. – Rapporten fra FN's undersøgelsesmission i Guinea (se 22/10) offentliggøres. Konklusionen er, at portugisiske væbnede styrker under befaling af hvide portugisiske officerer tog del i invasionen. Mellem 350 og 400 mand blev sat i land fra skibe bemandet overvejende med hvide portugisere og kommanderet af hvide portugisiske officerer. De portugisiske tropper, der blev sat i land, var hovedsagelig afrikanere fra Portugisisk Guinea, ledsaget af et kontingent fra Guinea trænet og bevæbnet på portugisisk territorium. Det er missionens opfattelse, at formålet med invasionen var at styrte præsident Toure, at svække Den afrikanske Befrielsesbevægelse for portugisisk Guinea og Cap Verde, hvis hovedkvarter er i Conakry, og at befri portugisiske fanger, hvilket til en vis grad lykkedes. – Den portugisiske regering fastholder i en erklæring i Lissabon, at den hverken havde givet ordre til, autoriseret eller givet sit samtykke til invasionen. – 8. Sikkerhedsrådet vedtager med 11 stemmer en stærk fordømmelse af Portugal. Storbritannien, Frankrig, Spanien og USA afholder sig fra at stemme. – 9. Portugal tilbageviser fordømmelsen og er-

klærer, at sikkerhedsrådet har ladet grundlæggende retslige principper ude af betragtning ved ikke at give den portugisiske regering lejlighed til at udtale sig til undersøgelsesmissionen.

Kong Moeshoeshoe II, der siden april 1970 har levet i eksil i Holland, vender tilbage til Lesotho og overtager den følgende dag regeringen (se 1/4).

6. – Fra Jordan meldes om heftige kampe i Amman og Jerash (i det nordlige Jordan) mellem regeringstropper og partisaner. Kampene vedvarer de flg. dage. –8. Formanden for våbenstilstandskommissionen, den tidligere tunesiske ministerpræsident Bahi Ladgham, vender tilbage til Amman for at mægle mellem parterne – 14. underskrives et 9 punkts program, der skal forhindre yderligere sammenstød. – 9. Libyens leder, oberst Khadafi angriber kong Hussein af Jordan, »der ikke viger tilbage for mord og blodsudgydelse«, og opfordrer revolutionære og nationale kræfter i Jordan til at styrte regimet.

7. – I Warszawa underskriver forbundskansler Willy Brandt og ministerpræsident Josef Cyrankiewics sammen med deres udenrigsministre endeligt traktaten mellem Polen og Forbundsrepublikken Tyskland (se 18/11).

Der afholdes valg i Pakistan af grundlovgivende nationalforsamling, som i løbet af 120 dage skal udarbejde en ny forfatning til afløsning af præsident Yahya Khans militærstyre. I Østpakistan, der har fået tildelt flertallet af pladserne i nationalforsamlingen, vinder Sheik Mujibur Rahman's Awami liga, der er tilhænger af autonomi for Østpakistan, en overvældende sejr, idet partiet besætter næsten alle Østpakistans pladser. I Vestpakistan vinder fhv. udenrigsminister Zulfikar Ali Bhuttos venstreorienterede Folkeparti flertallet af Vestpakistans pladser, men Awami ligaen bliver langt det største parti i hele Pakistan og får absolut flertal i nationalforsamlingen.

14. – Præsident Nixon meddeler, at finansminister David M. Kennedy er trådt tilbage, og at embedet i begyndelsen af 1971 vil blive overtaget af den tidligere guvernør i Texas John B. Conally.

15. – I en fælles britisk-amerikansk erklæring meddeles, at de to lande har besluttet at oprette et fælles støttepunkt i Det indiske Ocean.

The Industrial Relations Bill (se 5/10) vedtages ved 2. behandling i underhuset med 324 mod 290 stemmer.

Fra New Delhi meddeles, at det ventes, at regeringen vil udskrive valg, efter at højesteret med 4 stemmer mod 3 har kendt regeringens dekret om ophævelsen af de tidligere fyrsters privilegier for stridende mod forfatningen, og 27/12 meddeles, at premierminister Ghandi har besluttet at opløse parlamentet og udskrive valg, formentlig i marts 1971.

16. – Der er opstået voldsomme uroligheder med strejker og gadekampe i de polske Østersøbyer, efter at den polske regering 12/12 har forhøjet en række fødevarepriser. – 17. Ministerpræsident Josef Cyrankiewics meddeler i en radio- og TV-tale, at i snesevis af mennesker er dræbt og adskillige hundrede såret under 3 dages sammenstød i Gdansk og andre kystbyer. Cyrankiewics indrømmer, at uroen har bredt sig fra Gdansk-Gdyniaområdet til Szeczecin (Stettin). Den polske regering giver militsen og sikkerhedsstyrkerne ordre til om nødvendigt at bruge våben mod folk, der forsøger at ombringe andre, eller som deltager i plyndringer eller ødelæggelse af offentlige ejendomme og anlæg. – 18. Strejkerne breder sig fra kystbyerne til en række industricentre over hele landet. Fra Warszawa meldes om sit-down strejker og udeblivelse fra arbejdet for at holde protestmøder mod prisforhøjelserne. – 20. Efter et møde i det kommunistiske partis centralkomité træder partiets leder, den 65-årige Wladyslaw Gomulka, tilbage af helbredsgrunde. Han efterfølges af det 57-årige politbureaumedlem Edward Gie-

rek, der i en radio- og TV-tale til nationen lover, at han vil »tale med folket« og tage prisforhøjelsen på fødevarer op »til ny vurdering«. Samtidig med Gomulka fratræder 4 andre politbureaumedlemmer, deriblandt præsidenten for statsrådet, marskal Marian Spychalski, og den økonomiske ekspert Boleslaw Jaszczuk, der menes at have ansvaret for prisforhøjelsen. Blandt de nye medlemmer er generalerne Moczar og Pjotr Jaroszewicz. – 21. Den nye partileder Edward Gierek modtager lykønskninger fra sine østeuropæiske kolleger med Leonid Bresjnev i spidsen. – 23. I et ekstraordinært møde i Sejmen vælges Pjotr Jaroszewicz til ministerpræsident i stedet for Josef Cyrankiewicz, der udnævnes til formand for statsrådet i stedet for marskal Spychalski. Stefan Jedrychowski fortsætter som udenrigsminister. Edward Gierek meddeler, at prisforhøjelserne, der forårsagede uroligheder, 24/12, vil blive diskuteret i arbejdermøder på tusinder af fabrikker.

23. – Den franske forfatter Regis Debray løslades fra et boliviansk fængsel og flyves i en militærmaskine til Chile. Debray blev arresteret i april 1967 og idømt 30 års fængsel for guerillavirksomhed sammen med den cubanske revolutionære »Che« Guevara.

DANMARK

Oktober 1970

2. – Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og LO's forretningsudvalg godkender ny samarbejdsudvalgsaftale og nye forhandlingsregler.

I den nye samarbejdsudvalgsaftale hedder det om den gamle hovedaftalebestemmelse om arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet og til at anvende passende arbejdskraft, at den skal udøves i overensstemmelse med de kollektive overenskomster og i samarbejde med arbejdstagerne og deres tillidsrepræsentanter. Samarbejdsudvalgene skal være medbestemmende m. h. t. principper for tilrettelæggelsen af lokale arbejds-, sikkerheds- og velfærdsforhold og m. h. t. principper for virksomhedens personalepolitik over for de personalegrupper, de repræsenterer i samarbejdsudvalgene. Endvidere skal udvalgene øve medindflydelse m. h. t. retningslinjer for den daglige produktions- og arbejdstilrettelæggelse og gennemførelse af større ændringer i virksomheden. At være medbestemmende forudsætter iflg. aftalen en forpligtelse for begge parter til at tilstræbe enighed, ligesom enighed om principperne medfører et medansvar for både ledelse og tillidsrepræsentanter, der forpligter til at forsvare de aftalte princippers anvendelse på konkrete tilfælde. Og medindflydelse indebærer, at ledelsen giver samarbejdsudvalget gode muligheder for udveksling af synspunkter og forslag, der herefter indgår i grundlaget for ledelsens beslutninger.

Efter de nye forhandlingsregler er underorganisationerne i november måned forud for overenskomsternes udløb 1/3 berettiget til at kræve forhandling om fornyelse af overenskomsterne. Hvis der ikke 1. december er opnået enighed herom, skal der inden 8. december fremsættes skriftlige krav. Hovedorganisationernes forhandlingsudvalg træder sammen snarest efter 8. december og udtager de aktuelle generelle krav inden 15/12. Der forhandles alene mellem hovedorganisationerne, eventuelt med forligsmandens bistand. Sideløbende hermed fortsættes forhandlingerne om de specielle krav under hovedorganisationernes ledelse. Senest 15/1 skal forhandlingerne om de generelle krav være

ført til et resultat, ellers overgår sagen til forligsinstitutionen. Senest 10/2 skal alle specielle spørgsmål, herunder dem, der er henvist til fællesudvalg, være afgjort, og snarest muligt efter 10/2 sendes resultatet af forhandlingerne om generelle og specielle krav til afstemning efter reglerne i forligsmandsloven. Resultatet af afstemningen skal foreligge senest 1/3. I tilfælde af forkastelse har hver af parterne ret til at iværksætte arbejdsstandsning i henhold til de arbejdsretlige regler. De nye forhandlingsregler indeholder endelig den indrømmelse til arbejderparten, at selv om den nye overenskomst ikke kan træde i kraft pr. 1/3, skal de lønmæssige virkninger af den være gældende fra denne dato.

LO's forretningsudvalg vedtager at anbefale et idéoplæg til et lønmodtagernes udbytte- og investeringsfond udarbejdet af LO's udvalg om økonomisk demokrati med fhv. finansminister Henry Grünbaum som formand og bestemt til at indgå i en betænkning, som skal drøftes på LO's kongres i 1971.

Landbrugsrådets præsident, folketingsmand Anders Andersen (v) udtaler, at hvis det ikke lykkes at skabe sådanne forhold, at renteniveauet kan sænkes betydeligt, bliver det nødvendigt at tilvejebringe kapital til landbruget til en lavere rente end markedsrenten, idet han henviser til, at andre eksporterhverv, heriblandt skibsværfterne, er sikret lån til en lavere rente. Han beklager, at landbrugets repræsentation i kommunalbestyrelserne efter kommunalreformen er dalet så meget, at en urimelig beskatning af grundværdierne ikke har kunnet hindres. Dette har gjort det mere nødvendigt, at produktionsjorden i landbruget fritages for beskatning.

Regeringens kontaktudvalg vedrørende foranstaltninger mod ungdomsnarkomanien anbefaler hurtig gennemførelse af foranstaltninger, der vil koste næsten 42 mill. kr. i anlæg og ca. 19 mill. kr. i årlige driftsudgifter.

5. – Det konservative folkepartis folketingsgruppe vælger Jørgen Langkilde til næstformand efter Asger Jensen. Langkilde vælges med 16 stemmer, Poul Schlüter får 14, og 2 stemmesedler er blanke. Til formand genvælges Ib Stetter og til politisk ordfører Erik Haunstrup Clemmensen.

6. – Folketinget konstituerer sig ved under aldersformanden Aksel Larsen's ledelse at genvælge Karl Skytte (rv) som formand, Kaj Andresen (s), Hanne Budtz (kf), Simon From (v) og Morten Lange (sf) som henholdsvis 1., 2., 3. og 4. næstformand.

Statsminister Hilmar Baunsgaard giver derefter den i grundloven omhandlede redegørelse for rigets almindelige stilling og de af regeringen påtænkte foranstaltninger. Han udtaler, at skal Danmark fortsat være et velstandssamfund med en høj, stabil beskæftigelse, må vi supplere penge- og finanspolitikken med en indkomstpolitik.

7. – Handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag til lov om prisstop (se 22/9). Forslagets bestemmelser finder anvendelse også på offentlige virksomheders priser og takster, medmindre de fastsættes ved lov eller i henhold til lov skal godkendes af finansudvalget. 1. behandling finder sted umiddelbart efter fremsættelsen, og lovforslaget vedtages 9/10 enstemmigt med 131 stemmer (regeringspartierne plus s), medens 12 (sf, vs og komm) undlader at stemme. Ved 2. behandling forkaster regeringspartierne to socialdemokratiske ændringsforslag, hvorefter lavere råvarepriser skal medføre nedsættelse af udsalgsprisen, og regeringen inden udgangen af november skal fremlægge forslag om den lovgivning, der skal afløse prisstoploven, når denne udløber med udgangen af februar 1971. Erling Dinesen (s) udtaler ved 2. behandling som begrundelse for det sidstnævnte ændringsforslag, at arbejdsmarkedets parter ellers kommer til at forhandle med bind for øjnene, og

at lønmodtagerne risikerer, at opnåede forbedringer går tabt ved indledningen til den nye overenskomstperiode.

Handelsministeren fremsætter desuden forslag om ændring af lov om Danmarks Erhvervsfond, hvorefter den beløbsramme, inden for hvilken eksportkreditrådet kan give garantier, forhøjes fra 6,5 til 8,5 milliarder kr. Det oplyses, at eksportkreditrådets totale forpligtelser pr. 31/7 udgjorde 6,193 milliarder kr. Endvidere fremsætter handelsministeren forslag om ændring af lov om foranstaltninger mod olieforurening af havet. Forslaget bemyndiger ministeren til at forbyde udkastning af affald fra danske skibe overalt og fra alle skibe i dansk territorialfarvand. En anden ændring går ud på at indføre totalt forbud mod udtømning af olie i danske farvande. Lovforslaget vedtoges enstemmigt 22/1 1971.

Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om ændring af lovene om folke-, invalide- og enkepension samt omsorgsloven for invalide- og folkepensionister. Ved de foreslåede ændringer indregnes det midlertidige tillæg som følge af momsforhøjelsen (se 15/5) i pensionernes grundbeløb. Lovforslagene vedtages enstemmigt 29/10.

Indenrigsminister H. C. Toft fremsætter forslag til lov om udskrivning af skat til amtskommunen (se 20/5), forslag om ændring af lov om beskatning til kommunerne af faste ejendomme, hvis hovedpunkt er ophævelse fra og med skatteåret 1972–73 af den amtskommunale ejendomsskyld (provenu for tiden ca. 35 mill. kr.), der også efter inddragningen af de tidligere købstadkommuner under amtskommunen alene påhviler de tidligere sognekommuner, samt forslag om forlængelse for et år af lov om erhvervsskattens afløsning i visse kommuner og fikseringen af de økonomiske udligningstilsvar, der betales af Frederiksberg og Gentofte til Københavns kommune, idet det findes uheldigt at foretage indgreb i de bestående ordninger, forinden hovedstadsreformudvalget har sluttet sit arbejde. Indenrigsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om apotekervæsenet (vedrørende afgift til og tilskud fra apotekerfonden) og forslag til lov om beholdere til øl og læskedrikke, der giver ministeren bemyndigelse til at træffe foranstaltninger med henblik på at begrænse anvendelsen af engangsemballage til de nævnte varegrupper, begrundet i ønsket om at forebygge sundhedsfare, forurening af omgivelser og ulempe for renovationsvæsenet.

Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter en række lovforslag. Forslag til lov om Københavns luftfartsvæsen (se 27/5) og forslag om begrænsning af refusion i henhold til lov om tilskud til offentlige veje (se 1/6) er genfremsættelser. Forslag til lov om indskrænkning af driften på og evt. senere nedlæggelse af en række statsbanestrækninger og færgefarten Glyngøre-Nykøbing Mors går ud på at nedlægge 4 statsbanestrækninger med i alt 141 km spor og standse persontrafikken på 8 strækninger med i alt 253 km spor og på Glyngøre-Nykøbing overfarten. Den samlede nettogevinst ved de foreslåede foranstaltningers gennemførelse vil på længere sigt andrage ca. 12 mill. kr., herunder en reduktion af statsbanernes personale på ca. 300 mand. Forslag om ændring af statsbaneloven bemyndiger ministeren til at lade nedsætte kommissioner til undersøgelse af jernbaneulykker, og et lovforslag angår dækning af privatbanernes pensionsforpligtelser. Endelig fremsætter ministeren forslag om ophævelse af loven af 14/8 1946 om foranstaltninger til sikring af Limfjordstangerne, Thyborøn havn og Thyborøn kanal. Der er til dato udført anlægsarbejder for omkring 30 mill. kr., men den mest omfattende del af sikringsarbejdet, nemlig dæmningsanlægget tværs over kanalen med indbygget skibsfartssluse og gennemstrømningssluse, samt to dækmoler til beskyttelse af indsejlingen til kanalen fra havet, er ikke udført. Udførelsen af disse anlæg ville i 1970-priser koste ca. 200 mill. kr. Fra vandbygningsteknisk sagkyndig side er der rejst tvivl

om rigtigheden af den bedømmelse af situationen, der lå til grund for loven af 1946, og til grund for lovforslaget ligger en betænkning afgivet i august 1967 af det i 1957 nedsatte Thyborønudvalg.

Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til toldlov, der i forhold til det i foråret fremsatte (se 3/4) kun indeholder mindre ændringer. Engangstabet for statskassen i finansåret 1971–72 ved indførelsen af toldkredit og kredit med betalingen af importmomsen anslås nu til 450 mill. kr. mod i april 120 mill. kr. på grund af forhøjelsen af importmomsen til 15 pct. Finansministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af forskellige lovbestemmelser om forbrugsafgifter og forslag til lov om afgift af benzin. Ændringerne er konsekvensændringer af toldlovsforslaget. Andre finansministerielle lovforslag er: Forslag om ændring af ligningsloven, hvorved de procenter, der skal anvendes ved beregning af lejeværdien af enfamiljeshuse, fastsættes for årene 1972 og 1973, de sidste 2 år, der omfattes af boligforliget i 1966. Forslag om ændring af lov om tipning går ud på, at der af de tipsmidler, der ifølge tipsloven skal anvendes til idrættens fremme, gives Danmarks olympiske Komité et tilskud på 1/2 mill. kr. årligt, medens komiteen hidtil har fået overskuddet af ekstraordinære tipninger. Ved forslag til lov om beskatningen af pensionsordninger m. v. tilsigtes en samlet revision af reglerne om de skattemæssige vilkår for pensionsordninger, livsforsikringer, indekskontrakter m. v., og det skal således afløse den gældende lov om renteforsikringer m. v. En reel ændring er, at afgiften ved ophævelse af skattebegunstigede opsparingsordninger i utide forhøjes fra 25 til 35 pct. af udbetalingen. I de tilfælde, hvor en afgiftsprocent på 35 vil være utilstrækkelig til at forhindre, at ordningen alene eller hovedsagelig benyttes for at skaffe sig et skattefradrag, foreslås en tillægsskat, som skal betales, når indtægten i ophævelsesåret med tillæg af udbetalingen er så høj, at grænsebeskatningsprocenten overstiger 35.

Justitsminister Thestrup fremsætter forslag om ændring af borgerlig straffelov (forbud mod propaganda for krig og mod racediskrimination m. v.) og forslag til lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m. v., hvis vedtagelse vil gøre det muligt for Danmark at ratificere FN-konventionen af 16/12 1966 om borgerlige og politiske rettigheder og FN-konventionen af 21/12 1965 om afskaffelse af alle former for racediskrimination. Der fastsættes straf af bøde, hæfte eller fængsel i indtil 2 år for den, som driver propaganda for at ophidse til angrebskrig, eller som offentligt truer, håner eller på anden måde diskriminerer personer på grund af race, hudfarve, national eller etnisk oprindelse eller tro. Lovforslaget om forbud mod forskelsbehandling skal hindre diskriminering inden for erhvervsmæssig eller almennyttig virksomhed. Justitsministeren fremsætter endvidere forslag til lov om udlevering til andet nordisk land i anledning af visse beslutninger om forsorg eller behandling. Forslaget er et led i en fællesnordisk lovgivning, som allerede er gennemført i Norge og Sverige. Justitsministeren fremsætter endelig forslag om ændring af borgerlig straffelov (fremmede straffedommes retskraft) og det dermed sammenhængende forslag til lov om fuldbyrdelse af europæiske straffedomme. Også dette lovforslag er et led i en forventet nordisk fælleslovgivning, som vil muliggøre ratifikation af den europæiske konvention om straffedommes internationale retsvirkninger. Konventionen bygger på det princip, at hjemlandet, når det overtager fuldbyrdelsen, skal godkende den bevisbedømmelse, der er sket i domslandet. Derimod skal hjemlandets domstole fastsætte en ny sanktion i overensstemmelse med de love og den praksis, der gælder i hjemlandet, idet den nye straffastsættelse ikke må være strengere end den oprindelige sanktion. Lovforslaget åbner også mulighed for at indgå aftaler med ikke-konventionslande, og ministeren oplyser, at der på embedsmandsplan er opnået enighed om en dansk-spansk aftale, der i alt

væsentligt følger den europæiske konvention.

8. – Under folketingets åbningsdebat, hvor Knud Enggaard debuterer som venstres ordfører, bemærker den socialdemokratiske ordfører Per Hækkerup, at et valg nu ikke ville løse problemerne, og finansminister Poul Møller taler om Per Hækkerups »blide toner og milde blikke«.

Undervisningsminister Helge Larsen fremsætter forslag til lov om forskningscentret ved Hørsholm (se 28/5).

Centralorganisationen af metalarbejderes overenskomstkrav godkendes på et formandsmøde. Retningslinjerne er: 4 ugers ferie, alternativt 40 timers arbejdsuge, forhøjelse af feriepengene til 10 pct., lige løn for mænd og kvinder derved, at tillæg og mindsteløn bliver ens, forhøjelse af mindstebetalingssatserne, 6 måneders opsigelse for tillidsmænd, funktionærstatus for visse grupper, faglig voldgift mod usaglige afskedigelser, afskaffelse af mesterlæren, 1. maj fridag, 40 timers uge på 2. og 3. skift.

13. – Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag til lov om Danmarks Forvaltningshøjskole (se 6/5). Forslaget vedtages enstemmigt med 96 stemmer 29/1 1971, 1 medlem undlader at stemme.

Færdselssikkerhedskommissionen afgiver betænkning. Et flertal går ind for, at man bevarer systemet med lokale fartbegrænsninger, hvor forholdene tilsiger det, men vil ikke genindføre faste fartgrænser.

16. – I et møde med statsministeren og andre medlemmer af regeringen afgiver Dansk Arbejdsgiverforening og LO en fælles erklæring om, at de inden 8/12 i et fælles udvalgsarbejde vil foretage en indgående analyse af de overenskomstkrav, som forventes at blive af generel karakter (se 2/10). Fælleserklæringen accepterer i princippet målsætningen for den indkomstpolitik, der er lagt op til (se 22/9). Regeringen på sin side giver tilsagn om, at den vil fremskynde forhandlingerne med de offentligt ansatte, således at der opnås samtidighed med det private arbejdsmarked med hensyn til nye aftaler. Statsministeren giver ligeledes tilsagn om, at der vil ske en henvendelse til kommunernes organisationer om at optage tilsvarende forhandlinger med de ansatte i kommunerne, og han oplyser, at regeringen over for de offentligt ansatte vil skitsere en ordning til afløsning af den helautomatiske pristalsregulering.

19. – Voldgiftsretten i fiskerikonflikten (se 24/8) afsiger med 5 stemmer mod 2 en kendelse, hvorefter både hovedkonflikten mellem DASF og fiskeskipperne og sympatikonflikterne vendt imod fiskeriindustrien og andre arbejdspladser er lovlige. Retten afviser de to fiskeriforeningers påstand om, at strejkerne ville være ulovlige, fordi de ikke er arbejdsgiver-, men brancheorganisationer uden beføjelser til at slutte overenskomster for medlemmerne. Forbundsformand Anker Jørgensen erklærer, at DASF endnu engang vil forsøge en fordragelig løsning af problemerne.

20. – Hanne Reintoft (komm.) fremsætter forslag til lov om ophævelse af arbejdsretten.

22. – Erling Dinesen (s) fremsætter forslag om ændring af lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer (udvidelse af lovens område, forlængelse af visse opsigelsesfrister samt begrænsning af adgangen til at indgå konkurrenceklausul m. v.). 1. behandling 17/11 sammen med regeringsforslag fremsat 4/11.

Morten Lange (sf) fremsætter på egne og socialdemokraten Orla Møllers vegne forslag om ændring af lov om universiteternes styrelse. Anledning er den strid, der er opstået ved, at studenterrådet ved Københavns universitet har nægtet at bøje sig for de regler om valgmåden ved valg af studenterrepræsentanterne i universitetets ledende organer, som undervisningsminister Helge Larsen har fastsat i overensstemmelse med styrelseslovens principper,

således som de er uddybet i folketingsudvalgets betænkning om styrelsesloven. Forslaget går ud på, at der i overgangsperioden kan udpeges studenterrepræsentanter uden strengt hensyn til de i loven fastsatte principper, og forslaget tilsigter endvidere, at der skal forhandles mellem minister, studenterråd og universitetets rektor.

På et gruppe repræsentantskabsmøde i Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund udformes kravene ved de forestående overenskomstforhandlinger: 40 timers arbejdsuge, 4 ugers ferie, en mindsteløn på 564 kr. om ugen, ligeløn for mænd og kvinder, højere løn til ungarbejdere, pristalsregulering med 35 øre i timen for hver 3 points stigning, afskedigelsesløn, større sikkerhed mod uberettiget afskedigelse, uddannelsesfond samt kortere arbejdstid og højere betaling for skifteholdsarbejde.

23. – Venstresocialisterne indleder en 3 dages kongres. Af beretningen fremgår det, at antallet af partimedlemmer nu er ca. 1700 mod ca. 2300 for et år siden. Heraf havde dog kun henholdsvis 1030 og 1278 betalt deres kontingent. På kongressen nedsættes et udvalg til at revidere partiprogrammet og en arbejdsgruppe, der skal analysere markedspolitikken.

24. – Kvindeligt Arbejderforbunds overenskomstkrav er: Samme mindsteløn for mænd og kvinder og lige løn for lige arbejde, 4 ugers ferie, 40 timers arbejdsuge, uddannelsesfond, afskedigelsesløn, dyrtidsportioner på 35 øre, forhøjelser på bonus og akkord, højere løn til ungarbejdere, styrkelse af tillidsmændenes stilling og længere opsigelsesfrist.

Beklædningsarbejderforbundet mener, at laveste ugeløn bør være på 600 kr.

27. – Finn Christensen (s) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om midlertidigt stop for udstedelse af arbejdstilladelser til gæstearbejdere. 1. behandling finder sted 10/11, efter at der allerede, nemlig fra midnat 6/11, er indført stop for arbejdstilladelser, dog således at der er mulighed for at dispensere fra forbudet i særlige tilfælde.

28. – Hanne Reintoft (komm) fremsætter forslag til en folketingsbeslutning, hvori regeringen »med henblik på afkriminalisering af hjemmeværnet« opfordres til at lade foretage en undersøgelse af dets medlems- og ledelsesforhold. Ved 1. behandling 18/11 afviser forsvarsminister Ninn-Hansen forslaget som fordrejet, forsimplet og forvrøvlet, og Kjeld Olesen (s) foreslår på socialdemokratiets og regeringspartiernes vegne en dagsorden, der tager afstand fra forslagets nedsættende vurdering af hjemmeværnet. Dagsordenforslaget vedtages med 121 stemmer, medens 9, sf og Hanne Reintoft, undlader at stemme. Hermed bortfalder en af Morten Lange (sf) foreslået dagsorden, der henstiller til forsvarsministeren at træffe foranstaltninger til hjemmeværnets afskaffelse.

Ved 1. behandling af forslaget om ændring af lov om universiteternes styrelse se 22/10) foreslår Hanne Reintoft (komm) en dagsorden, der bemyndiger undervisningsministeren til at se bort fra de i folketingsudvalgets betænkning indeholdte retningslinjer for valgmåden og opfordrer ministeren til at udforme reglerne således, at der for hvert enkelt universitet tages hensyn til det pågældende studenterråds forslag til valgmåde. Dagsordenforslaget forkastes med 79 stemmer mod 3 (vs og komm), medens 48 (s og sf) undlader at stemme. Ved 3. behandling 5/11 forkastes lovforslaget med 84 stemmer mod 54, 3 undlader at stemme.

Efter et møde med repræsentanter for banker og sparekasser (se 26/8) meddeler Nationalbanken, at den i løbet af den resterende del af indeværende finansår vil tilføre pengeinstitutterne en esktra likviditet på ca. 1,7 milliarder kr. med det formål at hindre en yderligere likviditetsstramning på grund af pengeopsugningen via statskassen i finansårets sidste måneder. For det første vil Nationalbanken som hidtil opkøbe skibskreditfondsobliga-

tioner, men uden samtidig at sælge af sin obligationsbeholdning i øvrigt, dernæst tilbyder den at tilbagekøbe de resterende indlånsbeviser, som bankerne tegnede i 1968, da likviditeten var stor, og endelig vil den frigive ca. 1 milliard kr. af det beløb, som pengeinstitutterne har indsat i Nationalbanken ifølge aftalen om deponering af 30 pct. af indlånsstigningen.

29. – Folketinget færdigbehandler forslag om ændring af lov om erhvervsskattens afløsning i visse kommuner (se 7/10), der vedtages med 134 stemmer mod 3, medens 1 undlader at stemme, og forslag om ændring af statsbaneloven (se 7/10), der vedtages enstemmigt.

30. – Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse vedtager at anbefale følgende krav ved overenskomstforhandlingerne: 2-årige overenskomster, bortfald af den automatiske dyrtidsregulering, fond til samarbejdsfremmende virksomhed, bedre udnyttelse af produktionsapparatet, smidig placering af arbejdstiden, bedre adgang til overarbejde og deltidsarbejde, bortfald af bestemmelser, der hæmmer en rationel produktionstilrettelæggelse.

HK's undersøgelse af medlemmernes overenskomstkrav viser, at 4 ugers ferie er prioriteret højest.

November 1970

3. – Helge Nielsen (s) fremsætter forslag om ændring af lov om boligsikring. Forslaget, der er et led i socialdemokratiets antiinflationsplan (se 13/8) vil genskabe boligsikringens værdi fra 1966 og fastholde den ved pristalsregulering. Helge Nielsen fremsætter endvidere forslag til folketingsbeslutning om langtidsplanlægning af boligbyggeriet, rentesikring, lejerindflydelse, gennemførelse af konsulentordning for lejere, ejerlejligheder, fri bytteret af lejligheder, ophævelse af regler om genudlejningsforhøjelser og støtten til saneringsramte, 1. behandling 12/11 sammen med regeringsforslag om ændring af lov om boligbyggeri.

Hanne Reintoft (komm) fremsætter forslag om ændring af lov om mægling i arbejdsstridigheder (begrænsninger i adgangen til at udsætte arbejdsstandsninger, ændring af afstemningsreglerne på arbejderside og ophævelse af sammenkædningsbestemmelser m. v.). 1. behandling 19/11 sammen med regeringsforslag.

Ved 2. behandling af forslaget om ændring af loven om Danmarks Erhvervsfond (se 7/10) foreslår Sigsgaard (vs) en dagsorden, hvorefter folketinget udtaler, at der ikke af fondens midler eller på anden måde bør ydes nogen form for støtte til eller garantier for dansk eksport til eller investeringer i Sydafrika og de portugisiske kolonier i Afrika. Per Hækkerup (s) henstiller til Sigsgaard at tage dagsordensforslaget tilbage, mod at lovforslaget henvises til udvalgsbehandling, hvilket Sigsgaard går ind på. Ved lovforslagets 3. behandling 16/12 genfremsætter Sigsgaard dagsordenforslaget, der forkastes med 78 stemmer mod 10, medens 43 s. undlader at stemme, og lovforslaget vedtages derefter med 127 stemmer mod 2, medens 2 undlader at stemme.

4. – Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag om ændring af lov om mægling i arbejdsstridigheder. Lovforslaget tilsigter at bringe lovgivningen i overensstemmelse med de nye forhandlingsregler (se 2/10), hvorefter der til forkastelse af et af forligsmanden stillet mæglingsforslag kræves, at over halvdelen af de afgivne stemmer er nej-stemmer, og at nej-stemmerne udgør mindst 35 pct. af samtlige stemmeberettigede. Endvidere fremsætter arbejdsministeren forslag om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer. Der foreslås indført en ny

ydelse kaldet fratrædelsesløn. Retten til fratrædelsesløn indtræder først efter en årrækkes ansættelse og gives kun for en kort periode. Reglerne om efterindtægt ændres således, at en enkemand får efterindtægt efter sin hustru i 3 måneder efter hendes død, hvis hun var funktionær. Af hensyn til invaliders funktionæransættelse gives der endelig ministeren bemyndigelse til at fravige forskellige bestemmelser i loven, som ellers kunne hindre invalideredes beskæftigelse.

Handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag om ændring af lov om velfærdsforanstaltninger for søfarende. Afgiften til handelsflådens velfærdsråd, der udredes af staten, søfolkene og rederne, foreslås forhøjet fra 20 til 40 øre pr. dag for hver søfarende i den danske handelsflåde.

Ivar Nørgaard (s) fremsætter forslag til lov om udlån mod pant i fast ejendom og forslag om ændring af lov om tinglysning. Formålet er at skabe større kontrol med pantebrevsmarkedet og at hindre, at de i foråret vedtagne realkreditlove undermineres. Dette vil man undgå ved at regulere løbetiden, der for lån mod pant i fast ejendom som et led i den almindelige omsætning højst skal kunne være 20 år, ellers højst 10 år. 1. behandling 1/12.

Kai Moltke (løsg.) fremsætter forslag om ændring af lov om mægling i arbejdsstridigheder (ændring af afstemnings- og sammenkædningsreglerne m. v.). 1. behandling 19/11 sammen med regeringsforslag.

5. – Udenrigsminister Hartling fremsætter forslag om ændring af loven om udenrigstjenesten. Efter lovforslaget ændres ministeriets organisatoriske opbygning, således at det kommer til at bestå af 7 mod hidtil 4 afdelinger, hver ledet af en udenrigsråd, nemlig en økonomisk afdeling, en handelsafdeling, en afdeling for internationalt udviklingsarbejde, en politisk afdeling, en retsafdeling, en administrationsafdeling og en presse- og kulturafdeling. Lovforslaget vedtages enstemmigt 16/12.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag om ændring af lov om boligbyggeri. Den betydeligste ændring er den foreslåede rentelåneordning for det almennyttige byggeri til afløsning af rentesikringsordningen. I forslaget findes et nyt kapitel, som omfatter reglerne om støtte til tilvejebringelse af kollegier, således at kollegiebyggeriet hermed går ind under lov om boligbyggeri. En tredje nydannelse i lovforslaget er bestemmelser om lån til opførelse af bebyggelser, der fortrinsvis skal stå til rådighed for enlige boligsøgende, herunder fremmedarbejdere, der tilflytter et område med henblik på beskæftigelse. Hertil kan der i hvert finansår ydes statslån på gnstl. 10 mill. kr.

Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag om ændring af lov om udbygning af det storkøbenhavnske S-banenet og om forarbejder for tunnelbaneanlæg i København og Frederiksberg. Efter forslaget skal Hareskovbanen føres direkte fra Emdrup ind til Svanemøllen uden om København L. Forslaget vedtages enstemmigt 5/2 1971 med 126 stemmer; 1 medlem undlader at stemme.

Hanne Reintoft (komm) fremsætter forslag om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene og forslag om ændring af lov om boligbyggeri samt forslag om ændring af lov om leje. 1. behandling 12/11 sammen med regeringsforslag om ændring af lov om boligbyggeri.

Dansk Typografforbund har ved en urafstemning med 5673 stemmer mod 3256 vedtaget, at forbundet skal genindmeldes i LO, som det forlod i 1965.

6. – Regeringen repræsenteret ved statsminister Baunsgaard, lønningsminister Hastrup og fg. økonomiminister Henry Christensen fremlægger i et møde med repræsentanter for de statsansattes organisationer sit oplæg til nye overenskomster (se 16/10). Lønstigningen, der i de senere år har været på 10–12 pct., bør i de kommende 2 år ikke overstige den normale årlige fremgang i produktionens effektivitet, 3 1/2–4 pct. Hvis januarpristallet 1971 udløser en dyrtidsportion i for-

året 1971, må såvel den som forårets efterslæbsjustering holdes inden for de 4 pct. Regeringen ønsker den automatiske dyrtidsregulering afløst af en ordning til sikring af udsatte gruppers realløn. Hvis den faktiske prisudvikling på afgørende måde afviger fra den forudsatte, så pristallet fra januar til juli stiger med mindst 3 points, optages der forhandling på grundlag af prisudvikling, lønudvikling og samfundets almindelige stilling om en lønjustering i efteråret 1971 henholdsvis 1972. For personalegrupper med bevægeligt lønsystem modregnes eventuel lønudvikling i overenskomstperioden i justeringen. Hvis det ikke er muligt at opnå enighed mellem staten og de statsansattes personaleorganisationer om omfanget af justeringerne, afgøres spørgsmålet af et paritetisk sammensat nævn. Tjenestemandspensionerne dyrtidsreguleres som hidtil. Oplægget får en negativ modtagelse fra lønmodtagerorganisationernes side. Arbejdsgiverforeningens formand Leif Hartwell finder forslaget om afgørelse af uenighed ved et paritetisk nævn tiltalende og ser det gerne overført til det private arbejdsmarked, derimod synes han, at forslaget om en årlig lønstigning på 3 1/2–4 pct. er for large.

Bolig- og lønningsminister Hastrup oplyser, at han før forhandlingerne med tjenestemandsorganisationerne, men uden forbindelse hermed, over for statsministeren har fremsat ønske om at blive aflastet for lønningsministeriet, men blev aflastet på den måde, at han ikke længere er regeringens sekretær, en post, der er overtaget af kirkeminister Fog Pedersen, desuden er regeringens lønningsudvalg blevet aktiviseret.

7. – Ved lagtingsvalget på Færøerne går folkeflokken og sambandspartiet tilbage i stemmer, men den eneste forskydning i lagtingets sammensætning består i, at det republikanske parti – tjodveldisflokken – erobrer et mandat fra folkeflokken. De enkelte partiers stemme- og mandattal er: Socialdemokratiet 4904 (1966: 4757) stemmer og 7 (7) mandater, tjodveldisflokken 3962 (3511) stemmer og 6 (5) mandater, sambandspartiet 3922 (4156) stemmer 1 og 6 (6) mandater, folkeflokken 3617 (3802) stemmer og 5 (6) mandater, selvstyrepartiet 1010 (865) stemmer og 1 (1) mandat og fremskridtspartiet 637 (485) stemmer og 1 (1) mandat. Partierne bag det nuværende landsstyre, socialdemokratiet, sambandspartiet og selvstyrepartiet har tilsammen ligesom før valget 14 af i alt 26 mandater i lagtinget.

10. – Erling Dinesen (s) fremsætter forslag til lov om lønmodtagernes garantifond, som skal udbetale arbejdere og funktionærer deres tilgodehavende løn eller feriegodgørelse i forbindelse med konkurser, betalingsstandsninger eller virksomhedslukninger af andre grunde. Midlerne skaffes til veje ved, at samtlige ATP-registrerede arbejdsgivere årligt betaler et bidrag på 7 kr. pr. beskæftiget lønmodtager, der er fyldt 18 år, i alt ca. 8 mill. kr. årligt. 1. behandling 2/12.

11. – En forespørgselsdebat om markedssituationen slutter med, at folketinget vedtager en dagsorden, der bekræfter den af tinget 11/5 1967 vedtagne dagsorden, hvorefter regeringen bemyndiges til at genoptage forhandlinger om dansk medlemskab af EEC sammen med Storbritannien, og hvori der udtryktes forventning om, at også de øvrige skandinaviske lande løser deres samarbejdsforhold med EEC. Folketinget beklager imidlertid stærkt, at Nordek-traktaten ikke blev ført ud i livet og opfordrer regeringen til at styrke bestræbelserne for videst muligt nordisk samarbejde og samordnet optræden. For denne dagsorden stemmer regeringspartierne og s imod sf og de små partier på venstre fløj. Med vedtagelsen af denne dagsorden bortfalder et dagsordensforslag af sf om at trække Danmarks ansøgning til EEC tilbage, fordi dansk tilslutning ville umuliggøre en virkelig udbygning af det nordiske samarbejde og være et alvorligt slag mod folkestyret, samt en af vs foreslået dags-

orden om at nedsætte et oplysningsråd til at klarlægge og oplyse for og imod tilslutning til EEC. I sin redegørelse giver markedsminister Nyboe Andersen udtryk for, at man inden sommerferien 1971 vil have klarhed over, om forhandlingerne med EEC denne gang lykkes eller ej, og at traktatkomplekset vil kunne ligge klart ved årsskiftet 1971–72. Statsminister Baunsgaard afviser en udtalelse af Morten Lange (sf) om, at Nordek-planens stranding skyldtes den danske regerings dobbeltspil og ikke den finske regering, som et stykke historieforfalskning.

De statsansattes organisationer, foruden LO, FTF, akademikernes samarbejdsudvalg, statstjenestemændenes og lærernes fællesudvalg og arbejdslederne, erklærer i en fælles resolution, at man ikke afviser, at der må findes veje, der også kan berøre de offentligt ansatte, til at løse de aktuelle økonomiske problemer, men man er enig om ikke at acceptere den automatiske dyrtidsregulerings afskaffelse og oprettelsen af et lønnævn (se 6/11), der betegnes som tvungen voldgift, og man henstiller, at andre lønmodtagerorganisationer indtager samme holdning.

Minister for Grønland A. C. Normann fremsætter forslag til lov for Grønland om erhvervsmæssig uddannelse. Efter forslaget oprettes der en særlig direktion til varetagelse af erhvervsuddannelsen.

Morten Lange (sf) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om nedlæggelse af hjemmeværnet. 1. behandling 25/11.

12. – Ømann (sf) fremsætter forslag om ændring af ligningsloven. I løbet af 10 år skal man nå frem til, at det er uden betydning for opgørelsen af den skattepligtige indtægt, om skatteyderen har egen bolig i et en- eller tofamiljeshus eller ejerlejlighed, og renter af gæld, som skatteyderen stifter efter 1/1 1971, kan kun fradrages, for så vidt det drejer sig om lån til brug i den pågældendes erhvervsvirksomhed. 1. behandling 1/12.

15. – Det konservative folkepartis 3 dages landsmøde i Odense slutter. På mødet vedtages partiets program for 70'erne, der er blevet betegnet som »et skridt til venstre«, efter lang debat med overvældende flertal. Blandt de vedtagne ændringsforslag er ét, der går ud på, at borgmestre, rådmænd og folketingsmænd kun bør beklæde én post i offentlige råd. Partiets formand, justitsminister Knud Thestrup, siger i sin tale, at man hverken vil tilbage til tidligere stadier eller blive stående på det nuværende. Finansminister Poul Møller indleder den politiske diskussion, og forsvarsminister Ninn-Hansen fastslår på mødets sidste dag, at oppositionen ikke får sit ønske om valg denne vinter opfyldt, og at det konservative folkeparti ikke kan tænke sig et »lov og orden« valg.

17. – Gunhild Due (sf) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om indførelse af lige løn for kvinder og mænd ad lovgivningens vej i løbet af perioden 1972–1976. 1. behandling 16/12.

19. – Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag om ændring af postloven, til dels foranlediget af ændringer i de internationale bestemmelser på verdenspostkonferencen i Tokyo 1969. Der indføres flere vægtgrænser, og der foretages takstforhøjelser for de tungere forsendelser, desuden søger ministeren bemyndigelse til at fastsætte en særlig takst for breve og tryksager, hvis format afviger fra det normale. Ministeren søger også bemyndigelse til i fremtidigt boligbyggeri at kræve brevkasser opsat ved indgangen, således at der kan spares personale til udbringning af posten. Takstforhøjelserne anslås at ville give 30 mill. kr. mere i årlig indtægt.

20. – Forslaget om ændring af lov om tipning (se 7/10) vedtages enstemmigt i ændret affattelse.

20. – Sigsgaard (vs) fremsætter forslag om ændring af lov om skattemæssige afskrivninger m. v., forslag om ændring af lov

om skattemæssig opgørelse af varelagre, forslag om ophævelse af lov om investeringsfonds og forslag om ophævelse af lov om indskud på investeringskonto. De to første forslag går ud på at afskaffe reglerne om forskudsafskrivning på skibe, alle skattemæssige afskrivninger på bygninger, forskudsafskrivningerne på visse anskaffelser af maskiner og bygninger og – i løbet af 2 år – nedskrivningerne på varelagre og varepartier, der er indkøbt på bindende kontrakt. 1. behandling 4/12.

På et møde med statstjenestemændenes organisationer udtaler lønningsminister Hastrup, at lønnævnet (se 11/11) ikke er noget kardinalpunkt for regeringen.

24. – Kirkeminister Arne Fog Pedersen fremsætter forslag til lov om afhjælpning af præstemangelen. Der foreslås indført en nødpræsteuddannelse, som skal være åben for personer med seminarieuddannelse eller tilsvarende uddannelse.

Kjeld Olesen (s) fremsætter forslag om ændring af lov om forsvarets organisation og forslag om ændring af lov om forsvarets personel (se 16/4 og 2/9. 1. behandling 8/12.

25. – Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om ændringer i folke- og invalidepensionslovene samt i lov om børne- og ungdomsforsorg. Forslagene er et led i regeringens sparebestræbelser og går ud på, at alderstillægget til pensionister over 80 år ophæves, for så vidt angår pensionister, der fylder 80 år efter 1/4 1971, at arbejdsgiverbidraget til invalideforsikringsfonden forhøjes fra 21 til 31 kr. pr. helårsarbejder samt nedsættelse af statstilskudsprocenter til daginstitutioner, hvilket medfører forhøjelse af forældrebetalingen, men for at yde mindrebemidlede kompensation er det hensigten at forhøje de indtægtsgrænser, der lægges til grund for bevilling af friplads. Når alderstillægget over en årrække er bortfaldet, vil besparelsen udgøre 50–55 mill. kr., forhøjelsen af arbejdsgiverbidraget vil indbringe ca. 12 mill. kr. årligt, og de foreslåede ændringer af børneforsorgsloven vil medføre en besparelse for statskassen på ca. 50 mill. kr. årligt.

Justitsminister Thestrup fremsætter forslag om ændring af lov om pas til danske statsborgere. Herefter forhøjes gebyret for udstedelse af pas fra 20 til 75 kr. Til personer under 18 år udfærdiges pas, der kun gælder i indtil 5 år. For disse pas vil gebyret blive forhøjet fra 10 til 25 kr.

Jens Kampmann (s) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om bekæmpelse af forurening. Forslaget er i det væsentlige en genfremsættelse (se 31/10 1969). 1. behandling 15/12.

Parterne i jernindustrien når til enighed om de specielle overenskomstspørgsmål, medens de generelle går videre til forhandling mellem hovedorganisationerne. Forbundsformand Hans Rasmussen udtaler, at parterne havde vilje til at finde en løsning også her, men hovedorganisationernes fastholden ved henholdsvis dyrtidsreguleringens afskaffelse og forbedring gjorde det umuligt at få realitetsforhandlingerne igang om de generelle spørgsmål.

LO's formand Thomas Nielsen udtaler, at han vurderer det sådan, at LO ikke skriver under på et mæglingsforslag i denne omgang, hvis det ikke indeholder en forbedring of dyrtidsreguleringen, en væsentlig lønforbedring for lavtlønsgrupperne, herunder kvinderne, og 4 ugers ferie.

26. – Der føres i folketinget en længere debat på grundlag af en forespørgsel fra Aksel Larsen (sf) om, hvilke oplysninger statsministeren kan give om den af regeringen planlagte indkomst- og lønpolitik. Efter statsministerens svar foreslår Aksel Larsen en dagsorden, hvorefter folketinget konstaterer, at regeringens økonomiske politik er slået fejl, at regeringens sparеforslag er udtryk for panik, og at dens påtænkte indgreb mod lønmodtagerne er uantagelige. Også den socialdemokratiske ordfører Erling Dinesen fremsætter dags-

ordensforslag, der tager afstand fra regeringens planer om afskaffelse af dyrtidsreguleringen og indførelse af tvungen voldgift samt advarer regeringen imod at gribe ind i de overenskomstforhandlinger, der er igang, og opfordrer regeringen til at foranledige dagsordenen af 15. maj trukket tilbage. Ingen af de to dagsordensforslag kommer dog til afstemning, idet Langkilde (kf) på regeringspartiernes vegne fremsætter dagsordensforslag, hvorefter tinget tager statsministerens redegørelse til efterretning og opfordrer regeringen til at fortsætte de indledte indkomstpolitiske forhandlinger, og dette vedtages med 79 stemmer mod 64, hvorefter de andre dagsordensforslag er bortfaldet.

Undervisningsminister Helge Larsen fremsætter fire lovforslag, der i hovedsagen er led i regeringens sparebestræbelser. Forslag om ændring af lov om folkeskolen går ud på at ophæve tilskud til kommunerne til dækning af deres udgifter ved folkeskolebyggeri. Forslag om ændring af lov om uddannelse af lærere til folkeskolen ophæver pligten for seminarierne til at tilbyde studerende kursus eller studiekredse til frilæsning. Forslag om ændring af lov om fritidsundervisning m. v. indfører deltagerbetaling i aftenskolen, aftenhøjskolen og studiekredse. Forslag om ændring af lov om gymnasieskoler og studenterkursus giver hjemmel til at afvikle realafdelingen ved gymnasieskolerne og til at indføre punktvis regulering af adgangen til visse universitetsstudier. Det sidstnævnte lovforslag vedtages enstemmigt 5/2 1971.

Undervisningsministeren fremsætter endvidere forslag til folketingsbeslutning om Danmarks opsigelse af konventionen af 14/6 1962 vedrørende oprettelsen af en europæisk rumforskningsorganisation (ESRO). Begrundelsen er, at Danmark trods årlige bidrag på nu over 10 mill. kr. ikke har fået et rimeligt videnskabeligt og teknologisk udbytte af samarbejdet. Forslaget vedtages enstemmigt 17/12. Ifølge folketingsudvalgets betænkning vil der, før Danmark gør sin opsigelse effektiv, blive lejlighed til at overveje den endnu en gang i forbindelse med overvejelser om prioriteringen af samtlige forskningsbevillinger.

Niels Mørk (s) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om de anerkendte sygekassers adgang til at yde tilskud til kiropraktisk behandling. Forslaget opfordrer regeringen til at fremsætte lovforslag, hvorefter nydende medlemmer af statsanerkendte sygekasser får ret til at yde tilskud til behandling, som gives af kiropraktorer, der er godkendt af Dansk Kiropraktor-Råd, uden at lægehenvisning er fornøden. 1. behandling 22/1 1971.

27. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til finanslov for 1971–72 og fremlægger samtidig budgetoverslag for de tre følgende finansår. Finanslovforslaget balancerer med 36,7 milliarder kr. og viser et kasseoverskud på 3,6 milliarder. Af hensyn til kommunernes likviditet vil regeringen rykke udbetalingen af vejrefusionerne frem fra april 1971, altså finansåret 1971–72, til februar 1971, dvs. finansåret 1970–71. Omlægningen medfører, at kasseoverskuddet i 1970–71 reduceres med godt 600 mill. kr. og i 1971–72 forøges med det samme beløb. Der indtræder således fra 1970–71 til 1971–72 en stigning i kasseoverskuddet på ca. 1,2 milliarder som følge af denne fremrykning af refusionerne, hvilket viser, hvor varsom man skal være med at drage finanspolitiske konklusioner af de årlige udsving i kasseoverskuddet, og der er grund til at dreje den finanspolitiske debat væk fra dette begreb, som nu i årrække har stået i centrum. Finansministeren tilføjer, at den økonomiske debat ville vinde afgørende ved at sætte det offentliges udgiftspolitik i centrum. Regeringen har med finanslovforslaget og budgetoverslagene samt de deri indbyggede spareforslag lagt op til en sådan diskussion.

Kulturminister K. Helveg Petersen fremsætter forslag om ændring af lov om folkebiblioteker m. v. Efter forslaget nedsættes statens tilskud til bibliotekerne fra de nu-

værende 45 pct. af de tilskudsberettigede driftsudgifter indtil 275.000 kr. og 30 pct. af driftsudgifterne ud over dette beløb til henholdsvis 40 og 27 pct.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag om ændring af lov om boligsikring. Efter forslaget nedsættes statens refusion af kommunernes udgifter til boligsikring fra 2/3 til halvdelen.

Landbrugsminister Henry Christensen fremsætter forslag om ændring af lov om oprettelse af arbejderboliger på landet. Forslaget, der, ligesom de to foregående, er et led i regeringens sparebestræbelser, går ud på, at lån af statskassen til opførelse af arbejderboliger afløses af en ordning, hvorefter statens støtte fremtidig skal ydes dels i form af statsgaranti, dels i form af boligdriftslån.

29. – Socialistisk folkeparti afslutter sit 2-dages landsmøde. I en udtalelse fra mødet hedder det, at det efter et valg vil være sf's betingelse for at støtte en anden regering, at denne afbryder forhandlingerne om optagelse i Romtraktatens fællesmarked, og i en anden udtalelse kræver sf samfundsledelse af Nationalbanken, forretningsbankerne og forsikringsselskaberne, og at sparekassernes udlån skal samordnes med den øvrige kreditgivning. Efter mødets afslutning siger Sigurd Ømann, der er genvalgt til partiets formand uden modkandidat, at sf ikke har til hensigt at spænde et sikkerhedsnet ud under en socialdemokratisk regering. Folketingsmand Gert Petersen får ved valget til hovedbestyrelse det største stemmetal af alle, 104 stemmer af 127 mulige.

December 1970

1. – Udenrigsminister Hartling fremsætter forslag om ratifikation af den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder og den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder med tilhørende valgfri protokol, vedtaget på FN's generalforsamling 16/11 1966 og underskrevet af Danmark 20/3 1968.

Indenrigsminister H. C. Toft fremsætter forslag om ophævelse af revisionsbestemmelser vedrørende lov om euforiserende stoffer og borgerlig straffelovs § 191 (om indtil 6 års fængsel for grove tilfælde af indsmugling, handel med og anden udbredelse af narkotika, herunder hash). Lovforslaget betyder afvisning af de krav, der nu og da fra forskellig side rejses om legalisering af hash, og ved 1. behandling 17/12 får dette standpunkt tilslutning fra de politiske partiers ordførere med undtagelse af Kjær Rasmussen (vs).

2. – Minister for teknisk samarbejde med udviklingslandene K. Helveg Petersen fremsætter forslag til lov om internationalt udviklingssamarbejde. Det foreslås bl. a., at der fremtidig en gang om året for folketinget fremlægges en plan over bevillinger til bistandssamarbejde for en 5-årig periode, således at den gældende 5-års plan for hvert forløbet år korrigeres og forlænges med et år.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag til lov om statens byggevirksomhed m. v. Gennem udbygning og etablering af særlige byggeadministrationer, der dækker en betydelig andel af den statslige byggevirksomhed, skal boligministeriet aflastes for disse konkrete sager for at få mulighed for først og fremmest at arbejde med generelle forskrifter og retningslinjer for statens virksomhed som bygherre og som lån- og tilskudsgiver til byggeriet.

I sin egenskab af minister for statens lønnings- og pensionsvæsen fremsætter Hastrup forslag til lov om kongelig udnævnelse og åremålsansættelse af visse tjenestemænd. Forslaget er en udløber af tjenestemandsreformen i 1969. Hvad angår det første punkt, er forslaget en genfremsættelse (se 28/5). Åremålsansættelse sker

for 3–6 år, men genansættelse kan finde sted. Åremålsansættelse sker til højere løn end ved varig ansættelse og med et pensionstillæg.

3. – Justitsminister Thestrup fremsætter forslag om ændring af retsplejeloven. Forslaget skal gøre det muligt administrativt at gennemføre en forhøjelse af ydelserne til nævninger, domsmænd og vidner, der hidtil har været fastsat i selve loven og i dag udgør 10 kr. pr. dag til vidner og 50 kr. til lægdommere. Hvis forslaget vedtages, er det hensigten at forhøje beløbet til henholdsvis 20 og 125 kr. Lovforslaget indeholder videre bestemmelser, der skal sikre, at den danske retsplejelov fuldt ud er i overensstemmelse med FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder.

Landbrugsminister Henry Christensen fremsætter forslag til lov om tilskud til den landøkonomiske konsulentvirksomhed. Tilskudsordningen på dette område har hidtil alene hvilet på finanslovsbevillinger, men finansudvalget har ønsket, at der skabtes direkte lovhjemmel for disse statstilskud.

Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag om ændring af lov om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere (forhøjelse af uddannelsesstøtten til de lavest lønnede) og forslag om ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring, der omhandler en forbedring af støtten til fremme af bevægeligheden på arbejdsmarkedet; rejsehjælp, flyttehjælp, tilskud til dobbelt husholdning, bolighjælp, starthjælp og etableringshjælp til arbejdsløse, som ikke kan finde beskæftigelse på deres hjemegn.

Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag til lov om visse hovedlandevejsstrækninger. Forslaget omfatter planlægning og projektering af et motorvejsnet på Amager og mellem Amager og Sjælland, medens Engstrands Allé linjen opgives som motorvej, projektering af en ydre motorvejslinje i København og indføring af Frederikssundsmotorvejen hertil samt planlægning af en forlægning af Kolding-Tønder hovedlandevej mellem Tankedal og Kruså-Kolding landevejen.

Karen Dahlerup Andersen (s) fremsætte forslag til folketingsbeslutning om tobaksreklame. Forslagsstillerne ønsker bl. a., at det ved lov påbydes, at alle cigaretreklamer skal indeholde advarsel mod cigaretrygning, og at lignende advarsel skal trykkes på alle cigaretpakninger. 1. behandling 5/2 1971.

Hanne Reintoft (komm) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ind- og udmeldelse af folkekirken, som hun foreslår skal kunne ske ved en meddelelse på selvangivelsen.

Landbrugsministeren besvarer en forespørgsel af Chr. Thomsen (s), der ønsker oplysning om eventuelt påtænkte ændringer i landbrugslovgivningen.

Forslag om ændring af lov om apotekervæsenet (se 7/10) vedtages enstemmigt.

4. – Forslaget om ophævelse af lov om foranstaltninger til sikring af Limfjordstangerne, Thyborøn havn og Thyborøn kanal vedtages enstemmigt.

K. Axel Nielsen (s) fremsætter forslag om ændring af borgerlig straffelov og forslag om ændring af lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område. Efter forslagene skal den, der i handelen udnytter en andens nød, letsind eller mangel på erfaring, evne og viden, straffes som for åger, og handelen erklæres ugyldig. 1. behandling 4/2 1971.

Lene Bro (s) fremsætter forslag om ændring i adoptionsloven. De ønskede ændringer er: Alle myndige og ikke blot personer over 25 år skal kunne adoptere; den indtil 1956 gældende adgang for faderen til et uden for ægteskab født barn at adoptere barnet genindføres; glemte børn dvs. børn, hvis forældre i 2 år ikke har vist interesse for deres velfærd, kan adopteres uden forældrenes samtykke. 1. behandling 4/2 1971.

9. – Landbrugsminister Henry Christensen fremsætter forslag om ændring af lov

om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme og lov om afgift for ekspedition af udstykningssager. Lovforslaget betyder en ajourføring af udstykningsloven som følge af, at hartkornet 1/7 1970 er bortfaldet overalt i landet.

Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag til lov om udforskning og udnyttelse af sømaterialer inden for søterritoriet. Efter lovforslaget må sten, sand, ler og grus og andre materialer fra havbunden ikke udnyttes uden tilladelse fra ministeren, der kan gøre tilladelsen afhængig af betaling af afgifter og af, at materialerne indbringes til dansk havn.

Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag om ændring af forskellige lovbestemmelser om arbejderbeskyttelse. Der foreslås indført regler om køre- og hviletid for danske biler i international vejtransport, det kommunale maskintilsyn foreslås afskaffet, arbejderne skal have en repræsentant i sikkerhedsudvalg i virksomheder med over 10 beskæftigede, og arbejdsledere får et øget ansvar over for ulykker og sundhedsfare på arbejdspladsen, idet han skal gøre arbejdsgiveren opmærksom på fejl og mangler.

10. – Fiskeriminister A. C. Normann fremsætter forslag om ændring af lov om saltvandsfiskeri med bemyndigelse for ministeren til at regulere fiskeriet og opkræve en afgift af landede laksefangster. Afgiftsprovenuet skal indgå i en laksefond og anvendes til klækning og udsætning af lakseyngel. Ministeren henviser til den stærke kritik fra udenlandsk side af det danske laksefiskeri, hvor der ofte er henvist til, at man fra dansk side ikke i nævneværdigt omfang bidrager til laksebestandens opretholdelse.

11. – Indenrigsminister H. C. Toft fremsætter forslag om ophævelse af lov om oprettelse af et statshospital i Sønderborg. Hospitalet skal overgå til amtskommunen, men samtidig foreslås det at lade en statsbevilling på 35 mill. kr. følge med til en planlagt udbygning af hospitalet i årene 1972–78.

Niels Mørk (s) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om gennemførelse af landsomfattende undersøgelser af livmoder- og brystkræft, almindelige helbredsundersøgelser af bestemte aldersgrupper samt gratis svangerskabsrådgivning og vejledning i prævention.

14. – Lysholt Hansen (s) fremsætter forslag om ændring af lov om investeringsfradrag i egnsudviklingsområder. Loven foreslås forlænget for 3 år og udvidet til også at gælde for Lolland-Falster, ligesom beløbsrammen for lån til kommuner til opførelse af industrihuse ønskes udvidet. 1. behandling 3/2 1971.

15. – Handelsminister Knud Thomsen søger og får finansudvalgets tilslutning til at anmode Nationalbanken om at give A/S Burmeister & Wain, der er i likviditetskrise, en garanti på 50 mill. kr. for et lån i de københavnske hovedbanker. Nationalbanken havde stillet som betingelse, at der bag anmodningen stod et overvejende politisk flertal. Desuden er det en forudsætning fra Nationalbankens side, at der i tiden indtil 15/3 1971, hvor garantien er effektiv, gennemføres en undersøgelse af de krav med hensyn til kapital og andre forhold, der må tilfredsstilles som forudsætning for en videreførelse af virksomheden. Dette sidste krav opfyldes ved, at B & W's bestyrelse udpeger et undersøgelsesudvalg med en sammensætning, som handelsministeren kan godkende.

Justitsminister Thestrup fremsætter forslag om ændring af færdselsloven og af lov om bestyrelsen af de offentlige veje. Aldersgrænsen for kørsel med knallert foreslås nedsat fra 16 til 15 år, det gældende maksimum for den lovpligtige ansvarsforsikring på 150.000 kr. for hver tilskadekommen person ophæves, og i stedet indføres en begrænsning i dækningspligten på 10 mill. kr. for de samlede personskader forårsaget ved en enkelt begivenhed, og

den hidtidige straffehjemmel for overtrædelse af lokalt fastsatte standsnings- og parkeringsbestemmelser ophæves og erstattes med en bestemmelse om, at sådanne forseelser rammes med en afgift, hvis størrelse fastsættes af justitsministeren.

Undervisningsminister Helge Larsen fremsætter forslag til lov om oprettelse af et forsøgsgymnasium i Herlev.

Kjær Rasmussen (vs) fremsætter forslag om ændring af lov om ferie, hvorefter ferien forlænges til 30 dage for personer, som er under 18 år, og til 36 dage for personer, som udfører sundhedsfarligt arbejde eller arbejde, hvormed der er forbundet et ganske særligt faremoment. Han fremsætter endvidere forslag til folketingsbeslutning angående ændring af arbejderbeskyttelseslovgivningen, idet han ønsker forbud mod arbejde i tre skift. Kjær Rasmussen fremsætter endelig forslag til folketingsbeslutning angående indførelse af 7 ugers ferie pr. år for personer, som udfører fornødent arbejde ved virksomhed af almennyttig karakter i tre skift.

16. – Boligminister Hastrup fremsætter forslag til lov om fremme af byggeriets udvikling, hvorefter der foreslås oprettet et byggeriets udviklingsråd, som skal beskæftige sig med fremme af byggeriets kvalitet og produktivitet og fremme af dansk byggerieksport. Statens byggeforskningsinstitut bringes i samarbejde med det nye råd ved, at de to organer skal have et fælles reepræsentantskab på 50 medlemmer, der ligesom rådet udpeges af boligministeren.

Boligministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om sanering. De foreslåede ændringer er af praktisk, ikke principiel, karakter.

Forslag til lov om Københavns luftfartsvæsen (se 7/10) vedtages enstemmigt, idet 3 undlader at stemme, og forslag om begrænsning af refusion i henhold til lov om tilskud til de offentlige veje (se 7/10) vedtages med 78 stemmer mod 46.

17. – Folketinget færdigbehandler en række lovforslag. Forslaget om ændring af lov om mægling i arbejdsstridigheder (se 4/11) vedtages med 127 stemmer mod 13, medens 1 medlem undlader at stemme. Forslag om ændring af borgerlig straffelov (fremmede straffedommes retskraft), forslag til lov om fuldbyrdelse af europæiske straffedomme samt forslag til lov om udlevering til andet nordisk land i anledning af visse beslutninger om forsorg og behandling (se 7/10) vedtages alle enstemmigt, idet dog 2 undlader at stemme om det sidstnævnte forslag. Forslag til toldlov (se 7/10) vedtages med 129 stemmer mod 2, medens 2 undlader at stemme, efter at ændringsforslag fra socialdemokratiet om bemyndigelse for finansministeren til at oprette frilagre i provinsen er forkastet. De til toldlovsforslaget knyttede forslag om ændring af lovbestemmelser om forskellige forbrugsafgifter og forslag til lov om benzin (se 7/10) vedtages ligeledes, det første enstemmigt, det sidste med 131 stemmer mod 2. Forslag til ændring af ligningsloven (se 7/10) vedtages med 120 stemmer mod 2, medens 11 undlader at stemme.

Sigsgaard (vs) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om beskatning af kursgevinster. 1. behandling 3/2 1971.

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

44. ÅRGANG
1970

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

MUNKSGAARDS FORLAG A/S

PERSON- OG SAGREGISTER

Adiaye, Isaac Asafu, ghanesisk pol.: 345.
Ahomadegbé, Justin, dahomeyisk pol.: 210, 213.
Aichi, Kiichi, japansk udenrigsmin.: 95.
Akufo-Addo, Edward, ghanesisk præs.: 345.
Alessandri Rodriguez, Jorge, chilesisk pol: 347, 437.
Allende Gossens, Salvador, chilesisk præs.: 347, 437, 441.
Allon, Yigal, israelsk vicepremiermin.: 346.
Alvarez, Luis Echeverria, mexicansk præs.: 339.
Andersen, Anders, da. pol.: 236, 350, 447.
Andersen, Karen Dahlerup, da. pol.: 459.
Andersen, K. B., da. pol.: 105.
Andreotti, Giulio, ital. pol.: 339.
Andresen, Kaj, da. pol.: 447.
Androsch, Hannes, østrigsk finansmin.: 212.
Apithy, Sourou Migan, dahomeyisk pol.: 210, 213.
Arafat, Yassir, arabisk pol.: 217, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 439, 441.
Aramburu, Pedro Eugenio, argentinsk pol.: 216, 442.
Argentina: Bortførelse, 216. Terror, 443.
Assad, Hafez al, syrisk pol.: 442.
Atassi, Louai, syrisk præs.: 442.
Audun, Andur, islandsk pol.: 438.
Aura, Teuvo, finsk statsmin.: 214, 340.

Badarou, Zaouda, dahomeyisk udenrigsmin.: 213.
Bahr, Egon, vesttysk statssekr.: 341.
Bahrain: Iran, 215.
Bakr, Ahmed Hassan al-, irakisk præs.: 94.
Balaguer, Joaquin, dom. repub. præs.: 215.
Bandaranaike, Sirimavo, ceylonesisk premiermin.: 215, 216.
Baquerizo, Jorge, ecuadoriansk vicepræs.: 220.
Barber, Anthony, britisk pol.: 219, 341.
Bar-Lev, Chaim, israelsk militær: 338.
Barzani, Mullah Mustafa, kurdisk leder: 99.
Bashford, Pat, rhodesisk pol.: 211.
Baunsgaard, Bernhard, da. pol.: 231.
Baunsgaard, Hilmar, da. statsmin.: 105 106, 112, 222, 223, 225, 227, 228, 233, 350, 355, 356, 447, 453, 454, 455.
Begin, Menahem, israelsk pol.: 342.
Beihl, Eugen, vesttysk konsul: 444.
Benediktsson, Bjarni, islandsk statsmin.: 340, 438.
Ben-Gurion, David, israelsk pol.: 215.
Berner, Arne, finsk min.: 340.
Bertrand, Jean-Jacques, canadisk pol. 213.
Bhagat, Bali Ram, indisk min.: 220.
Bhutto, Zulfikar Ali, parkistansk pol.: 445.
Bilak, Vasil, tjekkisk pol.: 101.
Blackman, Harry A., amr. dommer: 215.
Blaney, Neil, irsk pol.: 214, 215.
Bohman, Gösta, sv. pol.: 442.
Boland, Kevin, irsk socialmin.: 214, 215.
Bolivia: Kup, 436.
Borten, Per, norsk statsmin.: 213.
Bosch, Juan, dominikansk pol.: 215.
Boumedienne, Houari, algerisk præs.: 440.
Bourassa, Jean Robert, canadisk pol.: 213.
Bourguiba, Habib, tunesisk præs.: 440.
Bousseir, Salah, libyisk udenrigsmin.: 94.
Brandt, Willy, vesttysk forbundskansler: 24, 29, 30, 31, 95, 97, 101, 215, 343, 438, 445.
Brasilien: Bortførelser: 218.
Bresjnev, Leonid, sovjetisk partisekr.: 36. 446.
Bro, Knud, da. pol.: 352.
Bro, Lene, da. pol.: 459.

Brown, George, britisk pol.: 219.
Budtz, Hanne, da. pol.: 447.
Busia, Kofi, ghanesisk premiermin.: 345.
Bøgholm, Karl, da. pol.: 224.

Caballeros, Jorge Lucas, guatemalansk pol.: 99.
Caetano, Marcello, portugisisk ministerpræs.: 341, 444.
Callaghan, James, britisk indenrigsmin.: 214.
Cambodia: Krig: 100, 101, 214. Republik: 437.
Campbell, Gordon, britisk min.: 219.
Canada: Quebec, parlamentsvalg: 213. Undtagelsestilstand: 439.
Carr, Robert, britisk min.: 219.
Carrington, Lord, britisk forsvarsmin.: 219.
Carswell, Harrold, amr. dommer: 211.
Cernik, Oldrich, tjek. pol.: 96, 220, 340.
Ceylon: Forfatning: 218. Valg: 215.
Chaban-Delmas, Jacques, fr. premiermin.: 95, 349.
Chavan, Y. B., indisk finansmin.: 220.
Chebabs, Fuad, libanesisk pol.: 345.
Che Guevara, sydamr. guerillaleder: 441, 446.
Cheng Heng, cambodiansk statsoverhoved: 217.
Chichester-Clark, James, nordirsk premiermin.: 344.
Chile: Cuba, 441. Præsidentvalg: 347, 437.
Christensen, Finn, da. pol.: 451.
Christensen, Henry, da. min.: 350, 356, 453, 458, 459.
Churchill, Winston, britisk pol.: 219.
Cleaver, Leroy Eldridge, sort panterleder: 227.
Clerides, Glafkos, cypriotisk pol.: 339.
Colm, Gunnar, da. departementschef: 350.
Colombo, Emilio, ital. finansmin.: 99, 339, 343.
Columbia: Præsidentvalg: 212.
Colvin, R. de Silva, ceylonesisk min.: 216.
Conally, John B. amr. pol.: 445.
Costa Rica: Præsidentvalg: 96.
Craig, William, nordirsk pol.: 344.
Cross, James Richard, britisk diplom.: 439, 444.
Cypern: Parlamentsvalg: 339.
Cyrankiewics, Josef, polsk ministerpræs.: 445, 446.

Dahlgaard, Lauge, da. min.: 105, 107, 227, 229, 450, 452, 459, 460.
Dahomey: Præsidentskab, 210. Præsidentvalg: 213.
Dalsager, Poul, da. pol.: 224.
Dam, Poul, da. pol.: 103, 105, 106, 114, 229, 233.
Danmark: Afskrivningslov, 230, 455. Arbejderbeskyttelse, 460. Arbejdsformidling, 107. Arbejdsløshedsforsikring, 107. Arbejdsretten, 109, 110, 112. Banker, 111, 352, Beskæftigelse, 91 f, 108, 208, 335, 433. Betalingsbalancen, 80 ff, 114, 201, 330, 427. Beværterlov, 102. Boligbyggeri, 102, 106, 113, 453, 461. Boliglovgivning, 104, 113, 233. Boligsikring, 452, 458. Brandforsikring, 103. B & W, 105, 106, 110, 111, 222, 223, 351, 460. Byrdefordeling, 226. Børnetilskud, 106, 113. Børne- og ungdomsforsorg, 103, 111. Dagpenge, 231. Dyrtidsregulering, 226, 228, 232. EEC, 236, 355. 21-mandsudvalget, 108. Fagforeninger, 102. Finanslovforslaget, 114, 457. Finanspolitik, 106, 107. Fiskerikonflikt, 230, 231, 234, 235, 236, 350, 352, 450. Folkeskolen, 111. Folketingsblad, 104. Folketingsvalg, loven om, 110, 234. Fondet til fremme af teknisk og industriel udvikling, 102. Forbrug, 88 ff, 205, 333, 431. Forsvar, 223, 353. Forurening, 448, 456. Forvaltningshøjskole, 227. Færdselslov, 234, 460. Færøerne, 225, 454. Grundforbedring, 103. Grækenland, 224. Hovedstadsreformudvalg, 108, 109. Højskoler, 105. Indkomst, 88 f, 355. Importmoms, 228, 230. Investering, 88 f, 205, 333, 431. Island, 102. Kejsergadesagen, 222, 233. Kildeskat, 112. Kirkelov, 112, 232. Kommunalbestyrelsesvalg, 110 f. Kommunal udligning 225. Kommunistpartiet, 102. Kontrolloven, 227. Kornordning, 229. Kreditforhold, 83 f, 203, 429. Kreditinstitutter, 113. Kristeligt Folkeparti, 223. Krogstrup-udvalget, 103. Laksefiskeri, 460. Landbrug, 3 ff, 207,

236, 447. Ligningsloven, 232, 449, 455. LO, 105, 107, 114, 354. Lovforslag, 103. Lukkelov, 112. Merværdiafgift, 104, 224, 228. Monopolrådet, 352, 353. Mægling i arbejdsstridigheder, lov om, 452, 453. Nationalbanken, 114, 451. Obligationsmarkedsudvalget, 113. Offentlige finanser, 85 f. Offentlighed i forvaltningen, 234. Overenskomstkrav, 51, 452, 455, 456, 458. Panuminstituttet, 104. Pengeforhold, 83 f, 203, 332, 429. Pension, 103, 106, 228, 231, 448, 456. Presse, 42 ff, 112. Priser, 88 f, 205, 333. Prisstop, 229, 447. Produktion, 91 f, 208, 335, 433. Realkreditinstitutter, 234. Regeringsændring, 358. Renteaftale, 111, 235. Renteforsikring, 112. Retsplejeloven, 105, 107, 230, 459. Revalidering, 103. Revisorer, 102. Samarbejdsaftale, 446. SAS, 108. Sikkerhedskonference, 223, 224, 225. Skatter, 85. Skattesnyderi, 227. Skatteudskrivning, 448. Skolevæsen, 107. Socialdemokratiets kongres, 105. Socialreformkommissionen, 236. Statstidende, 105. Storstrømsbro, 107. Straffeloven, 449. Strejke, 105, 106, 107, 109, 110. Styrelsesloven 451. Sukkeroverenskomst, 110. Svangerskabsafbrydelse, 111. Svangerskabsloven, 113. Sygeforsikring, 103. Teaterlov, 232. Tillægsbevilling, 226, 233. Tjenestemandslov, 231, Tjenestemandsorganisation, 454. Toldlov, 222, 449. Trontalen, 447. Udenrigshandel, 76 ff, 201, 330, 427. Uddannelsesstøtte, 104, 105, 232. Udlændingeloven, 107. Udskrivningsprocent, 232. Udstykningsloven, 460. Ulandsværnepligt, 112. Universiteter, 104, 230. Valgretsalder, 223. Vandløbsregulering, 103. Vejudgifter, 232. Verdensbank-kongressen, 356. Økonomisk politik, 106, 356. Økonomiske Råd, 353. Økonomiske situation, 76 ff, 200 ff, 324 ff, 423. Økonomiske årsoversigt 113.

Daoud, Mohammed, jordansk general, 345.

Davies, John, britisk min.: 341, 439.

Dayan, Moshe, israelsk forsvarsmin.: 342.

Debray, Regis, fr. forfatter: 446.

Debré, Michel, fr. forsvarsmin.: 95.

Demirel, Suleyman, tyrk. premiermin.: 97, 99.

Denktash, Rauf, cyporiotisk pol.: 339.

Desai, Morarji, indisk pol.: 342.

Devlin, Bernadette, nordirsk pol.: 219, 220.

Dinesen, Erling, da. pol. 112, 447, 450, 454, 456.

Diouf, Abdou, senegalesisk præs.: 98.

Djurhuus, Hákun, færøsk pol.: 113.

Dominikanske Republik: Præsidentvalg: 215.

Donat-Cattin, Carlo, ital. min.: 343.

Douglas-Home, Alec, britisk udenrigsmin.: 219, 341, 438, 441.

Dubček, Alexander, tjek. pol.: 96, 101, 220, 340.

Duckwitz, Karl, vesttysk statssekretær: 24.

Due, Gunhild, da. pol.: 455.

Dupont, Clifford, rhodesisk præs.: 99, 211.

Duvalier, François, haitisk præs.: 345.

Eban, Abba, israelsk udenrigsmin.: 338.

Ecuador: Diktatur: 220.

Effiong, Philip, nigeriansk general: 94.

Egypten: Mellemøstenkrisen, 342, 346, 441. Præsidentskifte, 349, 437. Regeringsdannelse, 440. Sudan, 95.

Eika, Hallvard, norsk pol.: 214, 344.

Eire: Nordirland, 214.

Elbrick, C. Burke, amr. ambassadør: 218.

Eldjarn, Kristjan, islandsk præs.: 340.

Endresen, Egil, norsk min.: 349.

Enggaard, Knud, da. pol.: 350, 450.

Eskelinen, Katri Helena, finsk min.: 340.

Evdokas, Takis, cypriotisk pol.: 339.

Fagerholm, K.-A., finsk pol.: 217.

Fanfani, Amintore, ital. pol.: 99.

Farlani, Arnoldi, ital. pol.: 94.

Fawzi, Mahmoud, egyptisk ministerpræs.: 437, 440.

Fayek, Mohammed Ahmed, egyptisk min.: 437.

Federspiel, Per, da. pol.: 356.

Feldt, Kjell-Olof, sv. min.: 438.

Ferrari, Aggradi, Mario, ital. min.: 343.

Ferri, Mario, ital. pol.: 94.

Ferrer, José Figueres, costaricansk præs.: 96.

Finch, Robert H., amr. pol.: 217.

Fiji: Selvstændighed: 439.

Finland: Kommunistpartiet, 98. Regerings-

dannelse, 210, 214, 217, 340. Regeringsændring, 94. Rigsdagsvalg, 99, 100. Sovjetunionen: 340.
Fitt, Gerard, nordirsk pol.: 344.
Fjellerud, Bent, da.: 223.
Fly, Claude, amr. landbrugsekspert: 344, 348.
Fog Pedersen, Arne, da. kirkemin.: 112, 454, 456.
Fortas, Abe, amr. jurist: 211, 215.
Franco, Francisco, sp. general: 444.
Frangié, Soliman, libanesisk pol.: 345, 436.
Frankrig: Kommunistpartiets kongres, 97 Libyen, 95. Radikale Parti, 97. Suppleringsvalg: 220, 349.
Frei, Eduardo, chilesisk pol.: 347, 437.
From, Simon, da. pol.: 447.
Frondizi, Arturo, argentinsk pol.: 216.
Fukuda, Takeo, jap. finansmin.: 95.

Gaillard, Felix, fr. pol.: 97.
Gambia: Commonwealth, 213.
Garaudy, Roger, fr. pol.: 97, 215.
Garbo, Gunnar, norsk pol.: 214.
Gaulle, Charles de, fr. general: 32, 33, 442.
Gaye, Amadou, Karim, senegalesisk udenrigsmin.: 98.
Gestrim, Kristian, finsk min.: 340.
Ghana: Præsidentvalg: 345.
Ghandi, Indira, indisk premiermin.: 220, 342, 347, 445.
Gierek, Edward, polsk partisekr.: 445 f.
Giri, V. V., indisk præsident: 347.
Gislason, Gylfi Th., islandsk pol.: 438.
Gnavi, Pedro, arg. admiral: 216.
Gomaa, Sharawy Mohammed, egyptisk min.: 440.
Gomide, Aloysio Dias, brasiliansk diplom.: 344.
Gomulka, Wladyslaw, polsk pol.: 445, 446.
Gondo, Josiah, rhodesisk pol.: 211.
Gopallawa, William, ceylonesisk general: 218.
Gowon, Yakubu, nigeriansk statschef: 94, 95, 436.
Gram, Victor, da. pol.: 222.
Granger, Geddes, sort panterleder: 212.
Groes, Lis, da. pol.: 350, 351.
Gromyko, Andrej, sovjetisk udenrigsmin.: 341.
Grünbaum, Henry, da. pol.: 105, 227, 232, 352, 447.
Grækenland: Regeringsændring, 221, 341.
Guatemala: Diplomatmord, 211, Præsidentvalg: 98.
Gudjonsson, Karl, islandsk pol.: 438.
Guinea: Invasion: 443, 444.
Guldberg, Ove, da. trafikmin.: 107, 108, 231, 232, 448, 453, 455, 459, 460.
Gunewardena, Leslie, ceylonesisk min.: 216.
Guyana: Commonwealth: 98.

Haapasalo, Kalervo, finsk min.: 340.
Habash, George, arab. pol.: 347.
Haditha, Mashour, jordansk general: 345.
Hafstein, Johan, islandsk min.: 340, 438.
Hailsham, Lord, britisk pol.: 219.
Hajek, Jiri, tjek. pol.: 210.
Hansen, Ole, da. kontorchef: 231.
Hansen, Ove, da. pol.: 113.
Hartling, Poul, da. udenrigsmin.: 235, 236, 355, 453, 458.
Hartwell, Leif, da. arbejdsgiverforeningsfmd.: 231, 356, 454.
Hastrup, Aage, da. lønnings- og pensionsmin.: 104, 113, 231, 453, 454, 456, 458, 461.
Haugaard, Svend, da. pol.: 231.
Haughey, Charles, irsk min.: 214, 215.
Haunstrup Clemmensen, Erik, da. pol.: 230, 447.
Haynsworth, Clement, amr. dommer: 211.
Häuser, Rudolf, østrigsk vicekansler: 212.
Heath, Edward, britisk premiermin.: 219, 341, 439.
Hedlund, Gunnar, sv. pol.: 348.
Heikal, Mohammed Hassanein, arab. min.: 437.
Heile, Veikko, finsk min.: 94, 340.
Heineke, Svend, da. arbejdsgiverfmd.: 109, 226.
Heinemann, Gustav, vesttysk præs.: 235.
Hellesen, Gunnar, norsk min.: 214.
Helou, Charles, liban. pol.: 345.
Helveg Petersen, Kristen, da. kulturmin.: 457, 458.
Heng, Cheng, cambodiansk pol.: 437.
Hertling, Knud, da. pol.: 113.

Hertzog, Albert, sydafrikansk pol.: 212.
Hetemäki, Päiviö, finsk min.: 214.
Hickel, Walter, amr. pol.: 444.
Hodgson, James D., amr. min.: 217.
Hogg, Quintin, britisk lordkansler: 219.
Holleben, Ehrenfried von, vesttysk ambassadør: 218.
Holmberg, Yngve, sv. pol.: 442.
Hussein, jordansk konge: 217, 344, 345, 439, 440, 445.
Hækkerup, Hans, da. pol.: 350, 351.
Hækkerup, Per, da. pol.: 228, 450, 452.

Ibarra, José, ecuadoriansk præs.: 220.
Indien: Nationalisering, 97. Parlamentsopløsning, 445. Regeringsændring, 220. Østtyskland, 342.
Irak: Kurderne, 99. Mellemøstenkrisen, 342. Regeringsændring: 94.
Iran: Bahrain, 215.
Island: Præsidentskifte, 340. Regeringsdannelse, 438.
Israel: Mellemøstenkrisen, 342, 346, 441. USA, 342.
Italien: Kina, 441. Regeringsdannelse, 94, 99, 339, 343. Regeringskrise, 97.
Itälä, Jaakko, finsk min.: 340.

Jadid, Salah al, syrisk pol.: 442.
Jakobsen, Erhard, da. pol.: 105, 111, 235.
Jallud, Abdul Salam, libyisk vicepremiermin.: 94.
Jamil, Sherif Nasser ben, jordansk major.: 218.
Japan: Regeringsdannelse, 95.
Jaroszewics, Pjotr, polsk general: 446.
Jarring, Gunnar, sv. diplom.: 338, 343, 441.
Jaszczuk, Boleslaw, polsk pol.: 446.
Jawara, Danda Kairaba, gambiansk præs.: 213.
Jämsen, Artturi, finsk min.: 340.
Jedrychowski, Stefan, polsk min.: 443.
Jensen, Asger, da. pol.: 447.
Jensen, Fr. Lodberg, da. fiskeriforeningsfmd.: 234.
Jensen, Jens Peter, da. chefredaktør: 350.
Jiménez, Mano Echandi, costaricansk pol.: 96.
Jonathan, Leabua, lesothosiansk premiermin.: 96, 210.
Jonsson, Bjørn, islandsk pol.: 438.
Jonsson, Emil, islandsk pol.: 438.
Jonsson, Ingolfur, islandsk min.: 438.
Jonsson, Magnus, islandsk min.: 438.
Jordan: Borgerkrig, 345 f, 439, 441. Kampe, 217, 445. Partisanvirksomhed: 340.
Joseph, Keith, britisk min.: 219.
Jugoslavien: Forfatningsændring: 349.
Juhl, A. U. da. godsejer: 236.
Juliana, hollandsk dronning: 348.
Juxon-Smith, Andrew, Sierra-leonesisk pol.: 342.
Jørgensen, Anker, da. pol.: 106, 108, 450.

Kaasalainen, Nestori, finsk pol.: 210, 340.
Kadhafi, Moamar al, libyisk premiermin.: 94, 95, 442.
Kalavainen, Meeri, finsk min.: 340.
Kampmann, Jens, da. pol.: 354, 456.
Kapek, Antonin, tjek. pol.: 96.
Karanir, Rashid, libanesisk pol.: 436.
Karjalainen, Ahti, finsk pol.: 217, 340.
Käkelä, Valto, finsk min.: 340.
Kekkonen, Urho, finsk præs.: 210, 214, 217.
Kempny, Josef, tjek. pol.: 96.
Kennedy, David, M., amr. pol.: 445.
Kenneman, Pieter, ceylonesisk min.: 216.
Khadafi, libyisk oberst: 445.
Khaled, Leila, arab. flypirat: 347, 348.
Khalifa, Kalifa bin Sulman al, bahrainesisk leder: 215.
Khan, Yahya, pakistansk præs.: 445.
Khasu, G. Auds, lesothosiansk pol.: 96.
Khatib, Ahmed, syrisk pol.: 442.
Kina: Italien, 441. Satellit, 213. USA, 95.
Kirchschläger, Rudolf, østrigsk udenrigsmin.: 212.
Kittikachorn, Thanom, cambodiansk ministerpræs.: 216.
Kjær Rasmussen, Svend Erik, da. pol.: 105, 227, 458, 461.
Klaus, Josef, østrigsk pol.: 215, 436.
Koch, Bodil, da. pol.: 350.
Koivisto, Mauno, finsk pol.: 214.
Koivunen, Matti, finsk pol.: 210.
Korcak, Josef, tjek. pol.: 96.
Kosygin, Aleksej, sovjetisk præs.: 36, 343.
Krag, J. O., da. pol.: 105, 222, 223, 225, 233, 350, 351, 354, 356.
Kragh, Erik, da. pol.: 224.

Kreisky, Bruno, østrigsk kansler: 98, 212.
Krim, Belkacem, algerisk pol.: 439, 440.
Kristensen, Evald, da. pol.: 113.
Könmark, Eric, sv. pol.: 442.

Ladgham, Bahi, tunesisk ministerpræs.: 439, 440, 441, 445.
Laine, Olavi J., finsk pol.: 100.
Laird, Melvin, amr. forsvarsmin.: 443.
Lange, Gunnar, sv. pol.: 438.
Lange, Morten, da. pol.: 107, 108, 447, 450, 451, 455.
Langkilde, Jørgen, da. pol.: 223, 447, 457.
Lanusse, Alejandro, argentinsk general: 216.
Laos: Krig, 98.
Laporte, Pierre, canadisk pol.: 439.
Larsen, Aksel, da. pol.: 223, 235, 447, 456.
Larsen, Helge, da. undervisningsmin.: 104, 105, 111, 231, 450, 457, 461.
Larsen, Peter, da. landbrugsmin.: 102, 229, 350.
Lähteenmäki, Olavi, finsk pol.: 210.
Lee, Jenny, britisk pol.: 219.
Leivo-Larsson, Tyyne, finsk pol.: 100.
Lembourn, Hans Jørgen, da. pol.: 224.
Lenart, Josef, tjek. pol.: 96.
Leskinen, Väinö, finsk min.: 100, 214, 340.
Lesotho: Abdikation, 210. Parlamentsvalg: 96.
Levesque, René, canadisk pol.: 213.
Levingston, Roberto Marcelo, argentinsk præs.: 216.
Libanon: Præsidentvalg, 345. Regeringsdannelse: 436.
Libyen: Egypten, 95. Revolution, 94. Sudan, 95.
Lind, Nathalie, da. socialmin.: 103, 109, 112, 228, 231, 236, 448, 456.
Lindebrække, Sjur, norsk pol.: 213.
Linder, Staffan Burenstam, sv. pol.: 442.
Lon, Nol, cambodiansk premiermin.: 100, 101, 214, 216 f.
Lynch, Jack, irsk premiermin.: 214, 215.
Lyng, John, norsk pol.: 213, 214.
Lyngstad, Bjarne, norsk pol.: 344.
Lysholt Hansen, Ralph, da. pol.: 460.

Macleod, Iain, britisk finansmin.: 219, 341.
Madagascar: Valg, 347.
Maga, Hubert, dahomeyisk pol.: 210, 213.
Maghrabi, Mahmoud Soliman al, libyisk pol.: 94.
Majali, Habis al, jordansk feltmarskal: 345, 439.
Malaysia: raceproblemer, 95. Regeringsændring, 345.
Mexico: Præsidentvalg, 339.
Malfa, Ugo la, italiensk pol.: 94.
Mamohato, lesothosiansk dronning: 210.
Maudling, Reginald, britisk min.: 219.
Manolopoulos, Pavlos, græsk arbejdsmin.: 221.
Mara, Ratu Sir Kamisese, fijiansk premiermin.: 439.
Marchais, Georges, fr. pol.: 97.
Marli, Sayed, arab. pol.: 446.
Martino, Francesco de, ital. pol.: 94, 99, 243.
Matak Sirik, cambodiansk fyrste, 100.
Matthiasen, Niels, da. pol.: 105.
Mattila, Olavi, finsk min.: 340.
Meïr, Golda, israelsk premiermin: 339, 342, 343, 346.
Mende, Erich, vesttysk pol.: 218, 348.
Miranda, Rogelio, boliviansk general: 436.
Mitrione, Daniel, amr. sikkerhedsekspert: 344.
Bobuto, Joseph, congolesisk præs.: 219.
Moczar, polsk general: 446.
Moeshoeshoe II, lesothosiansk konge: 96, 210, 445.
Mokhehle, Ntsu, lesothosiansk pol.: 96.
Moltke, Kai, da. pol.: 102, 113, 232, 234, 453.
Montenoegro, Montez, guatemalansk præs.: 211.
Morfin, Efrain Gonzales, mexicansk pol.: 339.
Moro, Aldo, ital. udenrigsmin.: 99, 343.
Mu'azzam, Abdul Halim, malaysiansk sultan, 341.
Møller, Adam, da. pol.: 227.
Møller, Orla, da. pol.: 450.
Møller, Poul, da. finansmin.: 104, 112, 222, 224, 226, 227, 228, 232, 352, 353, 356, 449, 450, 455, 457.
Mørk, Niels, da. pol.: 457, 460.

Nakasone, Yasuhiro, jap. forsvarsmin.: 95.
Nasser, Gamal Abdul, egyptisk præs.: 95, 338, 349, 437, 440.
Natali, Lorenzo, ital. landbrugsmin.: 343.
Naziruddinn, Ismail, malaysiansk pol.: 341.
Nemeiry, Jaafar Mohammed al-, sudansk præs.: 95, 346.
Ngouabi, Marien, congolesisk præs.: 219.
Nguyen Cao Ky, sydvietnamesisk vicepræs.: 214.
Nguyen Van Thieu, sydvietnamesisk præs.: 214.
Nielsen, Helge, da. pol.: 354, 452.
Nielsen, Johan, færøsk pol.: 114.
Nielsen, K. Axel, da. pol.: 459.
Nielsen, Knud, da. pol.: 231.
Nielsen, Thomas, da. LO-fmd.: 107, 109, 110, 230, 355, 456.
Nigeria: Biafrakrigen, 94. FN-rapport: 97.
Ninn-Hansen, Erik, da. forsvarsmin.: 224, 451, 455.
Nixon, Richard, amr. præs.: 100, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 338, 339, 346, 438, 444, 445.
Nkrumah, Kwame, ghanesisk pol.: 345.
Noble, Michael, britisk handelsmin.: 219.
Nordirland: Gadekampe, 220. Partidannelse, 212, 344. Suppleringsvalg, 211.
Norge: Regeringsændring, 244, 349.
Normann, A. C., da. fiskerimin.: 224, 231, 455, 460.
Nouira, Hedi, tunesisk ministerpræs.: 440.
Numez, Clive, sort panterleder: 212.
Nur, Abdel Mohsen Abu al, arab. pol.: 437.
Nyboe-Andersen, Poul, da. økonomi- og markedsmin.: 102, 235, 236, 351, 455.
Nørgaard, Ivar, da. pol.: 453.

Ojukwu, Chukwuemeka biafransk general: 94, 346.
Olesen, Kjeld, da. pol.: 222, 223, 354, 451, 456.
O'Neill, Terence, nordisk pol.: 211.
Ongania, Juan Carlos, argentinsk pol.: 216.
Ordaz, Gustavo Diaz, mexicansk pol.: 339.
Osorio, Araña, guatemalansk præs.: 98, 99.
Ovando, Canadia Alfredo, boliviansk præs.: 436.
Öllinger, Hans, østrigsk pol.: 215.

Paasio, Rafael, finsk pol.: 210, 214.
Pacheho, Areco Jorge, uruguayansk præs.: 344.
Paisley, Ian, nordirsk pol.: 211, 219.
Palamas, Christian Xanthopoutos græsk pol.: 341.
Papandreou, Andreas, græsk pol.: 211.
Papadopoulos, Georgios, græsk ministerpræs.: 211, 221, 341.
Pakistan: Valg, 445.
Pastrana, Borrero Midael, columbiansk pol.: 212.
Perera, N. M., ceylonesisk min.: 216.
Péron, Juan, argentinsk pol.: 216.
Petersen, Ellen Strange, da. pol.: 230.
Petersen, Gert, da. pol.: 222, 224, 233, 458.
Philipsen, Johan, da. pol.: 231.
Phouma, Souvanna. laotisk premiermin.: 98.
Pierruccini, Mario Fuentes, guatemalansk pol.: 98.
Piller, Jan, tjek. pol.: 96.
Pipinelis, Panayotis, græsk udenrigsmin.: 341.
Polaček, Karel, tjek. fagforeningsfmd.: 96.
Polen: Regeringsændringer, 445 f. Uroligheder, 445. Vesttyskland, 443, 445. Økonomiske situation: 417.
Pompidou, Georges, fr. præs.: 440.
Poulsen, Kaj, da. direktør: 231.
Prior, James, britisk min.: 219.
Puntila, L. A., finsk pol.: 94.

Rahman, Mujibur, pakistansk pol.: 445.
Rahman, Tunku Abdul, malaysiansk premiermin.: 341, 345.
Ram, Jagivan, indisk min.: 220.
Rasmussen, Hans, da. forbundsfmd.: 106, 114, 456.
Rasmussen, Henning, da. borgmester: 111.
Rasmussen, K. A., da. direktør: 110.
Rasmussen, Karl Max, da. pol.: 113, 235.
Raunio, Eino, finsk min.: 100.
Razak, Tun Abdul, malaysiansk vicepremiermin.: 95, 345, 349.
Reale, Oronzo, ital. justitsmin.: 99, 343.
Reintoft, Hanna, da. pol.: 102, 104, 107, 110, 113, 224, 227, 233, 450, 451, 452, 453, 459.
Restivo, Franco, ital. indenrigsmin.: 343.

Restrepo, Carlos Llaras, columbiansk præs.: 212.
Rhodesia: Parlamentsvalg, 211. Republik: 99.
Riad, Mahmoud, egyptisk udenrigsmin.: 338, 440.
Richardson, Elliot, L., amr. min.: 217.
Rifai, Abdul Moneim, jordansk minister-præs.: 340, 346.
Rihtniemi, Juha, finsk pol.: 210, 214.
Rippon, Geoffrey, britisk min.: 219, 341.
Rochet, Waldeck, fr. pol.: 97.
Rogers, William, amr. forsvarsmin.: 95, 100, 216, 338.
Rognlien, Helge, norsk pol.: 344.
Rojas, Piniella Gustavo, coumbiansk pol.: **212.**
Rosing, Nikolaj, da. pol.: 113.
Rubayyi, Salem Ali, sydjemenitisk pol.: 444.
Rumor, Mariano, ital. ministerpræs.: 97, 99, 339, 343.
Rumænien: Sovjetunionen, 340.
Russel, Fred. amr. indenrigsmin.: 444.

Saarinen, Aarne, finsk pol.: 98, 100.
Saarto, Veikko, finskm in.: 340.
Sabry, Aly, arabisk pol.: 440.
Sadat, Anwar, egyptisk præs.: 349, 437, 440, 442.
Sadovsky, Stefan, tjek. pol.: 96.
Said, Qabas bin, arabisk pol.: 341, 344.
Salam, Saeb, libanesisk pol.: 436.
Salazar, Antonio de Oliveira, portugisisk premiermin.: 341.
Sallah, Abdullah, jordansk pol.: 439.
Salo, Tuure, finsk pol.: 100.
Salomaa, Erkko, finsk pol.: 98.
Samson, Camil, canadisk pol.: 213.
Samuelsen, Ole, da. pol.: 231.
Sandoval, Osvaldo, argentinsk politichef: 442.
Saragat, Guiseppe, ital. ministerpræs.: 97, 99, 339.
Sarkis, Elias, libanesisk pol.: 345.
Sattori, Fernando, boliviansk pol.: 436.
Sato, Eisaku, japansk premiermin.: 95.
Scheel, Walter, vesttysk udenrigsmin.: 210, 218, 341, 343, 443.
Schleinzer, Karl, østrigsk generalsekretær: 215.
Schlüter, Poul, da. pol.: 447.
Schneider, René, chilesisk general: 347, 437.
Schrøder, Knud, da. fiskerifmd.: 235.
Schweiz: Grundlovsændring: 220.
Seierup, H. C., da. pol.: 236.
Seip, Helge, norsk min.: 214, 344.
Selmer, Elisabeth Schneigaard, norsk pol.: 349.
Senanayake, Dudley, ceylonesisk premiermin.: 216.
Sendic, Raul, uruguayansk pol.: 344.
Senegal: Forfatningsændring: 98.
Senghor, Leopol Sedar, senegalesisk præs.: 98.
Servan-Schreiber, Jean-Jacques, fr. pol.: 97, 211, 220, 349.
Shafei, Hussain al, arabisk pol.: 440.
Shaker, Zaved Ben, jordansk generalmajor: 218.
Sharif, Aziz, irakisk min.: 94.
Schultz, George P, amr. pol.: 217.
Siang, Lim Kit, malaysiansk pol.: 95.
Sidky, Aziz, arabisk pol.: 440.
Sigsgaard, Erik, da. pol.: 104, 107, 111, 113, 223, 226, 227, 230, 233, 452, 455, 461.
Sihanouk, Norodem, cambodiansk statschef: 100, 213, 437, 438.
Singh, Dinesh, indisk undenrigsmin.: 220.
Singh, Karni, indisk pol.: 347.
Singh, Swaran, indisk udenrigsmin.: 220.
Sinisalo, Taisto, finsk pol.: 98.
Siren, Eino, finsk pol.: 100.
Sisco, Joseph, amr. viceudenrigsmin.: 338.
Skytte, Karl, da. pol.: 223, 226, 353, 447.
Smrkovsky, Josef, tjek. pol.: 101.
Smith, Ian, rhodesisk premiermin.: 211, 441.
Sousa, Emile de, dahomeyisk løjtnant: 210.
Sovjetunionen: Finland, 340. Mellemøsten, 338. Rumænien, 340. SALT-forhandlinger, 440. Vesttyskland, 341, 343.
Spanien: Baskiske separatister, 444.
Spreti, Karl von, vesttysk ambassadør: 211, 218.
Spychalski, Marian, polsk marskal: 446.
Starke, Heinz, vesttysk pol.: 438.
Stetter, Ib, da. pol.: 441.
Stevens, Siaka, Sierra leonesisk pol.: 342.

Stoph, Willi, østtysk ministerpræs.: 95, 97, 101, 215.
Storbritannien: Arbejdsret, 437. Regeringsændring, 341, 439. Rhodesia, 438, 441. Suppleringsvalg, 99. Sydafrika, 341. Underhusvalg, 219. Økonomiske situation: 67 ff.
Strauss, Franz-Josef, vesttysk pol.: 443.
Stray, Svenn, norsk udenrigsmin.: 214.
Strougal, Lubomir, tjek. ministerpræs.: 96.
Stæhr Johansen, Arne, da. pol.: 225.
Sudan: Egypten, 95. Libyen, 95.
Sukarno, Achmad, indonesisk pol.: 220.
Sukselainen, V. J., finsk pol.: 100.
Sunay, Cevdet, tyrk. præs.: 97, 99.
Suorttanen, Sulo, finsk forsvarsmin.: 100.
Suzman, Helen, sydafrikansk pol.: 212.
Sverige: Regeringsændring, 438. Valg: 348.
Sydafrika: Valg, 212.
Sydvietnam: Krigen, 213.
Syrien: Kup, 442.
Søgaard, Poul, da. pol.: 224.
Sørensen, Henry, da. fiskeriforeningsfmd.: 234.

Taimur, Said bin, omansk pol.: 341.
Taimur, Tariq bin, omansk premiermin.: 344.
Tallgren, C. O. finsk finansmin.: 340.
Tam, Im, cambodiansk pol.: 437.
Ramssi, Mario, ital. forsvarsmin.: 343.
Taufa'ahau Tupon IV, tonganesisk konge: 217.
Teil, Wasfi, jordansk pol.: 439, 441.
Thailand: Indokinakrigen: 216.
Thant, U., FN's generalsekretær: 95, 215.
Thatcher, Margaret, britisk min.: 219.
Theodorakis, Mikis, græsk komponist, 211.
Thestrup, Knud, da. justitsmin.: 103, 104, 105, 107, 222, 227, 234, 449, 455, 456, 459, 460.
Thomas, Peter, britisk min.: 219, 341.
Thomsen, Chr. da. pol.: 459.
Thomsen, Knud, da. handelsmin.: 102, 109, 112, 229, 447, 453, 460.
Thorsteinsson, Eggert G., islandsk pol.: 438.
Tidemand, Otto Grieg, norsk handelsmin.: 214.
Tiekso, Anna-Liisa, finsk socialmin.: 340.
Tito, jugoslavisk præs.: 349.
Tjekkoslovakiet: Eksklusioner, 210. Regeringsændring, 96, 220. Suspensioner af partimedlemmer: 101, 340.
Toft, H. C., da. indenrigsmin.: 108, 110, 112, 223, 225, 230, 353, 448, 458, 460.
Tomic, Romero, Radomiro, chilesisk pol.: 347.
Tonga: Uafhængighed: 217.
Torres, Juan José, boliviansk pol.: 436.
Toukan, Ahmed, jordansk præs.: 346, 439.
Toure, Sekon, guinesisk præs.: 443.
Trejos, José Joaquin, costaricansk pol.: 96.
Tsarapkin, Aleksandr., sovjetisk ambassadør: 24.
Tsirananas, Philibert, madagascisk præs.: 347.
Tsoukalas, Angelos, græsk justitsmin.: 221.
Tuominen, Erkki, finsk justitsmin.: 340.
Tyrkiet: Regeringskrise, 97. Regeringsændring: 99.

Ulbricht, Walter, østtysk statschef: 30, 95, 343.
Uruguay: Bortførelser: 344.
USA: Cambodia, 339. Grækenland, 349. Højesteret, 211, 215. Indokina, 458. Kina, 95. Laos, 100. Libyen, 95. Mellemøsten, 338. Regeringsændring, 217, 444. SALT-forhandlingerne, 440. Vietnamkrigen: 443.

Valdimarsson, Hannibal, islandsk pol.: 438.
Walker, Peter, britisk min.: 219, 439.
Walker, W. C., britisk general: 353.
Vašek, Anton, tjek. ambassadør: 236.
Weekes, George, sort panterleder: 212.
Vesttyskland: Guatemala, 211. Landdagsvalg, 441, 443. Polen, 443, 445. Sovjetunionen, 341, 343. Østpolitik, 24 ff, 95, 97, 102. Østtyskland: 215.
Whitelaw, William, britisk pol.: 219.
Villiars-Graaf, sydafrikansk pol.: 212.
Willoch, Kåre, norsk handelsmin.: 213, 214.
Wilson, Harold, britisk pol.: 219, 220.
Virolainen, Johannes, finsk partifmd.: 217.
Virtanen, Viljo, finsk arbejdsmin.: 94.
Withalm, Hermann, østrigsk partifmd.: 215.

Vivike, Holger, da. pol.: 110.
Wood, Richard, britisk pol.: 439.

Yahya, Abdul Razzak, palæstinensisk general: 345.

Zenayen, Youssef, syrisk pol.: 442.
Zeuthen, da. departementschef: 109.
Zinsou, Emile Derlin, dahomeyisk præs.: 210, 213.
Zoglmann, Siegfried, vesttysk pol.: 438.

Ølgaard, Anders, da. prof.: 354.
Øman, Sigurd, da. pol.: 106, 227, 356, 455, 458.
Østergaard, Knud, da. pol.: 350.
Østrig: Parlamentsvalg, 98. Regeringsdannelse, 212.
Østtyskland: Vesttyskland, 97, 101, 215.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ARTIKLER

Holger Gad: Udviklingen i landbrugets arbejdsstyrke og ejendomsstruktur .. 3
Gustav Barfod: Perspektiver i den tyske østpolitik 24
Ulf Kjær-Hansen: Følgerne af firepressesystemets sammenbrud 42
Svend Auken: Tilrettelæggelsen af dansk fagbevægelses politik i overenskomstforhandlingerne på det private arbejdsmarked 117
Torben Worre: Partigrupperne i Folketinget. Et magtcentrum i det danske politiske system 143
Leif Heltberg: Hovedtræk af eksportforløbet for udviklingslandene i efterkrigstiden 239
Eigil Kruse-Kempen: Reformbestræbelser i det internationale pengesystem .. 288
Hans Boserup: Perspektivplanlægning: Et nyt redskab i den økonomiske politik? 259
Wilhelm Christmas-Møller: De små stater: Sokraterne i international politik? 380
John E. Martinussen: Neutralismen i Ægyptens og Den forenede arabiske Republiks udenrigspolitik under Nasser (1952–70) 394

REGELMÆSSIGE OVERSIGTER

Den internationale økonomiske situation 67, 189, 314, 417
Den danske økonomiske situation 76, 200, 324, 423
Politisk kronik 94, 210, 338, 436